

MAGYAR REGÉNYIRÓK KÉPES KIADÁSA

**Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja
MIKSZÁTH KÁLMÁN**

50. KÖTET

AZ URAK

REGÉNY

**Irta
TOLNAI LAJOS**

HEYER ARTHUR RAJZAIVAL

BUDAPEST FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1909

I.

Mező-Mihályfalva, ámbár a legalkalmasabb közelségben feküdt a Dunához, egy szép emelkedett, termékeny rónán, s temetője mellett valóságos igazi országut huzódott el: mégis azt gondolom, álmában sem hitte, hogy valaha akarata ellenére mezőváros legyen, ellátva nagy vasajtós adóhivatalokkal, s piszkos, meszeletlen folyosójú törvényszéki épületekkel. Élt csöndesen, mint az egyszerű, elvonult ember, zaj, fény és háborúság nélkül. Egyszer azonban három-négy pápaszemes, vastag téli posztósapkás, vörös sáros német ember tudakozódott a falu házánál a jegyző után. Az öregbíró, kisbíró, tizedes, bakter mind összeszaladtak s rémülve tudakozták egymástól, hogy mit akarhatnak ezek a szinte övig csizmaszáros atyafiak?

Hogy nem találták a jegyzőt: a megdöbben tanács előparancsolta a Gáspár zsidót tanakodás végett. Ez okos, s a falu java mellett a maga hasznát is mindenkor szíven viselő tolmács eligazított mindent. Járt-kelt utcázról-utczára az urakkal, s midőn ezek a kivánt eredmény után kitakarodtak a faluból: nagy örömmel elbeszélte, hogy bírák uraiméknak nincs mit félni, ide a helysége valóságos szerencse mosolyog, mert ezek az itt járt urak cseh és morva kereskedők, serfőzők. Itt akarnak a Muzsnay-portán valami nagyszerű, felséges sörházat emeltetni. Micsoda dicső világ lesz itt ezentul. Télen bort iszunk, nyáron sört, épen mint csak a nagy urak. S micsoda olcsó az a sör, s micsoda finom kedve van attól az embernek.

A bírák tusakodó reménységgel néztek össze, mosolyogtak is, gondolkodtak is. A jó ital sokaknak tetszett.

Hát még a rongyos gavallér, Muzsnay Álmos urnak mennyire tetszett a derék, emberséges cseh ajánlat; nem a portáját, de egy kis régóta sovárgott jó pénzért még széles, kövér hátát is eladta volna házhelynek. Nem olyan nehéz dolog a magyarral boldogulni, főképp az okos magyarral.

Ahol im a Muzsnay-portán, hol ezekelőtt uri székek, egyházi gyűlések tartattak, most a jó világ hirdetőjéül egy roppant magas, öblös kémény füstölög, s egy csomó vörös képű, német beszédű mesterember (annak kell lenni, mert mindannyi nadrágban jár) lőt-fut. Kocsi kocsit ér; egyik gabonát hoz, a másik sört visz sok apró hordókban, óriási lovakon - a szomszéd magyar és német falukba.

Ahogy a csapás nem jó egymagán, nem jó az áldás sem. Itt is így történt. A német urak és asszonyságok számtalan apró, kondor szőrű kutyáikkal a szomszéd városokból addig jártak-keltek Mihályfalvára a Binder és Röck serfőzőékhez, hogy egyszer csak Kardos Péter jegyző az előljáróság megütődésére benyújtotta lemondását, s egyszersmind bemutatta hivatalos kinevezését a szegvári adóhivatalhoz.

- Hát hogyan, mikép? - kiáltott fel ámulva, bámulva a tiszt tanács, - hiszen ugy itt mi kéz nélkül s száj nélkül maradunk. De bizony csak nem eresztjük a jegyző urat - szólalt meg egy bátrabb és beszélni tudóbb esküdt ember - megöregedhetik ő kegyelme itt mi közöttünk is. Hisz nem bántottuk tán, vagy mi?

- Ugy, ugy - bizonykolák mindnyájan - eltemetjük annak idején itt. Fekszik a mi temetőkben elég becsületes ember, még pap is, nemcsak nótárius. Miért ne juttatnánk helyet ő kegyelmének is? Juttatunk, ha tetszik, a lombosabb, ha jobban szereti, a völgyesebb helyen. Nem jobb lesz-e ott a Sánta ispán mellett? vagy ott a rugott kasznár mellett a Krisztián takács szomszéd-ságában?

Az urrá lett jegyző büszke, államhivatalnoki fejtartással utasította vissza az őszinte szívből jött ajánlatokat, egyszersmind kijelentette éles hangon (ezelőtt sohase beszélt így), hogy néhány napok múlva megjő a felsőbb rendelet is Mihályfalvára, a mikor is e paraszt falu a magas kormány eléggé meg nem hálálható kegyességéből nem falu lesz többé, hanem város.

- Tyjüh! - kiáltának fel a birák e nagy kegyességre régi parasztmódon - nonó!

- Mit nonó? - kiáltott rájuk a jegyző. - Küldjenek kendtek deputatiót nagysás Binder serfőző ur elnöklete mellett a méltóságos megyefőnök Kripszkrapsz urhoz, s köszönjék meg alázatosan atyai pártfogását. Németül beszéljenek kendtek, tudják?

- Beszél ám a Gáspár zsidó, de mi ugyan nem.

- De nem ám! - indult meg a közös meghökkenés.

- Azt mondom, hallják kendtek....

- Üm! de kendez, - mormogott egy tanácsbeli.

Az adószedővé lett jegyző mérges villámokat szórt zöldes volt strázsamesteri szemeiből a szólóra, s ha nem tette, de sok kegyetlenséget gondolt, a milyenek deres, lehuzatás, bot s több ezekkel atyafiságos jelek.

- Itt ezután - s nagy bátran ütött az adószedő a tanácsasztalra - minden a művelt német nyelven fog menni. Ugy! Itt járásbirói hivatal lesz, adószedői hivatal. Ugy!

Erős csend állott be.

Végre is a volt jegyző szólalt meg németül, de igazi tört németiséggel.

Erre a birák egy része megijedt, a más elnevette magát.

Egy darabig pattogott a volt nótárius ur, azután nevetett ő is.

A megindult nevetés most már hahotában tört ki, főképp arra a különös gondolatra, hogy bátyámuramnak, öcsémuramnak hogyan fog majd állani az a német szó. Az lesz még egyszer a furcsa multság!

A várossá-tételről mondott örömdetes hír - mert sokakra nézve az volt - hamar elterjedt a faluban. Örege, apraja vitte házról-házra. A fiatalabb birák már előre madáryelven beszéltek, azt híván, hogy a művelt német nyelv is csak ilyen könnyű lesz; az öregebbek pedig csóváltgatták a fejüket, s a nagy szerencsétől előre is úgy féltek, mint valami árvíztől.

Egyedül a fiatalabb asszonyok, leányok örvendtek a dolognak teljes szívből. Ezek alig győzték várni a hivatalos urakat, kik bizonyosan itt is épen oly szép ezüstös, aranyos, csillagos ruhában fognak járni, mint a szegvári főbíró, meg az írnok, meg a többi. Most kevélykedjenek aztán azok a kényes, koldus szegvári leányok! - kiáltának fel többen a mihályfalvi asszonyok közül.

Ha a különféleképpen gondolkozó falu azt akarta megtudni, hogy hát lelkésze, az öreg pap mint vélekedik az egész esetről: akkor a legközelebbi vasárnapon nem hiába ment a templomba. Hallhatott ott eleget, sokat. A tisztaság férfiú az apák és férjek részére úgy fogta fel a dolgot, mint a melynek, ha igazán résen nem állanak, sok különös következménye lesz, és pedig főképp a női világban. Az asszonyok cifrázkodóbbak lesznek, a leányok hamisabbak, az emberek ravaszabbak, fősvényebbek. Sok, a ki most semmi ember, nyomorult szegény: a fufang által fölemelkedik; sok pedig, a ki most gazdag: el fog szegényedni, el annyira, hogy még koldusbotra is juthat. A templomot is elhanyagolják, csak egy-egy nagy ünnepen, vagy akkor, midőn egyszerre sok új ruha készül. Meglássák csak, a régi Mihályfalva úgy elvész, mintha csak a

Duna nyelte volna el, pedig ez el nem nyeli. Fölzavarodott az egész község. Hittek is a beszédnek, meg nem is.

Sok szegény egyszerre gazdagnak képzelte már magát, legalább is olyannak, a milyen Bokros Mihály uram, vagy a még gazdagabb Vörös Gábor. A gazdagok meg már hét uraságról, meg a jó isten tudná, miről álmodoztak. A rektor új énekekhez fogott, úgy vélekedvén, hogy egy városi rektor csak nem énekelheti már azokat a kopott énekeket, a miket egy falusi bátran nyomorgathat. Képzeletében már orgonát is látott, szépet, nagyot, hangosat, olyat, a minő a szegvári katolikus atyafiak templomában vagy. Bár egy csöppet se tudott orgonálni, leült asztalához, s négy bütykös ujjait épen úgy billegtetette, mintha csak tisztán orgonálna, még a lábaival is (mert mindenütt így látta) rugott nyomott egyet-kettőt. S énekelt olyformán, a mint az orgona szól, most igen magasan, majd nagyon is mélyen. Felesége a mint a szokatlan nagy éneklésre betekintett, megrémült. Uram teremtem - sóhajtott fel - mi baja ennek az embernek?

- Semmi, asszony, ne busulj - kiáltott jó kedvvel a rektor - orgonálok.

- Min?

- Ezen a bölcsőn ne!

- Minek azon akkorákat rugni?

- Mert úgy dukál, még nagyobbakat is rugnak.

- Rugott ám rajtad valami.

- Mért nem!

S a lelkiismeretes rektor derült lélekkel gondolt a fényesebb jövőre.

Ha már a szegény rektori hajlékban a várossalétel reményére ekkorára nőtt az öröm, mekkorára kellett akkor nőni a régi faluháza melletti új paraszt kastélyban! A gazdag Vörös Gábor meghuzogatta göndöres szőke haját, gömbölyű, vérhólyagos szemeit nagy dölyfösen meghordozta szép három egymásba nyíló uri szobáján, s egyet gondolt, hanem a nélkül, hogy ezt a helyes gondolatot szükségesnek találta volna közölni feleségével s három hajadon leányával, főképp azzal, a ki Bokros Sándorral már mátkás is volt.

- Hát úgy lesz az... hogy is lesz, no? - tanakodik magában jókedvvel Vörös Gábor uram, egyet csattantva jobbjaival baltenyerébe - úgy lesz, hogy most már másképp csinálunk egyet-mást. Ha a vidrai ispán, mikor két kézzel neki adtam volna, nem vette el a leányomat, igaz, akkor még számadó juhász voltam; ha Bokros Mihályné asszonyomat még pappal mivel tudtam rávenni, hogy Sándor fiával vetesse el a Zsuzsikámat: most gondolunk egy másformát. Ki az első gazda a faluban? Én, mert a kinek volna annyija, mint nekem: Bokros Mihály nem a maga ura, ott az asszony az ur; ez a két-három compossessor - hisz mind a zsebemben van; no hát, ha ezek a német urak akarnak valamit, kihez fordulnak? Ugy, ugy, Vörös Gábor, eszeden légy, mert most sok mindenre nyílik út. Most maradnak a leányok - meglátom, hogy az urak közül üm - ki tudja? A Szeliczey uraság felesége csak egy vámos leánya volt... no, ilyenformán az én gyermekeim se születtek épen parasztok számára. Meglátom, azok közül a német asszonyok közül nem volna-e érdemes valamelyikkel atyafiságba keveredni. Mindjárt többre nézne engemet is a vármegye. Ugy lesz, hogy most már minden másképp lesz. Nem azért csináltattam én ezt a kastélyt, hogy ezeken a szép pingált falakon csak bunda lógjon, meg ködmen. Mert tudom, ha élek, ha isten megsegít, lesz ennek a háznak magához méltó lakója.

A módos ember kinyitogatta az ajtókat, megtapogatta a sárga rézkilincseket, inge ujjával letörölgette róluk a port, s folytatta magával a beszélgetést.

- Űm, dehogy van, azért sem adom. Még az a kevély, boldogtalan Bokros Mihály csak úgy félvállról akart volna velem beszélni! de megállj, csókolsz te még kezét az én nőmnek, de még a leányomnak is. S Vörös Gábor uram sokért nem adta volna, ha valami ügyes nőtelen német ur már el is foglalta volna ezeket a szobákat. Alig várta, hogy jőjjenek már, hozza őket az isten, s válogathasson köztük kedve szerint.

Nem is tudott nyugodni, átment az adószedővé kinevezett jegyző komához, kivel sok apró-cseprő elintézendő dolgok miatt mindig jó békességben élt, s itt annak rendje szerint latra vetették az érkezendő német urakat.

A juhászból s orgazdából első emberré emelkedett Vörös Gábor ur, mint a jóféle juhok s alkalmas jármás jószágok között, úgy válogatott embereiben.

- Hát az miféle, kiféle? mondja csak még egyszer, komám uram.

- Fő adószedő - mondá a jegyző ur - elsőrendű hivatalnok, tán pléhgalléros, nagyságos ur.

- Pléhgalléros? - mormolgatá a koma, nem értvén meg egészen a dolgot; - ugyan az volna? Aztán fia van-e?

- Nincs, de van leánya.

- Űm űm - mondogatá a juhász magában - nekem is leányaim vannak.

- Jó lesz! - kiáltá a jegyző, ravaszul megütögetvén a koma vállát.

- Válaszszunk másikat.

- Én is azt gondoltam. Jó lesz a főbiró.

- Kiféle, miféle?

- Özvegy ember.

- Az?

- Derék ur, csak hogy van három kis gyermeke.

- Igen aprók? - vágott a szóba Vörös uram.

- Aprók biz azok.

- Azoknak szegényeknek akkor minél előbb anya kellene! - tévé hozzá jólelkűleg a furfangos juhász.

A jegyző elnevette magát, s szólt:

- Hát a főbiró ur jó lesz? s egyet csippentett szemeivel.

- Azt tartom.

- Hej, jó helyt jár a komám uram esze!

S a két ravasz csont vigyorogva tekintett egymásra.

- Ebben maradjunk, komám?

- Nem bánom.

- Bizony megjárna, komám, ha Mariskából még nagysás asszony lenne.

- Hát a Zsuzsimból? - veté oda dölyfösen a juhász.

- Hiszen Zsuzsikának megültük már a kézfogóját.

- Hát nincs nekem annyim, hogy még egyszer megülhessük? Annyiszor üljük meg, a hányszor én akarom.

S a kevély ember rögtön kigondolta magában, hogy Bokros Sándor elmehet, föl is út, alá is út. Válaszszon a maga rongyos atyafiai közül.

- Kölyök! - szólt meg akaratlanul - még te akartál rajtam paczkázni?

- Kicsoda? - kérde a jegyző.

Vörös uram nem is tartotta méltónak kimondani a nevét, csak a fejével, vállával rántott egyet.

- S ugyan miért? folytatá kitöréseit, - mert anyádnak valamelyik öregapja esküdt volt a vármegyén? Megállj, hát ha most meg... de nem mondta ki, elnyelte a szót.

- A koma vője főbíró lenne! - egészíté ki a jegyző.

- Hát mért ne lehetne? - veté fel Vörös uram barázdás homlokát.

- De csak megismerne azért komám uram, ha a veje főbíró lenne is? - szólt alázatosan, de gúnyos tekintettel a jegyző.

Vörös uram a mellére ütött, s fölkiáltott:

- Becsületes ember voltam mindig, vagy mi?

- Szent igaz.

Egy pár perczre elhallgattak.

Majd a jegyző odahajolt a koma füléhez, s belesúgta:

- Nem innánk egyet abból a jó ürmösből, komám, a Zsuzsika egészségére?

- Itt a kis bíró, átküldjem?

Vörös uram, ki örömet ült a más bora mellett, most, hogy a maga borát emlegették: fölkel, szabadkozott, s mindent a következő napokra ígért.

El is ment csakhamar. Hogy azonban a jegyzőt - a kitől, mint hivé, sok függhet - meg ne bántsa, küldött át neki egy korsó eczetes fehér bort.

Vörös Gábor uram, a mihez egyszer hozzáfogott, azt, ha időközben jobbra nem bukkant, keresztül is vitte. Biztos lehet benne a falu most is, hogy Bokros Sándor nem törli száját a Vörös Zsuzsika hozta abroszhoz.

Mentek a napok különben gyorsan. Egyszer megjött a felsőbb rendelet, hogy az előljárók lássanak alkalmas lakások után a hivatalos urak számára. Ha valamely kíváncsú helyet tulajdonosa nem akarna átengedni, ott használják a törvény szigorát. A melyik ellentáll, az olyat vasra kell verni.

Ily erélyes rendelet mellett mit volt mit tenni: birtokos urak, gazdák készséggel önkényt ajánlkoztak. Szives ember a magyar, csak bánni kell vele tudni. A németek pedig mikor akartak: tudtak, s oly finoman, mintha egész életükön keresztül csak épen ezt tanulták volna.

Mennyi lett a sok alkalmas lakás itt is, ott is. Hogy meszeltek, tisztogattak, mintha csak messziről jövő atyafilátogató kedves vendégeket vártak volna. A hajadon leány új rokolyát varratott, a legény új kalapot vett; a vénebb népség csizmát zsírozott, dolmányt, mellényt szellőztetett. Az asszonyok is elkövettek mindent tűzhelyen, szobában, csakhogy jó hírnevüket növelhessék. A várva-várt dicső időt, mikor Mező-Mihályfalva Mező-Mihályi mezőváros lett, négy országos vásárral, heti piaccczal és sok minden jóval: egy kellemetes tavaszi napon

csakugyan elhozta az isten, főképp miután a várossátétel dolgában a serfőző urak is a falu javára nagyban buzgólkodtak.

Jöttek a nagyságos urak hosszú gyolcsos-tótszerű szekereken. Mennyi gyermek, mennyi madár, mennyi kicsi kutya, mennyi sok derék idegen úri familia. Hogy fel fog most emelkedni a falu, azaz hogy város becsülete. No kedves Mihályfalva, erre a megtiszteltetésre te se gondoltál soha, tudom!

Muzsika szól, mozsarak durrognak, foly a bor, lobog a bő patyolat ing, peng a magyar sarkantyú, röpül a szép magyar hajadoni párta.

Járja a táncz.

- Uram teremtőm, ha ez a szép gyöngyélet mindig így lesz! - kiálthat fel valaki így a kapuban, utczán álldogálók közül, a mint végigtekint a jövevényeken s mulató sokaságon.

- Így bizony! - válaszolná erre, ha hallaná Vörös uram, ki ehol a legnagyobb nyájassággal szedegeti le a főbíró úr apró neveletlen árváit (szinte már mint mostoha kedves úri unokáit) s vezeti be a nagy, tágas szép utcza szobákba.

- Erre, édes angyalom, kis urfiak! Csak úgy éljenek ám itt, mintha a maguk tulajdon hajlékában volnának. Ugy ni, lelkem adta gyönyörű galambkáim. Ugorjanak, fussanak, csak az ablakot ki ne törjék, mert az drága, vagy no nem bánom - tévé hozzá szokatlan engedékenységgel - vagy ha egyet abból is kipattantanak. Csak teljen a kedvük.

Vörös uram lehetetlen, hogy azt ne hitte volna, miszerint az a kiborotvált állú, tömzsi termetű, kissé ragyás arczu, nagy orru, szőke német főbíró, azzal a félrőfös fehér kalapjával, s rajta a tenyérynél széles fekete gyászfátyollal pontról-pontra érti az ő édes kedves magyar beszédét, s most mindjárt megtapogatja a derék Gábor bácsi vaskos markát. Így kellett lenni, mert különben nem mosolygott volna oly bizalmasan mind a gyermekekre, mind a főbíró urra.

- Gut, gut! - hadará a főbíró mérges, hivatalos tekintettel, s intett az orrával is, a ránczos homlokával is, sőt a kezében levő nagy állatfejes nádpálczával is, hogy hagyja abba az egész locsogást, menjen az ördögbe, mert itt most sok a dolog.

Egy magas, vékony termetű, deszkamellű, vágott hajú barna asszony, fitos orrával s vékony, széles ajkaival intett a haragos hivatalnoknak s francia nyelven mondott is valamit, s a főbíró úr azonnal alábbhagyott indulatával, de azért tisztán látszott, hogy sokért nem adná, ha az a vörös, vigyorgó ember nem fecsegne annyit.

Az a vörös, vigyorgó ember pedig épen a legjobb szívből és legszebb kilátásokból kedveskedett fecsegéseivel. Meg akarta mutatni, hogy ő milyen nyájas, emberségtudó, s hogy azoknak a kis mostoháknak épen nem lesz mit félniök sem tőle, sem a Zsuzsitól.

Vörös Gábor uram azonban a nem kedve szerint történt fogadtatás miatt egy kissé mégis megneheztelt, sőt el is vörösödött, a mikor más maga formájuakkal szemközt mindig goromba kitételekre s káromkodásokra hagyta magát ragadtatni; most pedig csak kihuzódott, s mosolygó tekintettel mondogatá: «Jó, jó; jól van no; hát hiszen ha dolgoztok van, csak lássatok hozzá iziben, engem mindig megtalálhattok. Aztán majd a jó vacsora sok dolognak megadja az útját.»

S kitekintett, hogy hát a többi jövevény urak milyenek s kihez tartanak.

Épen Bokros Mihály uram integetett a botjával egy kék pargitjanklis német kocsisnak.

- Erre, erre, sógor, oda a templomon túl ni, a nagy karikás kút felé.

- Micsoda? - kiáltott felé Vörös uram - hát maguk is kaptak valakit?

- Igen bizony. A feleségem erővel azon volt, hogy valami jóra való németet mi is fogadjunk magunkhoz. Már mit csináljon az ember, ha a vármegyén úgy parancsolták.

- Hát aztán kifélék, mifélék? - kérde Vörös uram kevély nyaktartással, a léczkerítés széles párkányára könyökölve.

- Ahol ott ni ő kegyelmők! - mutatott Bokros uram két rendbeli kocsira.

- Üm, hát két felekezet is? - mormogá Vörös uram, odatekintvén a vendégekre, s egyszersmind éles szemeivel átal akarván őket járni, hogy pontosan megmérje: ugyan mennyit érhetnek, vannak-e olyanok, mint az övéi.

Ezek a vendégek bizony sokat mutattak.

Egyik kocsin ült két öreg rendű, köpönyeges vikleres lélek; egyik férfi, a másik asszony; a tulsó jobbacska kocsin hárman ültek, hátul egy igen vörös ábrázatú hosszú, piros szakállú szinte ügyesen kiborotvált állú, mogorva, kedvetlen, de kevély tekintetű ember, tisztességes uri ruhában, egyre köhécselve, s vastag bajuszát és szakállát igazgatva; mellette egy kövér, elég szép formájú barna asszonyság ült, szépen kipuderozott arczczal, nagy nyájasan köszöntvén mindenfelé, a honnan épen köszöntéseket vélt nyerhetni. Csinos, barátságos asszony volt, még az öreg Bokros Mihály uram is örömet nyugtatta rajta tekintetét.

E két személyiséggel szemben izgett-mozgott egy fölötte eleven, szőke, vöröses, nagy kék szemű leányka, vastag, piros ajkaival örökké mosolyogva, nevetve.

Majd hogy meg nem szólalt, úgy nézett mindenkire, még Vörös uramra is.

- Mifélék? - kiáltott úgy a foga közül Vörös Gábor Bokros uramhoz.

- Tán a főbiró! - válaszolt illedelmesen az öreg.

- Lentebb, lentebb, bátyja, a feje nálam van. A főbiró az enyém.

- Hát tán az adószedő?

- Már az lehet.

S szerette volna oda tenni a gőgös ember, kendteknek olyan is jó.

Bokros Mihály oda se hederített Vörös uram hányavetiségére; ment elől, illedelemmel, s vitte a németeket.

Úgy volt, hogy a hátulsó lakást, az új két szobás épületet adják át a szállóknak; azonban mire a vendégek az udvarba érkeztek: Bokrosné asszonyom már - hírét vevén Sándortól a jövővények uri voltának - a legszebben berendezte számukra az utczai nagy szobát a kis benyilóval, s a hátulsó szobát a külön konyhával.

Talán érezte, hogy az a sok nagyszerű változás, a mi e német urak által történni fog, megérdemli a szíves előzékenységet.

Bokros Mihály uram a hirtelen esett csere miatt egy kissé csóválta a fejét, de már a körülményeken csakugyan nem lehetett változtatni. Adott hát mindent kezükre a vendég uraknak.

A fiatalabb kövér asszonyság a mint kibontakozott prémes felső öltönyéből, egy kissé megigazgatta husos, gömbölyű fején a főkötőt, mintha csak régi kedves barátnőjéhez szállott volna: lóbálta, hintázta magát előkelő uri modorban, nagyokat, nyájasakat köszönt, s ment megölelni, megcsókolni a hasonlókép vastag termetű, tisztos sárga-barnás arczú Bokros Mihálynét.

- Oh! lelke - mondogatá Bokrosné a nem remélt csókolkozás közben - oh! édes galambom...

S most következett az öregebb asszonysággal s a kisasszonynyal való atyafiságos csókolkozás is. A férfiak nem mentek idáig a barátságban, ők csak a kezüket mozgatták s úgy tisztelgettek egymásnak, hogy: isten hozta, isten áldja!

Alig kerültek-fordultak, a szép fiatal lányka háromszor-négyszer is odaszólt Sándorhoz, a Bokrosné mellett álló nyalka szép sudar termetű fekete bajszú, piros ábrázatú fiatal legénykéhez.

- Ki ez? - kérde a lány Bokrosnétól tört magyarsággal.

- A fiam! - mondá elragadtatva a boldog édes anya.

A leányka meghajtotta magát s mosolygott.

Mindezeket bátran tette, mert úgy volt tanítva.

Könnyen ment az ismerkedés, annyival is inkább, mert ezek a németek - később kiderült, hogy felsőmagyarországi tótok voltak, de ezt titkolták - egy kicsit beszéltek magyarul is, s néha majdnem egészen jól.

Bokros Mihályné süttetett, főzetett, Sándor hordta fel a sok jó bort, az öreg Bokros úr töltögette a poharakat, s ment az ebéd pompásan, urasan.

Már az ebéd vége felé járhattak, midőn egy középtermetű, gatyás, mellényes legény lépett a szobába. Nem volt olyan csinos, szép arcú, mint Sándor, inkább közönségesnek lehetett mondani, de barnás szemei kifejezők, s magatartása egyenes, férfias, tisztességtudó volt. Hogy a családhoz tartozott: onnan láthatta akárki, hogy nem kínáltatta magát üléssel, hanem helyet foglalt leghátul az öreg Bokros Mihály mellett.

A vendégek különben, ha egyáltalán törődtek valamit e parasztruhás legénnyel, gondolhatták azt is, ez bizonyosan a béres. Nem a béres volt, hanem Bokros Sándornak, annak a cifra, magyar ruhás legénykének a bátyja: András.

Bokros Mihályné ott a fiatalabb uri asszonyságok mellett csak hunyorgatta a szemeit, csóváltgatta a fejét, mind nézte Andrást, mintha mondaná (a mint hogy éles apró szemeivel bizony nem is mondott mást): te ökör, minek jöttél te most ide ennyi úr közé? Nem tudtál egy kicsit megkésni? Jöhettél volna később is abból a malomból, nem romlott volna meg azért az a liszt.

András pedig ebből a haragból, rossz izüségből mit sem vett észre, evett csöndesen, s egy-egy szót váltott az apjával. Majd odatekintett az asszonyságokra, s hosszan nyugtatta barnás-szürke szemeit a Sándorral beszélgető uri kisasszony kipirult, vörös szeplős arczáján.

Szinte alkonyat felé hajlott már az idő, midőn a vendégek fölkeltek a jó ebéd mellől, s nagy kézsorongatások s ölelgetések után szobáikba vonultak.

II.

A vastag adószedőné, miután innen is, túl is jól megnézegette magát a nagy fekete rámás falusi tükörben, s látta, hogy a jó étel s az erős bor ugyancsak kipirosította fehérre puderezett arcáját, nevetve fordult férjéhez, mondván:

- Venczel, ha itt eszed lesz, eleget ihatol.

- Meg ehetek is! - szólalt meg az öreg pápaszemes úr bő, lötyögős zöld kabátjában. - Finom egy sült! hah, mi pompás!

S az öreg penzionatus hivatalnok csak úgy csettegetett a nyelvével, miközben sok szegénységet láthatott fejével olyan finoman bólintgatott, mint mikor az ember édes ellágyulásában azt szokta mondani: óh be jó, óh be jó!

- Csak egy hiba volt! - állott elő szerényes megjegyzésével a zöld szemellenzős, fájós szemű öreg asszonyság is. - Nem volt egy kis jó kávé, pedig majd meghaltam érte.

- Már az igaz, a fekete nekem is hiányzott! - járult a megjegyzésekhez a főadószedő úr is, egy kis fésűvel kegyetlenül fésülvén csuf vörös szakállát, s vörös kesze fejére ragasztott néhány szál sárgapiros haját.

- Mert te Venczel bizonyosan legénykorodban is mindig feketéztél! - monda gunyos fejbólintással a főadószedőné.

A főadószedő úr erre nem válaszolt, csak köhécselt, s ránczolta a szemöldökét. Ő bizonyosan jól tudta, hogy ez idején jött megjegyzés hová céloz.

- Tedd csak, édes Venczel, a mit én mondok, azután beszélj minél ritkábban.

Valami elszomorító jelenség az, mikor a feleség minden félelem, sőt önmérséklés nélkül gúnyolódhatik, kisebbítheti férjét ott, a hol akarja, s akkor, mikor neki tetszik, s a férjnek mint egy leigázott oroszlátnak csak morogni szabad, ezt is magában, s a fogait vicsorgatni, s ezt is úgy, hogy az asszony meg ne lássa.

A főadószedő úr most éppen ilyen kedvetlen látványt nyújtott; izgett mozgott, forgolódott, s a bajuszával s szakállával tömögette a száját, alkalmasint azért, hogy egy bátor szó valahogy ki ne csuszson az őt álló fogak közül.

Az öregek, kik a fiatal asszonynak szülei voltak, leányuk eljárását igen természetesnek találhatták, mert csak el sem komolyodtak.

- Mama, gyere csak! - kiáltott fel a leányka, ki az ablakon könyökölt az egész beszélgetés folyama alatt.

A mama kecses tánczlépésekben odalibegett.

- Nézd csak, mama - mutatott a leány a kapuajtó felé - hát nem szép fiú ez?

A mama hunyorított egyet apró fekete szemeivel, s rögtön végignyalta ajkait, hogy azok pirosabbak legyenek.

- Szép fiú! - monda.

- Nézd, milyen nagy, fekete szemei vannak.

- De az orra szép, egész uri hajlott, s milyen finom!

- Milyen sötét, vastag szemöldöke van. Nézd, milyen tüzesen tud nézni.
- Nekem termete tetszik! - mondá az anya, szemeivel méregetvén az utczakapuban álldogáló legény karcsú, magas termetét, széles vállait s domború mellét.
- Milyen jól áll neki anyám, az a kis pörge parasztkalap.
- Csinos parasztfiú.
- Anyám, nézd, milyen csúf pipa van a szájában! Én adok neki egy szivart.
- Micsoda? - kiáltott e beszédbe az apa - te szivart, annak a parasztlegénynek?

S a vörös arcz kigyuladt e botrány hallatára.

- No igen, szivart, - állott a férj elé a feleség - s jól teszed, ha egy finom szivart magad nyújtasz annak a legénynek. Náluk ebédeltünk, s azt hiszem, holnap is náluk ebédelhetünk, ha a tanácsomon jársz. Aztán kinek a házában lakunk? s vajjon ki tudod-e fizetni a házbért? Az a szivar nem kerül olyan sokba. Adtam neked is, mikor hozzánk jártál.
- Jól van! - vágott a szóba az adószedő úr, s kivett tárczájából egy cuba-szivart s kinyújtotta maga a legénynek. - De azt akarom, hogy Vanda - folytatá az apa - ne beszélgessen.
- Menj csak Venczel, fordulj egyet a városban! - noszolá a nő férjét. - Jól teszed, ha kijárákálod magadat.

Nem úgy volt ez mondva, hogy tőled függ, menj vagy maradj, hanem úgy, hogy azonnal egymásután, minden további disputa nélkül.

A főadószedő úr vette is botját és kalapját s megindult, hogy a szabad levegőn, a hol az asszonynak nincs hatalma, kizúgolódja magát kedve szerint.

- Ez a bolond ember, ha nem vigyáznék rá, ezer ostobaságot követne el.
- Ne bánts eliz, ő igen jó, - jegyzé meg az az öreg asszonyság.
- Csak meglátszik, hogy takácslegény volt, s kevélyebb, mint egy jó házból való. Bánt, mikor nem akarja elismeri, hogy kicsoda.

S a gömbölyű adószedőné szemei a harag villámain szórták.

- Dehogynem ismeri el! - csitítá az öreg asszony leányát. - Nem enged-e mindig akaratodnak?
- Engedjen is, mert én általam lett azzá, a mi. Ha én nem kérem az elnököt, soha se tudta volna főlebb vinni a finánczságnál. Örüljön, hogy ilyen jó bolondokra akadtunk, mint ezek a bolond parasztok. Úgy látszik, gazdag emberek Milyen szép ház, mekkora szobák, lovaik, ökreik, ki tudja, még mi mindenük van. Vanda azt mondom, csak légy ahhoz a legényhez nyájas.

Az anya e rohamos beszélgetés után sorra tapogatta a butorokat, megnézte a vánkosokat, dunnákat. Az öreg asszonysággal csak úgy dobálgatták a finom helylyel töltött ágyneműket, mintha csak labdával játszottak volna.

Szégyen ki is mondani, de nem hallgathatom el: a két asszonyság még az első estén kivett egy jó csomó tollat a vánkosokból. Most még csak egy kicsiny részt vettek el az idegen birtokból!

Odaát a hátulso épületben mennyivel másképp folytak a dolgok, beszélgetések.

- Micsoda egy finom uri nép! - mondogatá nagy álmélkodással Bokros Mihályné, ki a sok szép hizelgő beszédétől nem tudott hová lenni örömeiben. Át is hivatta azonnal a sánta szabónét, hogy legyen, a kivel közölje a nagy édes titkokat.

- Csak képzelje, Krisztiánné asszony - fordult Bokrosné e tanácsosához - hogy összecsóskoltak, még az a lelkem aranyos kisasszonykám is. Ezek tudják aztán, mi a tisztesség, illendőség! Ha énnekem - uram bocsá! - ilyen menyem lehetne! Galambom Krisztiánné, meg ne szóljon ám, hogy így beszélek, de mikor engemet még az a kóczos, nótáriusnéból lett Solymosiné ténsasszonyom sem csókolt volna meg így soha, pedig mennyit tettünk értük, hányszor ettek asztalunknál. Ezek meg, lelkem, ezek most jöttek, s máris csupa barátság mindenik.

Krisztiánné valami maradék sültet rágogatva, egy kis vörös bort szűrcsölgetett, el volt tehát foglalva, még pedig magával, de azért föl-föltekintgetett az örömben uszó nagyasszonyomra, s meglábolta szabóné eszével, hogy miféle dolgokról lesz most itt legalkalmasabb beszélni.

Fölvett minden kíváncsi pontot, még pedig fokozatosan.

- No már az igaz - kezdé - csak nincs párja a németországi embernek.

- De lelkem - igazítá meg a nagyasszony - tudnak ezek magyarul is.

- Elhiszem, mert ez is a műveltséghez tartozik. Hát az én uram talán nem tud magyarul, pedig ő is Németországból való?

- Ugyan? onnan való volna?

- Egyenesen onnan. Micsoda barátságos emberek laknak ott. Majd hogy csak úgy meg nem eszik az embert. Persze, nagy a műveltség, a pallérozottság.

- Ugyan édes jó Krisztiánném, még egy pohárával.

- De iszom; vörös bor: orvosság. Bolond a ki nem iszik, mikor ihatik!

S a német asszonyság jókat huzott az orvosságból.

- Mert azt mondom én, kedves ténsasszony - szólt a szabóné, midőn szájáról nagynehezen levett egy öblös üres poharat - hogy...

- No lássa, kedves öcsémasszony - vágott a hizelgő szabóné szavába belső, eltagadhatatlan örömmel Bokros Mihályné - csak kitűnik az, hogy maga is az ő nemzetségükből való! Nézze, galambom Krisztiánném, hát tudja-e, hogy ezek az urak és asszonyságok mind így tituláltak, mintha tudták volna, hogy édes atyám öregatyja, a híres Bese Ferencz vármegyei esküdt volt, tekintetes úr? Mert nem is hiszem, hogy ne tudták volna.

- Bizonyosan! Meglátszik az, kinek milyen a származása. Teszem azt, én mindig tudtam, hogy a ténsasszony nem paraszt-vér.

- Ugyan? - s Bokros Mihályné kimondhatlan boldogsággal csóváltatta a fejét.

- Én igen, ténsasszony.

- Úgy lelkem, úgy azok, úgy tituláltak, hogy: ténsasszony, ténsasszony.

- Mert rendén is volt. Láttam én már olyan grófnét, a kinek az ura ispánból lett csak; az asszonyt azért örökké nagyság grófnénak hívták, az embert meg csak úgy ni, a hogy került. A dolog itt is úgy van. Úgy-e, Bokros uramat nem titulálták téns urnak?

- Nem azok.

- Tudtam!

- Ugyan faljon még, lelkem, drága öcsémasszony egyet!

Bokrosné ezelőtt soha sem czimezte volna öcsémasszonynak.

- Falok, falok, mert ilyen ételt nem eszik az ember mindenütt. Ez is mutatja, hogy a tensasszony milyen vérből való.

- Itt mi közöttünk - mondá a nagyasszony elpalástolhatlan kedvetlenséggel - meg nem becsülnek az embert. Az ostoba parasztja csak azt hiszi, mert ő paraszt, hát már mindenki csak paraszt. De nem szólok, csak mégis jól esett lelkemnek, hogy visszaemlékezhetek szép nemzetségünkre.

- Nemzetségük még szebbé is válhatik! - jegyzé meg ravasz elgondolkozással az elemében levő szabóné.

- Ugyan, aztán mikép?

S a nagyasszony egészen oda huzta székét az öcsémasszonyhoz.

- Hátha még nagyságos urak is lennének a familiájában!

- Már mint az én familiámban?

- Épen abban.

- Az lehetetlen!

Pedig a nagyasszony rögtön oda gondolt, a hova a szabóné, s épen úgy, mint a dolog lehetőségében, a mint a másik karragta magában az egész bolondságot.

- Teszem azt - indult kimagyarázni a szabóné a kellemes ügyet.

- No de előbb igyék még egy csöppet. Ne küldjek át az urának is?

- Nem bánom, de majd átviszem én magam. Hát teszem azt - Sándorka nem váltott-e vagy egy-két szót az urakkal, vagy azzal a szép kisasszonynyal?

- Igen, mert épen egymás mellett ültek. Úgy suttogtak, lelkem, mintha csak együtt gyerekeskedtek volna.

- Ez már valami!

- Azaz - erősíté öntudatlanul is az elragadtatott nagyasszony.

- A teinsasszonyék jól állanak.

Bokrosné egy kicsit nézett, hogy csakugyan ő-e az a tensasszony, s miután meggyőződött (nem tudott volna meg nem győződni), hogy a titulált uri asszonyság épen ő, válaszolt:

- Istennek hála, elég jól állunk, nem cserélnék a faluban senkivel is. Mindenem a Sándorkámé.

- Hogy? Hát a nagyobbik, András?

- András nem házasodik. Hiszen már idejét is multa, huszonhét esztendő. Pajtásai mind megházasodtak. Neki nem kell semmi, csak az ökör, meg a rektor széke. S akkor boldog, ha az istállóban van, vagy a rektor mellett ülhet s énekelhet kedve szerint. Azt gondolom, hibás elméjű is, máskülönben nem keresné annyira a templomot. Aztán meg ő egész paraszt, csupa apja. Soha se szenvedhettem. Nem ütött a Bese-familiára, benne csak az a hitvány Bokros-vér van. Ha szereti, csak turja a földet. Goromba.

S a nagyasszony egész kipirosodott a heves beszédben.

- Így már jól van, egészen jól! - mondogatá a szabóné. - Nekem is van ellene panasom, mert akárhányszor jövök, mindig úgy néz rám, mintha szarva volna. Már pedig eddig is át-átjöttem, ezután is átjövögetek, kedves tensasszony.

- Mert jöjjön is lelkem, az én portámra jó.

- Arra én; most már tudom, meg azt is tudom, - veté utána egy kis gondolkozás után, - hogy a mit gondoltam tiszta, igaz dolog.

- Mondja csak, hogy ne volna tiszta dolog.

Bokrosné egy kissé megütődött, hogy oly hirtelen el találta árulni szíve szándékát, s hamarosan egyet fordított a beszéden.

- De mi is az a tiszta dolog? - kérde éles tekintettel.

- Az, hogy ilyenformán Sándorka leggazdagabb legény a faluban... vagy oh! mit is mondok, a városban, mert lelkem tensasszony, városi asszonyok vagyunk ám már!

A két asszony jót nevetett ezen, de azért mind a kettő esze máshol járt.

- Csak az a kár - kezdé fejtegetni a ravasz szabóné tanácsát - hogy Sándor már mátkás.

- Mert az is így van - kiáltott élesen a nagyasszony - hogy ha akarom mátkás, ha akarom, nem mátkás.

- De Vörös Gáborék....

- Zsivány had! - pattant föl indulatosan Bokrosné. - Olyan fészekbe nem ereszttem a fiamat.

- De a fiatalok szeretik egymást...

- Ha én akarom, nem szeretik.

S a nagyasszony türelmét vesztve csapott az asztalra.

- Talán az a zsivány Vörös Gábor még bizony magát is megvette, mert nem is tudom, miért fogja úgy pártját.

Most a szabónén volt a sor, ő állt a kert felől, s a két asszony között a leghevesebb disputa fejlett volna ki, ha Bokros Mihályné módos asszony nem lett volna, s a szabóné meg földhöz ragadt szegény nem. Ez döntött.

A szabóné kiengesztelte a nagyasszonyt, s hogy a kiengesztelődés teljes legyen, egész tervével előállott, azaz hogy Sándor uri kisasszonyt is kaphatna feleségül, még pedig egyenesen...

De e szónál Sándorka lépett be, és pedig kipirult arczczal, s egy erős füstű égő szivarral.

- Te gyerek - támadá meg vidám nevetéssel az anya a nyalka szép legénykét - ugyan mit csinálsz? mi ég a szádban?

- Czigárró! szólt a fiú egy nagy csomó füsttel.

- Veszed ki a szádból, lelkem, mert mindjárt meggyulad az a kis pörge bajuszod!

- Nem ott.

S a szép siheder legény kényesen összeütötte bokáját.

- Hol vetted?

- A kisasszony adta.

- Te, mit mondasz, a kisasszony? melyik kisasszony? - kérde az anya, mintha nem tudná, melyik, vagy legalább nem sejténé.

- Itt e! - s a fiú hüvelykujjával az első szoba felé mutatott.

- Ihol ni, lelkem tensasszony - sietett szólni a szabóné - megmondtam, hát nem mondtam előre, hogy Sándorkára még nagy szerencse néz?

A boldog nagyasszony csóválta erre-arra a fejét, s nevetett, még pedig a leendő nagy szerencse teljes tudatában.

Az asszonyok ki akarták venni a legény szájából a szivart, hogy saját kezükkel megtapogathassák, de a legényke kisurrant az ajtón, s nagy hetykén, telve dicsekedő érzésekkel megindult a pajtások felé. Hogy fog majd tündöklenni diadalával a társak előtt, hogy fogja mátkáját ingeregni a szép kisasszonynyal, de még Vörös Gábor uramnak is elmondja az egész esetet körülményesen.

- Sándor - szólt oda András a szekerek mellől, mit sem sejtve a legény édes szándékairól - hova mégysz? Tudod-e, hogy holnap hajnalban Szegvárra kell mennünk gabonát vinni? El ne maradj! Szekeredet megnézd, hogy küllő, kerék, járomszög rendben van-e, mert az uton nem álldogálhatunk.

- Jó, jó - kiáltott vissza az utból Sándor - csak parancsolgasson, ott vannak a béresek.

S a fiú nagyon keveset törődött az egész Szegvárral. Künn termett az utcán. Ő úr volt, az anyja fia volt, neki szabad volt mindig minden. Ment, s pedig a legjobb kedvvel a szokott helyre, mátkájához, a Vörös Gábor uram nagy tölgyfakapuja elé, a hol ilyenkor már, ilyen szép csillagos időben két-három jó pajtása is ott szokta várni.

Most egyet se talált ott. Hiába vigyázott, nézett a kis kertbe: mátkáját se találta sehol, se testvéreit. Gondolta, korán jött, a társak még valahol, valamelyik korcsmában mulathatnak, mivel ez a mai nap szinte félünnep vala. Bekopogtatott tehát itt is, ott is, de most úgy találta, hogy minden ilyes hely idegennel és serföző-legénynyel van megtömve.

- Mi az ördögbe! - dummogá kedvetlenül. - Tán biz itthon se vagyunk már a mi falunkban?

(Város ez már, öcsém, sok minden másképp lesz itt ezután.)

Megint csak visszakerült tehát a legény a Vörös Gábor uram kapuja elé.

Leült, s várta a legényeket, s mátkáját. De ehol csak nem akar jönni senki, pedig már szinte félórája, hogy ott üldögél. Föl-föltekintget az utcára nyíló ablakok felé. A mi máskor nem szokott történni: most mindeniknél be van hajtva a vastábla.

- Mi dolog ez? - tusakodik magában a legény.

Kedvetlenül fölkel, s mintha a legrosszabbat sejtene, bemegy az udvarra.

- Nem járt még itt senki? - szól Sándor a folyosó kölépcsőjén üldögélő béreshez.

- Biz itt jártak elegenden, ifjú uram.

- S hát?

- A nemzeti uram elküldte ő kelmöket.

- Hisz tán csak nem voltak cigányok?

- Nem biz ott, mert az egyik a bíró uram fia volt, másik meg a Joó Pálé, a Marika szeretője.

- S mi okból küldték el őket? - kérdi egyre indulatosabban a legény.

Az öreg béres fölkel, kiebb vezeti a fiut, s nagy suttogva mondja:

- He a ki adták, - kiáltott a nemzeti uram a legényekre, - eltakarodtok innen! Nem tudjátok-e, hogy itt a főbíró lakik? Meg ne lássak itt közületek többé egyet is!

- Nono, Vörös uram - mormogá a legény rekedtes hangon - hátha aztán majd én is elmaradok.
- Mert ifjú uram, szó a mi szó - mondá a béres - úgy is van, hogy maga se jöjjön ezentul.
- S ezt kinek mondta?
- Zsuzsikának.
- Hogy én ne jöjjek?
- Biz úgy!
- Én? - s a legény, mint a ki sehogy sem akarta elhinni e bolondságot, a mellére ütött.
- Az ifjú úr.
- Aztán miért? hát kit bántottam én? Hivja csak kend ki azt a leányt.
- Már azt én most ki nem hívhatom.
- Nem-e?

S a fiú akaratlanul is vállon ragadta az öreg embert.

- Nem, mert olyan helyen ül - védé magát az öreg - a hova nekem nincs bejárásom.
- S hol ül?
- Hol? odabent a német urak között.

A béres ember az udvarra eső vastáblás ablak alá ment, s a nyomában lépegető legényhez szólt:

- Ahol ülnek ni!

Sándor ifjú vala még, s nem is annyira büszke, hogy a belső égető kíváncsiságnak ne birjon engedni, odanyomta tehát fejét a vastáblához, s a mutatott nyíláson betekintett a szobába.

Szép, pompás, uri világ volt odabenn!

Csak úgy ragyogott a nagy, tágas, pingált szoba a sok gyertyától. A hosszú asztal egész a szakadásig meg volt rakva drágábbnál-drágább ételekkel, finom aranyszínű piros és fekete szegvári borokkal. Az asztalfőn ült a vén Vörös Gáborné asszony ránczos, sovány, a valónál tíz évvel többet mutató képével. Nem magától ült ő az első helyre, hisz eddig örökké a leg-hátulso hely volt az övé: a németek ültették oda, a kik barátságosak, fáinak, a kik bizonyosan jól tudják, mi a törvény. Mellette jobbról ült a deszkakeskenységű francia nevelőnő; balról a főbíró úr, egyre tömvén magába a jó ételeket s a drága italokat, s egyre kacsintgatván az átellenben levő francia leányra vagy asszonyra; a főbíró úr közvetlen szomszédságában Zsuzsika kuporgott felkontyozott hajjal (eddig soha se volt így), diszes spitzes ruhában. A szegény teremtest majd megölte a rettentő vastag, hegyes halcsont. Zsuzsika mellett egy nagy meztelen szájú, tompa orrú, sárgás-fehér hajú, köpczös német legény dolgozik késsel, villával, kanállal, poharakkal, a főbíró úr két kisebb fiacskájának nevelője.

E mellett Marika foglal helyet, szintén kontyosan, spitzesen; idebb a gyermekek, odább mások ültek; az asztal végén pedig kiszélesedett ragyogó vörös arczával, s a fültő mellett juhászosan, jól kizsírozott, göndör, vörhenyes hunczutkával, a paradicsomi boldogságban lebegő Vörös Gábor úr vigyorog, kellemeteskedik.

- No látod, édes öcsém, hová illenél ide te, ennyi uraság közé? - gondolja magában az öreg béres.

Sándor elneveti magát, s káromkodva támolyog ki az utcára. Szíd, átkoz minden németet, jóra való hivatalnokot a világon, s nem tudja, hogyan, mikép állhatna boszut, igen nagy boszut mátkáján, annak apján, annak egész gaz nemzetségén.

Nem tudja, de hiszi, hogy el fogja találni. Addig is nagyokat lódit magán, sebes zihálva megy egyenest hazafelé; fölveti fejét, merőn néz az éjszakába, s így nem vesz észre semmit; holott ha a mint elsuhan a rektor háza előtt, csak egy kicsit nézve a világos kis ablakokra, akár szembe tekinthetne András bátyjával, ki ott ül egy csomó kártyázó asszony és leány között.

Igen is, az a goromba parasztleány, a kinek (az édes anyja szerint) csak az ökör kell, meg az ének: ott ül édes elmerüléssel egy csomó leány és kártyázó asszony között.

S kikből áll az a csomó asszony és leány?

A csomó asszony áll két beesett arcú, sovány asszonyból, kik közül egyik a rektorné, a másik egy öreg papné, fekete-barnás ruhában, hajlottas, vékony orrán nagy, régi formájú pápaszemmel.

A csomó leány áll három leányból: a rektorné két serdülő leánykájából, s az öreg papné szép fiatal unokájából.

A kártya a rektorné kezében van, ki azon mesterkedik, hogy mind az ő saját két kedves leányának, mind már egyuttal annak a másiknak is tisztességes szerencsét mondjon.

- Lássuk csak, most a magáé jön, András öcsém! - kiált a rektor, nagyobb figyelem okáért kivévén egy perczre a szájából a pipát. - Mit mond? persze házasságot, mert már, ha jóra való kártya, mást ne is mondjon.

A leányok kíváncsian fölemelkednek, sőt még az öreg papné is, s várják, hogy ki lett, mi lett.

Az öreg papné titkon megigazgatja unokája nyakán a kis vörös kendőt s mosolyogva néz körül, mintha azt akarná kifejezni, hogy a kártyának épen nem lehet ám hinni, nem, nem, nem, semmi esetben is.

- Itt András bácsi - szólal meg a rektorné kisebbik leánya - egy szép szőke uri kisasszony áll; úgy-e, mama, az áll?

- Épen az?

Mind a három leány szőke volt, s ez véletlenül nagyon jó volt így.

- Házasság, öcsém, vigyázzon, megint házasság, mint a multkor! - jegyzé meg nevetve a rektor úr.

- Sok baj van! - magyarázza a rektorné, erősen odatekintve a kártyákba.

- Mondtam, hogy sok baj van! - szólal meg András is, ki most figyelmes, bátor nézésével sokkal csinosabbnak látszik, mint azon az uri ebéden.

- Itt áll egy uri dáma, amott egy öregebb, mind a ketten sok háborúságot csinálnak, de azért ez a kisasszony itt előbb-utóbb mégis diadalmaskodni fog.

A leányok nevetve egymásra tekintenek, s kutatják, találgatják, hogy ki az a két rossz dáma, s ki az a kisasszony.

András beljebb takarja magát könnyű kis bundájába s határozottan kijelenti, hogy az a kártya nem neki szól, mert ő nem fog megházasodni soha.

- Dehogy nem, öcsém - biztatja a rektor - leszek én még a maga lakodalmában!

- De uri kisasszony - veszi föl a szót a legkisebbik leány - András bácsi, ki lesz az? No megálljon, mert holnap Klári kisasszonyék is bemennek a szegvári vásárra, majd meglesi, hogy nem jelenik-e meg valami gazdag uri leány, olyan, a milyenről a kártya szól. Megnézze, Klári kisasszony, jól megvigyázza!

- Meg, meg, Luczika - erősíté Klári kisasszony - ha arra mehetünk, meglessük.

- Aztán majd én itt megmondom.

- De én már akkor nem leszek ám itt, - szólt vidám mosolylyal a szép szőke arcú Klári kisasszony, - mert én holnap hazamegyek.

András szerette volna kérdezni, hogy miért megy haza, s szerette volna kérni, hogy ne menjen, de ő csak egy földmives-legény volt.

A kártyavetés folyt még, a leányok nevettek is, de András nem igen szólott többé; elkomorodott. Üres szívét - melyet édes anyja nagyon üresnek hitt - eltöltötte valami keserű, bús, fájó érzés. Egy hallgatag, igénytelen ember hogy mert volna ez érzésnek nevet adni, s ha adott volna is, mi nevet adott volna?

Fölkelt s tiszteletteljesen köszönt, s a nélkül, hogy egyetlen bucsuszt is mert volna intézni a haza készülő Klári kisasszonyhoz, távozott.

- Csakugyan mit is keresek én ott, a hol ezt a leányt látom? - mondogatá magában útközben András. - Három-négy esztendeje, hogy először láttalak a templomunkban, azóta mindig kereslek, s bár nem én hozzám való vagy, kereslek örökkön-örökké, mint azokat a fönt való csillagokat, a kiket tudom soha sem érek el a kezemmel.

III.

A jótékony álmok sok sebet beköt, sok küzködő szívet megvigasztal, még a gonoszok lelkiismeretét is (ha van nekik) elaltatja; a tervezgető drága hálóját titkon édesen odább szövö; az öreg penzionatus, de azért különös jóévtvágyú embernek fényes jövőt, a boldog hivatalnoknak pedig magas állást hoz.

Mily irigylendő boldogan alszik a tensasszonyynya lett Bokros Mihályné asszonyság. Még lezárult szemhéjain keresztül is lehet látni, hogy apró, fekete szemei mint úsznak a dicsőség és igaz megtiszteltetés örömkönyűiben. Mily kellemes mosolylyal nyugszik a főadószedő család, mind a penzionatus felekezet a hátulsó szobában, mind az uralkodó rész az első szoba hófehér dagadó párnáin.

Ki ne találná el, hogy az a gömbölyű mosoly a főadószedőné kövér orcáján, most is a finom sültek és aromás borok fölött édeleg, azon jó ebédek, ozsonnák és vacsorák fölött, melyek e gazdag paraszt hajlékban okvetlenül el fognak jöni. A főadószedő úr is mosolyog, a mennyiben örökké komor (ő úgy hiszi, méltóságos) arcza erre képes; nagy valószínűséggel ott ül valami ügyes sörházban barátjaival, s beszél a nélkül, hogy kevély felesége örökké belevágna szavaiba. Alszik Vanda kisasszony is lebontott sűrű aranyhajjal, két fehér gömbölyű karjával - a fiatal leányok szokása szerint - átölelve tartván a vánkös titoktartó csücskét.

Sándor nem zúgolódik az uri vacsora miatt, mintha mi sem történt volna; alszik nyugodtan, fiatal szívének könnyen támadó s hamar eloszló érzésével. Összeszorított vékony ajkairól nem lehetne eltálatni, mivel foglalkozik, boszuállással-e, vagy újabb szeretőkereséssel? Bizonyosan meg fogják mutatni a következő napok.

Nem tehetem, hogy András is meg ne nézzem. Ott nyugszik az eresz alatt, közel kedves ökreihez, lovaihoz. Lába fejénél egy nagy szürke komondor őrködik, vigyázva gazdájára s a gabonával rakott szekerekre. E vigyázásban segítenek neki a fenn való tündöklő csillagok is, melyek sokkal jobb érzéssel vannak András iránt, mint akár anyja, akár öcscse.

Oh! mi sugaras arcczal szunnyad Vörös Gábor uram is; igen, szunnyad, mert ő a sok kellemes teendő miatt most a kerek világért se tudna becsületesen aludni. Nem, nem, ő most dolgozik legjobban. Keresi a főbíró úr kedvét jó borokkal, sőt még kölcsön adott tallérokka és aranyakkal is; simogatja az urficskákat, vág nekik pálczát a kertben, s gyomrocskájukba tömi, a mi jó csak beléjük tölhető. Hogy ne, hiszen máris úgy nézi őket, mint aranyos kis mostoha unokáit.

Vitt, oh! igen, vitt az édes álmok nyugodalmat mindenüvé, egyedül Vörös Gábor uram leányáról, a szegény Zsuzsikáról feledkezett meg. Boldogtalan leány, ő nem tudta belátni vékony falusi eszével ama ragyogó jövendőt, melyet apja oly munkás kezekkel készíttet számára; elég gyenge sírni, zokogni egész éjen át olyan legényért, a ki pedig nem pingált szobában, bársony kanapén fogná ám vele tölteni az élet szebb napjait, hanem künn a mezőn: szénagyűjtve, kapálva, aratva, dolgozva, esőben, szélben, sárban, fagyban egyaránt. De ha ő szegény, úgy volt meggyőződve szívében, hogy azért a legényért elmenne akár a világ végére is!

De íme hajnallik, pirkad az ég, nyiladoznak a kapuk, ajtók, megmozdul az utcza, ásó, kapa megcsörren, kerék megnyikkan, hajnali harangszó megcsendül, itt a munka ideje. Nincs többé mit időznünk az alvókkal, vegyüljünk a munkások közé.

Ott mennek a Bokros András szekerei a szegvári országúton, csöndesen, de egyaránt. András a leghátulsó szekéren ül, hogy szemmel tarthassa mindannyit. Nyugodtan tekint végig a hajnal félsötétjében kifehérlő zsákokon; buzája, egyéb gabonája olyan, mint a kő, s tiszta, mint csak a valóságos kalácsnak való. Nincs tehát ok félni, hogy valaki a sok gabona miatt rápirítson.

Szép a jármás jószág is, hogy gyönyörűség ránézni, András a világért meg nem ütött volna egyet is soha; az ő ostora a szép szó volt, biztató fegyvere egy-egy csöndes, lassú nóta. Keze alatt olyan is a jószág, mint a regulában tartott jóra való cseléd: erős is, dolgos is, jókedvű is.

- «Csákó» te, «Tündér», úgy, úgy! szölongatja a legény édes elgondolkozással ökreit. S szemeit meghordozza azokon a szép urasági pusztákon, melyeknek díszes gazdasági épületei messziről kifehérlenek az országútra. Az a szép vöröstetejű ház ott egy nőtlen öreg uré, a kinek senkije sincs talán; amaz ott beljebb a szőlők alatt a három Török kisasszonyé, kik közül mind a három túl van már a harminczötön; az volt a Zichy grófé, lentebb mellette az a széles major a Pál grófé. Hej, ha valamelyiknek ő lehetne a gazdája, akkor most mindjárt meg lehetne mutatni, hogy a kártya az este hazudott-e, vagy igazat mondott.

- Ifju uram - kiált hátra egy béres nevetve - ugyancsak puffogat ám ott a kapaszkodónál valaki a korbácscsal, s pedig alighanem Sándor biztatja a lovakat.

András föláll a szekérben, élesebben körütekint s látja, hogy a hidon túl a csavarodónál csakugyan Sándor méltatlankodik.

- Te, - kiált oda testvérehez éles, átható hangon, - megbolondultál? Szólj szépen annak az állatnak, ne félj, mert megteszi az a maga kötelességét.

S András leugrott a szekérről.

- A ki ura van, - válaszolt durván a legényke, - hát hiszen lónak vettem én azt az ostort, vagy mi?

S a tömött, erős lovak izzadva, prüszkölve ragadták a terhes szekeret fel a magas kapaszkodón, azután rohantak alá szinte vágatva a völgynek, hogy néhány percz múlva a kocsi messze-messze hagyta maga mögött a terhes ökrös szekereket.

A porból, zajból egy-egy éles, rikoltva kiáltott káromkodó szó mégis odavetődött András szekereihez s tudtára adta bátyjának, hogy: beszélj, beszélj, hallom a szép szót, de ennyit adok rá, e!

Ez az «e» pedig nem volt más, mint egy jó kemény ujjcsettentés.

Látni való hogy a két testvér nem élt valami nagy szeretetben és egyetértésben egymással, a mint hogy nem is élhetett. Mind véralkatban, mind erkölcsökkel teljességgel eltértek egymástól; úgy voltak, mintha csak mostoha testvérek lettek volna. Sándort anyja nevelte, olyan kényeztetve, a hogy csak egy kevés műveltségű, dölyfös, nagyravágyó anya tud nevelni, András pedig nevelte önmagát, úgy a hogy tudta. Nem igen járt semerre, mert hamar belátta, hogy cziczomás, dologtalan öcscsét többre nézik nálánál. Dolgozott szorgalmasan, de kedv nélkül élt mindaddig, míg egy szép pünkösdi ünnepen a rektorné mellett meg nem látta azt a szőke kisasszonyt, a ki attól fogva édestitkos, senki által még csak nem is sejtett világa lett; legénykori barátai egyenkint mind megházasodtak, de ő azért soha sem gondolt a házasságra, jóllehet, azt a titkos gyalogútat, mely egy szeretett lélek ablaka alá visz, ő is ismerte. Maradt magánosan, egyre inkább barát nélkül. A miben enyhülést talált: az a munka volt, s a kedves jószágaira, mezeire fordított gond.

Eleintén csúfolták, különösen a miért örökké a templomot járta, azután gunyolták, hogy vén legény marad; később úgy emlegették, mint a ki már sem a legények, sem a feleséges emberek padjába nem tartozik. Olybá vette az egész falu, mint egy idegen mesterlegényt, a kivel leg-főlebb a rektor vagy preceptor vált vagy egy szót.

Így élt András anyjának, öcscsének csúfjára, apjának szomorúságára. Nem egyszer vette észre, hogy anyja kezdi őt bolondnak tartani, s olyannak, a kire nézve csupa istenáldás volna, ha holmi irgalmas kezek a szőlők alatt valami ó-kutba vetnék.

András nem törődött mindezzel; gyarapította a gazdaságot, jó karba helyezett mindent, s egyedüli büszkesége anyjával s öcscsével szemben az volt, ha egy-egy régi barátja vagy szomszédja ökreit, szekereit, gabonáját megdicsérte.

- Ifju uram - szólalt meg újra az első szekéren ülő béres - az ott a Jeges csárda mellett alighanem Sándor kocsija ám.

András fölemelkedett a zsákokról, s boszankodva csóválta meg fejét.

Sándor kocsija csakugyan ott állott a csárda előtt, a lovak azon hevülten, izzadtan, pokrócz nélkül.

A bátya leszállott a szekérről, megsimogatta a lovakat, füleiket meghuzogatta, végigterítette őket pokróczczal, s mintha vigasztalni akarta volna őket a méltatlan rossz bánás miatt, nyájas, hizelgő szavakat mondogatott nekik.

Azután csendesen odament a tornácza, s betekintett a csárda ablakán.

Sándor ott ült egy kövér, fekete-barna arcú, borzas, loncsos fehérnép mellett. A nap már kezdett kibujni és sugarai épen oda szöktek a legényke arczára. A fiu, akármit bevallom is, hogy nem cselekedett illendően, szép volt; hosszas ábrázatu, mint atyja, kissé hajlottas sas-orrú. Piros-kicsinyes szája fölött sötétfekete bajusz serkedezett; hosszú, fekete haja széles vállaira omolt, kis pörge kanászkalapja feje tetején fityegett.

Bátyja szótlanul nézte egy pár perczig a mulató legényt, majd lassan megkoczogtatta az ablakot.

Sándor nem hallott, nem látott semmit, engedte, hogy a jó madár egész kedve szerint átölelje, s vállára boruljon.

- Hej, Vicza, Vicza! - ömlengett a legény, nagyokat csapkodván öklével a görcsös asztalra, hogy csak úgy tánczolt rajta az itczés üveg.

«Vad körtefa, vad almafa virága,
Most tettem szert egy kékszemű leányra;
Az termete ezer közül kiválik,
Boldog leszek, tudom, vele halálig.»

- Ugyan... ühüm! - morgolódék a fehérnép, odább huzódván a legénytől. - De híres, vajjon kiféle, tán a dobogóból való?

- Nem a dobogóból való az, szolgám, mert az uri kisasszony.

- Hát akkor a szegvári sörházból került. Én is voltam ott.

- No, ha te voltál, hát voltál: de az eddig csak a mennyországban volt. Hallod?

- Lesz az még, úgy fordul, máshol is.

- Lesz ám, de nem ott, a hol a te lelked gondolja.

- Elszaggathatjuk még az ő lelkét is! - szólt a cselédlány, lesütve tekintetét.

- Vigyázunk arra, szolgám, mint szemem világára! - erősíté a legény, vidám mosolygással simogatván szép fekete haját.

- Aztán kik vigyáznak? sokan... sokan! - kiáltott fel hahotázva.

- A' nem a te gondod. Eredj, hozz bort!

- Hiszen még egy csöppet sem ivott, mit akar? Tele még az üveg.

- No, ha nem ittál még, s inni akarsz, igyál, - mordult a belépő bátya öcscsére, - mert a gabonapiacz nem itt van a csárda előtt.

- Ott van, a hol van, - felelt durván a fiu, - s akkor iszom, mikor akarok.

S még erősebben oda szögezte könyökét az asztalhoz. Villogó szemei villámokat szórtak, széles homlokán kidagadtak az erek, s domboru melle mint a fuvó, emelkedett fölebb-alább. Lehelete egyre forróbb lön, a lábai reszkettek az indulattól.

Lehetett látni, hogy ha bátyja itt valami okosat nem gondol, rögtön ökölre, birokra kerül a dolog.

András leült, végig-végigtekintett öcscsén, ki sehogy sem akart találkozni bátyja tekintetével, s szelidebbre fogta a szót.

- Sándor, én nem bánom, tégy, a mit akarsz.

- Mert azt is teszem - vágott hirtelen szavába az öcsce, - tegye kend is a magáét!

- Te bánod azt meg, öcsém! - szólt fölegyenesedve a bátya, s egyet-kettőt köhintett abból a fajból, mely a legszilajabb indulat előjele szokott lenni.

- Hát most azt mondom, öcsém, - folytatá András, - hogy jóra való ember a mátkájáról nem ilyen helyeken szokott beszélgetni.

- Még tegnap nem volt.

- Nem tudtam.

- No hát tudja meg!

- Jól van öcsém, akkor tied a világ, hanem csak majd a vásár után. Most pedig menjünk.

- Megyek, mikor akarok.

András egy kissé megmozgatta ökleit, nézett-nézett, s aztán kiszólott az ablakon:

- János, felül kend a kocsira, induljon, majd mi megyünk a szekerekkel.

- Azt ugyan meg ne próbálja, ha kedves az élete!

- Csak induljon kend, János! - kiáltott ki parancsolólag András.

Az öcs az ajtó felé szökött, a bátya hátba kapta, s a kemény parasztkarok az elkényeztetett legényke lapoczkáit mint vaskapocs szorították rettentő erővel.

- Most én mondom, kedves öcsém, hogy eljöss velem az én szekeremen. Már ha együtt indultunk, megyünk együtt. Így lesz ez jól.

S néhány percz mulva mint valami megszelidített tigris, ott ült az öcs egy tömött zsákon bátyja mellett. Egyik tekintett jobbra, a másik balra, hanem azért a szekér ballagott csendesen.

Idején beérkeztek a vásárra.

Csak egy kis mezővárosi sokadalom is ezerfelé el tudja foglalni az ember figyelmét. A vásárosok jönnek-mennek, kiabálnak, dulakodnak, alkusznak, nevetnek; az ismerősök köszöntgetnek egymásnak s nyújtogatják csutoráikat erre is, arra is. Ilyen zajban, tolongásban, épen nincs mit csodálni, ha András teljesen megfeledkezett a csárdai összekoczczanásról, s

ime a legbizodalmasabban szólongat át öcscséhez, ki most tőle alig egynehány lépésnyire álldogál egy hosszú, nyitott száju zsák mellett, mely épen a löcshöz van támasztva.

A nap melegen süt, az idő tiszta, ott hullámszik föl s alá a sok ember a vásárban. Itt egy-egy úri hintó huzódik nagy méltósággal végig a jövő-menők tömött, kiabáló sorain, amott egy falusi bőrüléses kocsiba van két hízott kövér pej ló fogva. A hátulsó ülésben egy nagy kendőbe burkolt öreges asszony ül, mellette egy zöldkabátos vastag úr. Kevélyen tekintenek alá az alsóbbrendű népségre, s magukban azt hiszik, hogy egy pusztai kasznár és felesége még abban a tulsó hintóban ülő uraságnál is fölebbvaló. El is lehet hinni, legalább sok jóigyekezetű kasznár és ispán van, a ki ama zöldkabátos kasznár úr nézetét határozottan osztja.

Ehol koczog egy falusi ordináré szekér két rossz lóval s még rosszabb szerszámokkal; kevés ember szeme akadna meg rajtuk, annyival is inkább, mert a hitványul készített szalmaülésben egy ősz szakállú, bajusztalan, fekete kabátos, magastetejű kalapos ember ül. E kocsi találkozik a bőrülésű kocsival, az őszszakállú ember nagy tisztelettel köszön, hogy ülésében szinte föl-emelkedik, a mellette haladó zöldkabátos kasznár urnak.

Oh! igen, még egy közönséges vásárban is megalázza magát a kicsi ember a nagy ember előtt, főképp ha ez a kicsi ember csak egy falusi református pap.

- Hova, hova, páter? - szól a kasznár ur orrán keresztül, csak félig fordulva a szegény pap felé, kinek ő egy pár véka buzával patrónusa.

Az öreg férfiú megállítja szekerét, s illő tisztelettel előadja jövetelének okát s célját.

- Nem kelt el a leányka! - mormogá gunyosan a kasznárné asszonyság, odatekintve haladtában az öreg pap mellett ülő Klári kisasszonyra. - Na persze, hát most vajjon hol próbál vele szerencsét a vén pap?

A kasznár ur jólelküleg nagyot nevet e találó megjegyzésen, és egyet sodorint vastag, kövér bajuszán.

A szegény vén pap pedig - kinek nem illő vizsgálni a gúnyos tekinteteket - lelkében hihetőleg örül, hogy a lelkes patrónus ur oly nyájas volt iránta. Megy csendesén, s meglehet, egész hazáig e jó családdal foglalkoznék képzeletében, ha leánya oda nem köszöntgetne valami gabonás szekerek felé.

- Jó napot, jó napot, András bácsi! - szól nyájas mosolylyal a leány Bokros Andrásához. - Hát elkelt-e már a buza?

Pirulva emeli meg a legény kalapját, s nem tudja, kinek köszönjön nagyobb tisztelettel, a kisasszonynak-e, vagy a mellette ülő öreg embernek.

- Van még egy kicsi! - válaszol mély tisztelettel András.

- Milyen? - kérdi az öreg pap.

- Tiszta buza, parancsolatjára a tisztelendő urnak.

- Hó, megálljon csak, István, megnézem!

S az öreg férfiú néhány perczre leszáll a szekérről.

Mialatt a zsákokat tapogatja s a gabonát nézegeti, leánya suddogva odahajlik András felé s kérdi:

- Hát a tegnap esti kártya mutatott-e már valakit?

- Igen! - int szemével mosolyogva a legény.

- No lássa - szól némi megütődéssel a leány - ugy-e, mondtam, hogy annak igaza van?
- Barátom, ez pompás buza! - fordult az öreg pap a legényhez. - Mikor jönnek be ismét? Ebből szeretnék magam is venni.
- Aztán mennyi kellene? - kiált oda a harmadik szekérről egy mezőmihályi ember. - Ugy-e, maga a benedeki árendás, a Salamon?
- Nem az vagyok én, édes fiam - válaszol szerényen az öreg ember - én az iszlai pap vagyok.
- Ugy-e? - felelt röstelkedve az atyafi. - No lám! Hát akkor nem sok kellene?
- Nem bizony. Nem úgy vagyunk ám mi, mint a gazdag árendás urak. Nekem legfőlebb három-négy mérő kellene csak. Az is inkább csak úgy őszzel, magnak.
- Úgy hát, András öcsém - folytatá a mihályi ember, ki hajlandó volt a más kezével egy kis szivességet tenni - ti átmehetnétek Iszlóra, nektek sok szekeretek van.
- Szívesen! - válaszolt igen nagy örömmel a legény.
- Úgy, úgy, András bácsi, jöjjön, ha jó buzát hoznak, lesz jó kalács meg hal! - biztatá nyájas mosolylyal Klári kisasszony a legényt.
- Hallod ezt, András? - szólt az előbbeni ember, midőn az öreg pap kocsija eltűnt a sokadalomban. - Bizony ha fiatalabb volnék, olyan szép kis leányhoz magam is örömet elhordanám a kerek föld minden buzáját.

András csak mosolygott, és mintha az egész dolog őt egyáltalában a legcsekélyebb mértékben sem érdekelné, hallgatott nagy bölcsen.

Azonban ettől fogva nem igen vette észre, hogy a gabonát veszik-e, nem veszik-e: lelke sebes futással követte az Iszló felé poroszkáló ordinánczos szekeret s szinte megfeledkezett róla, hogy ehol immár mindjárt csak maga lesz a vásáron.

Csakugyan az idő tizenkét óra felé járt, s mivel a hozott gabona tisztességes áron el is kelt, megindultak hazafelé. Nem követelte most András, hogy öcsce vele menjen visszafelé is az ökrös szekéren, nem vigyázta, nem nézte, merre, hol van. Mehetett a fiú, a mikor akart s arra a merre tetszett.

Sándor csakugyan a kocsira ült, s a két pej sebes vágatva vitte hazafelé.

Otthon épen róla folyt a beszéd Bokorné s a nagysás asszony között, s pedig igen nagy szeretettel, mialatt az első szobában Vanda kisasszony nevetgélt, beszélgetett a legbizodalmasabban egy széles vállú, természetes, bajuszos, barnás arcú cseh hivatalnok úrral.

Az uraság igen jó ismerős, vagy talán épen rokon lehetett, mert a kisasszonyt többször megölelte s hevesen megcsókolta. Vanda kisasszony ilyenkor, mint játékközben szokás, erőset sikoltott, nevetett, odább ugrott, hanem pár percz múlva megint csak egymás mellé kerültek.

Egymás társaságában így töltötték a kellemes időt, míg az apa, azaz a főadószedő úr a hivatalban ült, az anya pedig odaát a hátsó lakosztályban Bokros Mihályné asszonyságot oktatta.

- Ne hallgasson senkire, kedves ténsasszony, - szólt jólelkűleg a főadószedőné egy kis friss parasztos, de jó sütemény mellett, - az emberek irigyek, örökké azok is voltak. Miért kényszerítené fiát, hogy az paraszt legyen? ki követeli ezt? Én látom tisztán, hogy az a fiú nem arra született, hogy kapáljon, kaszáljon s fuvarozzék. De láttam is mindjárt. Micsoda finom termete van, kis kezei, lábai, urias arcza, magatartása. Leányomat meg kellett pirongatnom, annyira dicsérte. Úgy van, annyira magasztalta. Ma már háromszor-négyszer is kérdezte: hol lehet? «Édes fiam bizonyosan kapál!» mondám.

- Az én Sándorom - vág a beszédbe egész megsértődéssel Bokrosné - nem kapál. Van nekünk elég napszámosunk.

- Bizonyosan mezei munkát végez! - mondtam.

- Azt a béreseink végzik.

- Azt mondom én is, kedves ténsasszony, kapáljon, a ki paraszt, a ki napszámos. Ő másra született. Egy kis jó nevelés azt a derék, szép fiút emberré, s úri emberré tenné.

Bokrosné asszonyság nagyot sóhajtott, és szemeit föl-fölmeregette.

- Igen is, úri emberré. Volnék csak én az ő helyében, majd tudnám én, hogy mit csináljak.

- Ugyan mit no, galambom drága nagysás asszony? - kérde alázatosan, örömtől remegő szívvel a fia jövődjéért élő-haló anyja.

- Mit?

S a nagysás asszony - mint a ki már érezte, hogy kezében a kulcs - élesen az asszonyra tekintett, egy perczig úgy tett, mintha gondolkoznék, s lassan, pontról-pontra, kimérten kezdte előadni a tanácsokat.

- Először is azt a parasztruhát ledobatom róla.

- De...

- Úgy-e, azt akarja mondani, hogy megszólnák? Hadd szólják, majd el is fogják hagyni. Úgy van az mindennel. A kinek magasabb célja van, az ilyesmikkel ne törődjék. Menjen bátran, azok fognak meghajolni előtte legelőbb, a kik legjobban kikacagták. Béreljen földeket.

- Hiszen nekünk, hála istennek, - monda az anyja sok kevélységgel, - van elég.

- Bérelni kell még hozzá, s akkor ő tartson egy ispánt vagy effélét, s maga úr lehet. Élhet úgy, mint egy művelt ember. Könnyű az.

- Ugyan?

S a ténsasszony már a jó tanácsra tiszta úri asszonynak képzelte magát, a ki csészán megy, mint a Muzsnay urak anyja, s a ki a templomban az első padba ül, az úri asszonyságok közé.

- Én megtanítom, mit csináljon, nekem vannak jó könyveim, én értek a gazdálkodáshoz.

- Oh! lelkem nagysás asszony, micsoda okos egy teremtés!

- Ezt a birtokot, a mi most a ténsasszonyéké...

- Csak az enyém, - szólt fölemelkedve helyéről Bokrosné, - uramnak édes kevés része van benne. Bese-juss, Bese-birtok, anyai. Földesúri rész.

- Nos tehát ténsasszony, én ezt a földesúri birtokot megkészszerzném, de sőt megháromszoroznám néhány év lefolyása alatt.

- Lehetetlen az, nagysás asszonyom! - szólt Bokrosné egyszerű, de természetes eszével, egy pillanatra kivetvén fejéből a nagyravágyás tücskét. - Mi szorgalmatosak voltunk mindig, s mindeddig nem tudtuk megkészszerzni.

- Van-e pénzük? - intézé a kérdést a főadószedőné az egyszerre földmívesnővé változott asszonyhoz.

Bokrosné e merész kérdésre lesütötte szemeit s elpirult. Érezte, hogy ez oly kérdés, a mit föltenni illetlen.

- Először is pénz kell - magyarázá a nagysás asszony némi gunymosolylyal - néhány ezer, de én tudok szerezni azt is. A gazdaságot berendezzük tudományosan, veszünk gépeket, hozatunk egy művelt, okszerű gazdát s meg fogja látni, hogy a ténsasszony fia első gazda lesz a környéken, gazdag ember, úr. Így történik ez Németországon is. A kinek hat-hét hold földje van, meggazdagszik.

- No nekünk több van hatvannál is, de hetvennél.

- Az sok, az több, mint elég. Tehát kezem alá vehetem a fiút? Igen, igen, ne féljenek semmit, a mibe én fogtam, azt még mindig keresztül vittem. A pénztől sincs miért megijedni.

- De van is, a mennyire szükségünk van! - tevő hozzá nyugodtabban a hiú, de nem pazarló asszony.

- Hát adósságuk van-e? - vetett oda egy kérdést újból a nagyságos asszony.

Bokrosné fölemelte fejét, s büszke méltósággal mondá:

- Hogy az adósság micsoda, azt én még, hála istennek, eddig nem ismerem.

Most nyílt ki a nagysás asszony szeme. Mosolygott, s igyekezett kimutatni, hogy ő sem ismeri.

- Nagyon jól van, nagyon pompásan! - hajtogatá magát a főadószedőné, vastag ajkait nyelve hegyével meg-megérintve. - Így könnyű lesz a munkához fognunk. A fiu tehát az enyém, belőle én fogok embert képezni.

- Úgy, úgy, - mondogatá megkönnyebbedett szívvel a nagyasszony, - csak vegye a keze alá.

(Ebbe már ő is készséggel beleegyezett, sőt épen azt akarta.)

- Verje ki belőle azt a parasztságot, - folytatá újra föltámadt hiúsággal s úri asszonykodással, - mert attól a paraszt apjától és bátyjától biz erre a szegény fiamra sok illetlen ráragadt.

- Majd társaságba viszzük.

- Mert eddig csak olyan ni - a többi a kezével mutatta - legényekkel barátkozott.

- Ezután másokkal fog.

- Itt a mi falunkban nem igen volt hozzá való ember.

- Lesz most már.

- Vegye is a pártfogása alá a nagysás asszony, igazgassa, oh! neki jó szíve van, de hát még feje! Oh! lelkem, úri vér van ő benne, szakasztott olyan ő, mint a boldogult Bese László bácsi, a ki vármegye esküdtje volt. Úgy, galambom, nem vagyunk mi olyan juhászból, parasztból lett micsodák.

E tételt bizonyosan tovább fejtegette volna még Bokros Mihályné, de a kocsizörgés megakasztotta. Sándor jött meg a vásárról.

- Jöjjön csak, jöjjön csak - kiáltott ki Sándorhoz az ablakon a nagysás adószedőné - tudja-e, hogy maga az én tanítványom?

- Kié, mama? - ugrott ki Vanda kisasszony az első lakosztályból égő piros arczczal s egy kissé felbomlott fürtökkel.

Sándor hol a nagysás asszonyra, hol a kisasszonyra tekintgetett, s a nagy öröm és boldogság annyira betöltötte szívét, hogy alig tudta kifogni a lovakat.

IV.

A régi, csöndes Mihályfalva, mióta várossá lett, akkorát változott, mint egy házasságra lépett ember. Fösvényebb lett és hiúbb; zárkózottabb és egyúttal tolakodóbb, czifrább és éhesebb, templomkerülőbb és korcsmajáróbb, okosabb és feslettebb. S e sok újabb hozománynak - kimondom - mind a sörház volt a forrása s a hirtelen elharapódzott idegen műveltség.

Az új mezőváros hirtelen fölemelkedett. Annyi lett benne a nagyság úr, de még a méltóságos is, hogy a mihályiak egész elkevélyedtek e szerencse által. A helyt lakó ténsurak egy pár hónap alatt mind átnagyságosodtak, úgy hogy most már tekintetes urat, ténsasszonyt keresve se lehetett kapni. Hogy azonban e magyar titulus se veszsen ki, a főbíró s a főadószedő egy pár módosabb, hízelgőbb magyar földmívest megtekintetesuraztak.

Vörös Gábor uram kapta meg legelőbb e szép címet, mely naptól fogva a régi juhász el is tűnt, mert a mostani Vörös Gábor úr nadrágot visel és hozzá pörkölt kávé színű posztó kabátot nagy czifra gombokkal és bársony nyakkal, mint az urak. Vasárnap húz keztyűt is, csak hogy akkor kezei a meredség és dagadtság miatt hasznavehetlenek.

A műveltség terjesztésében igen nagy munkásságot fejtettek ki a kisebb fizetésű cseh és német nagyság asszonyok és kisasszonykák. Bár alig törték a magyar nyelvet, mégis a legkészebbek voltak megbarátkozni a mihályi gazdagabb földmívelő osztály asszonyaival és leányaival. Csak fogták ám kis kosárcájukat, melyben a gombolyag mellett alkalmilag egy kis rétes és fánk is elfért s mindjárt átrándultak a szomszéd nagyasszonyhoz. Ott számtalanszor bevárták az ebédet, az ozsonnát, sőt hogy barátságos igaz vonzalmukat egészen kimutassák, még a vacsorát is.

Egyéb régi szokásokra nézve is tett a műveltség helyes és czélszerű változtatásokat.

Ezelőtt ugyanis a falu öregei - ha az idő arra való volt - vasárnap délutánonként künn üldögéltek a ház előtti tuszókon, gerendákon, padokon s így beszélgettek át egyik sorról a másikra csak úgy falusiasan; most a jobbmódú gazdaemberek a művelt csehek és németek példájára ott ülnek a sörkorcsmában, kártyáznak, isznak és kugliznak a velük barátságosan összekeveredett nagyság és méltóság hivatalbeli urakkal.

A leányok, még Mihályfalva csak Mihályfalva volt: kurta szoknyában, lelógó pántlikás hajjal, egészen befűzött vagy bekendőzött mellel s parasztosan ott dalolgattak, játszottak a templom körül, vagy a nagy karikás kútnál; most kontyba kötöttek, hosszú ruhásan, de jól kivágott derékkal, mint a nagyság cseh és német kisasszonyok, az ablakba könyökölnek s úgy nézik a járó-kelő legénységet s az elszaporodott zsandár és fináncz urakat.

Nagyhamar rájöttek az élelmesebb leányok annak a titoknak nyitjára is, hogy mikép lehet szert tenni olyan finom fehér bőrre és piros arcra, a milyen a nagyság asszonyoké és kisasszonyoké. De lehet is már látni akárhány gazdaleányt, a kinek az arcza csak úgy ki van pingálva, mint az olyané, a ki ebben a neveltetésben részesült.

Városiassá, műveltté lett a legénység is.

A java már bugyogót visel - ebben Bokros Sándor adta a példát - németes jánklit és lajblit, s így ül az urak közé. Pipa helyett szivart szí. Bor helyett sört iszik és sokat, mint az urak. Estefelé nem a kiválasztott mátká ablaka alá megy, hanem Lakiné ténsasszonyhoz, ki messzünnen jött egy csomó putzos leánynyal, a mint mondja, az urak után. Ezek között a szép

kisasszonyok között divat most mulatni, mert a nagysás nőtelen, sőt követem, még a nős urak is itt mulatnak.

A férfiak itt iszszák azokat a drága, kártya mellé való különös külföldi italokat, a miknek ezelőtt még a jegyző vagy pap sem hallotta hírét is. Ki ivott valaha Mihályfalván puncsot, groggot, csájt? A ki ezekből csak egy pohárral iszik, az olyan még a saját keresztnévét is elváltoztatja.

Ilyen élet van most otthon Mező-Mihályfalván. Különben én nem a mező-mihályfalvi életet akarom leírni, hanem csak a tekintetes Vörösiek és tekintetes Bokrosiak életét.

Tekintetes Vörös Gábor úr - mert így hívatta magát, mióta német kabátba és nadrágba öltözött, de még mások is, ki hízelgésből, ki csúfolásból így titulálgatták - eddig is föltartotta a fejét, most már meg csak azt sajnálja, hogy két feje nincs, hogy négy gömbölyű szemmel nem nézheti le az egész világot, az urakon kívül.

A juhászból, orgazdából, huzavonából megtollasodott ember földeket vásárolt, jövedelmes vállalatokba ereszkedett, s Mihályfalva egyszer csak azon vette magát észre, hogy a kondorhajú tolvaj kastélyt épített, vendégségeket ad, az urakkal barátkozik s a falu minden dolgába kénytelenül is beleszól, még pedig úgy, hogy minden úgy történt, a hogy ő akarta. A jegyző komája, a bíró adósa, a pap fél tőle. Ilyenfórmán egy okos embernek, a ki rajta kívül mindenkit bolondnak és koldusnak tart, könnyű boldogulni.

Boldogult is. Azóta látszik különösen, hogy milyen derék, köztiszteletben álló ember, hogy a falu várossá lett, s hogy a főbíró a paraszt-kastélyban lakik.

Vörös Gábor úr a nagy, fényes vacsora óta egészen más életrendet szabott házánál. Éles, kutató szeme belátta, hogy itt nem lehet halogatni semmit is, a mi jövőendő tisztességesebb életre, viseletre, ruházatra megkívántatik. Egy álmatlanul töltött édes éjszaka elég volt neki arra nézve, hogy mindent apróra meglátoljon; mi hogyan legyen, mit mennyire lehet keresztül vinni, és pedig veszteség nélkül. Miféle ember a főbíró, pénzes-e, koldus-e; látta, hogy elég koldus biz ő. Gyermekei urasan vannak öltözve, de rongyosak, maga is rongyos, még az a kurtahajú kisasszony is, ki a családban sok minden lehet egy személyben. A főbíró úr szereti a bort, jól van: van a pinczében elég, van olyan erős is, hogy akár egy hét alatt megütheti tőle a guta. Tudom én, - mondogatta tervezgetés közben Vörös úr, - hogy szoktatom rá a németet a boritalra; nem vetek neki két hetet, úgy megszokja, hogy a lelke üdvösségét is odaadja egy pohár jó italért. Ekkor aztán én diktálom neki, hogy mit csináljon. A kisasszonyt valahogy összekapcsoljuk azzal a német tanító legénnyel, s akkor aztán odább lódulhatnak egy faluval. Három gyerek... ez sok, elég lesz ebből az apró német teremtésekből kettő, de úgy fordul, elég lesz egy is. Ma április végén járunk, a szüretre Zsuzsim asszony lehet. Ha aztán az egyik vőm főbíró lesz... úgy, úgy édes istenem, eddig is velem voltál, megsegítettél, már csak itt se hagyj magamra. Ha minden a kedvem szerint történik, nem bánom, öntetek egy harangot.

E pontnál az elérzékenyedett ember rögtön az után nézett, hogy a hamarosan megígért harang árát miféle idegen zsebekből fogja kikotorászni.

Ráakadt a forrásra, s folytatta a dolgot.

Így ment ez hosszan, baj nélkül, vígan, egész lelki gyönyörűséggel.

Csakugyan Vörös úréknál új élet állott be.

A két nagyobb leányt minden hajnalban egy ügyes városi zsidóasszony fésülte urasan; ez öltöztette, oktatta őket, s tanította egy-egy német szóra. A nagyobb leányok meg anyjukat s legkisebb testvérüket vasalták, egyengették, hogy menjen minden úri módon.

De úgy is ment.

Az öreges, beteg, fonnyadt asszonyra egy-egy vasárnapi alkalommal olyan spitzes ruhát szorítottak, hogy a szegény juhásznő egész nap csuklott, ájultozott belé. Mivel azonban a bölcs családfő így találta helyesnek és szükségesnek a dolgot, nem lehetett ellentmondani. Különben követte a rendet maga Vörös úr is. A hol s a mikor csak szerét ejthette: tanulmányozta a főbíró úrnak járásmódját, viseletét, a feje mozgását, keze legyintgetését, s úgy alkalmazta magát is, a mennyire csak ezt vén csontjai megengedték. Ha kiáltott, úgy kiáltott, mint a főbíró úr, élesen, egy kissé az orrból; ha ment az utcán, úgy ment, mint a főbíró úr, aprókat lépve s bal vállát hol előre tartotta, hol hátra. Csak egyet nem tudott eltanulni: a főbíró úr, mint afféle művelt németországi, járásközben mindig dudorászott, énekelt. Ezt az uras módot nem lehetett eltanulni, mert a főbíró minden alkalomra más nótát dalolt. Egyebekben szerencsésen megmérkőzött.

Egy jó apa bizony sokat megtesz gyermekeiért, azok boldogságáért.

Így vette fel a dolgot Vörös Gábor úr is.

Bokrosné ténsasszony sem maradt hátra. Napról-napra művelődött. A tudomány, melyet a nagysás asszony csepegtetett Sándor szívébe, a buzgó édes anyára sem maradt haszon nélkül. Bokros Mihályné mindjobban belátta, hogy ezeket a jó német urakat az isten hozta ide, ebbe az újdonság városba. Mi lett volna ezek nélkül ő belőle, de mi lett volna abból az okos, úrnak termelt gyerekből, a Sándorkából? Így - mondá magában, vagy talán hangosan is - paraszt! Paraszt, de nem engedte az isten, nem! Férjét, az öreg Bokros uramat, ki csak olyan Bokros-familiából származott, eddig is kevésre becsülte, valamint azt a paraszt természetű fiát is, Andrást; mostantól, azaz ettől a szebb életmódtól fogva meg szinte majd alig tudott velük mit csinálni. Akkor volt boldog, ha Sándorkájával s az urakkal lehetett együtt. Kezdte nem igen venni észre régi ismerőseit, komaasszonyait, szegényebb atyafiait. Hogyan is? Ha Sándor tekintetes úr lesz, úri módon jár s ő maga is másképp öltözködik, s ha - a mit adjon a jó isten - bele találjanak atyafiságosodni ebbe a nagy úri német familiába, akkor mégis csak el kell szakadni a paraszt-rendtől. El, az már igaz.

A nagysás asszony - ígérete szerint - gyökeresen hozzáfogott Sándor tanításához. Egész órákat eltöltött a szép gazdalegénynyel, állítgatva, mint valamely tanult őrmester a szegény közlegényt jobbra-balra. Így tartsa a kezeit, ni! - s a legény friss, szilaj vére megpezsdült, a mint a puha, kövér úri asszony kezeket érezte. - Tartsa főlebb az állát, úgy! - s az úri asszony mintha nem is tudná, mikép, megsímogatta a fiú égő arcáját. Sándort valósággal tűzbe vitték mindennap.

Egész bizonyossággal nem tudom, de a cselédek suttozták egymás között, hogy Sándort ugyan ölelgeti a szép német asszony.

Ilyenkor Bokrosné - mert ő is meghallotta a dolgot még idején, mikor ujság volt - édes álmélkodással, anyai büszkeséggel megcsóválgatta a fejét, mondván: «Te te rossz gyermek, csak meglátszik benned az a hamis úri vér!» Meg, valósággal meglátszott. Nem kellett többé Sándornak a mezei munka, tőle ott lehetett az istállóban a legszebb ökör, a legdrágább ló; jöhetett az aratás, szénagyűjtés, meg mindaz, a mi csak egy munkaszerető földműves legényt talpra állíthat, ő mindezekre ügyet se vetett többé. Eleintén - mert bátyjától mégis csak félt - különböző okok, mentségek alatt meg-megszökött a munkától, majd a mint vette észre, hogy nem igen keresik, a nagysás asszony meg igen a tanítás után lát, mind több-több bátorsággal maradt otthon.

A ruhaváltoztatásba nyugodott bele legnehezebben.

Lelkében csak mégis földművesnek tartotta magát; gazdalegények voltak barátai, mátkája is gazdaember leánya volt (ki azonban most már kontyos, úri ruhás kisasszony), mikép vegyen ő magára mégis más ruhát? Hiszen a világ agyonneveti, ha meglátja.

Azonban a sánta szabó addig járt-kelt a házhoz, addig méregette a fiút, hogy egyszer a német ruha csakugyan hazakerült az asztalra.

Egy hámba kerülő csikó megpatkolása nem jár nagyobb körülményekkel, mint a mekkorával Sándorka felöltöztetése járt.

A német nagysás asszony és leánya ujjongva csapták össze kezeiket, mikor a szabó jelentette, hogy az úrfi fel van öltöztetve.

A fiú az egyszerű parasztruhában is szép volt, most mintha kétszerte szebb lett volna. Karcsú, magas természetéhez odasímult a szép, díszes fekete ruha; a testhez álló szűk nadrág, a mell domborúságát el nem takaró mellen kivágott mellény, a vállak szélességét s a felső test arányos ép állását kitüntető kabát egész hízelgő ékesszólással beszéltek a csinos, deli ifjú mellett. A nagy, kordován, hegyes orrú csizma helyett most finom, divatos szabású bakancs fődte az elég szép idomú lábakat. Mindezekhez járult a fiú ragyogó tekintete, emelkedett, domború, síma homloka, a dús, tömött, fekete fürtös haj, a vastag, erős ívezetű szemöldökök, s a kis serkedző, vékony, pehelylágyságú fekete bajusz.

A nagysás asszony addig nézte a villogó szemű, mosolygó legénykét, hogy végre egész önfeledten kiáltott fel:

- Oh! ha nekem ilyen szép fiam volna! Nos jöjjön, öleljen meg s köszönje meg, hogy emberré tettem.

A fiú így nyilván megölelni egy úri asszonyt... habozott, nevetett, s nézett hol anyjára, hol a kisasszonyra.

- Eredj, csókolj kezet a nagysás asszonynak! - bízta az anya örömtől repeső szívvel.

A jó nagysás asszony maga tette az első lépést s homlokon csókolta a fiút.

- Ez a csók a szorgalmas tanítványé.

Most következett az édes anya. Az bánt még egyszer el a fiúval. Sándor szinte szégyelte, hogy anyja annyira eszi, csókolja.

Hát Vanda kisasszony?

Az sem várt sokat, ő is bátrabb volt, mint a legény.

- Most jöjjön velem egyet sétálni a kertben! - szólt, hevesen ragadván meg a fiú karját.

Sándor kiment az udvarig, de onnan sem kérés, sem fenyegetés nem bírta tovább mozdítani. Nem ment egy tapodtat is.

- Nem megyek, kisasszony! - szólt a fiú izgatottan, lángoló arczczal. - Ha meglátnak, kinevetnek.

- De ha én akarom, hogy jöjjön! - szólt fölvetve fiatal, üde arczát a leány.

- Akármit parancsoljon, de ebben a ruhában nem megyek.

- Maga ezentúl ebben fog járni mindig.

A legény fejét rázta és nevetett.

- Maga nem lesz többet paraszt, én akarom! - esengett a leány érczes, meleg hangja.

A fiú bár el volt rontva, de bolond nem volt.

- Én az vagyok, a mi apám, meg a bátyám! - szólt, kezét a leány forró kezéből kivevén.

- Hát ha az én apám magát hivatalnökká tenné?

- Nem értek én ahhoz.

- Jöjjön a mi szobánkba - szólt reszketve, bágyadtan a leány - ott elmondom, mi fog magából lenni.

Sándor nem állhatott ellent szíve édes vágyának, félve, támolyogva követte a leányt. Tekintetét a földre szegezte, nehogy találkozzék valakivel, s úgy suhant lopva az eresz alatt a leány háza mögött.

Valakivel mégis kellett találkoznia, s ez bátyja volt - András.

András végignézte a fiút.

- No anyám, - mormogá, - ennek a német komédiának aligha meg nem adjuk az árát mindnyájan!

- Meg, meg, édes fiam, - mondogatá a szérüs kertben az öreg Bokros Mihály uram, midőn András e megjegyzését előtte is elmondta volna egy párszor, - már hogy is ne adnánk meg. De tudod-e, ki fizeti meg legjobban? te, édes fiam, András! - s az öreg, sovány ember tisztos ősz fejével, vádként állott az erőteljes, izmos legény előtt.

András, ki valami fejsze- vagy kaszanyelet faragott, nagyokat rántott a kemény szerszámfán a vonókéssel. Egyet-egyet köhintett, majd mintha csak szemmel akart volna megfelelni, oda tekintett apjára.

Az öreg ember mélyen beesett szemeit könyvek borították.

- Úgy-e, fiam, még nyolcz-kilencz hete sincs, hogy itt vannak ezek a németek, s már édes anyád nemcsak tégedet tart cselédnek, de engemet is. Szégyenli, hogy élünk, hogy útjában állunk. Én nem állok, mert nekem innen-onnan kitelik; a hetven esztendő megment engemet a szégyentől, tudom. Hanem te mit csinálsz? Pörre kerülsz anyáddal? Az se lenne szép. Hagyod, hogy bolondoskodjék ezzel az éhes eszem-izsom haddal? Az se dicsérne meg egy becsületes szívű fiút.

- Hát mit csináljak, apám? - kiáltott izgatottan a fiú, fölállván a faragó székről.

- Mit? most már csak faragj fiam, lehet abból a jó gyertyánfából koldusbotot is faragni. Mert azt gondolod, hogy anyád meg Sándorkája nem elpusztítanak mindent? S anyád dolgába ki szólhat? Nem azt hánytá eddig is, minden az övé. No most a németeké lesz. S ki ennek az oka? te!

- Hogyan?

- Én megmondanám, fiam, de magam is röstellem. Hát az, hogy az öcséd javáért meg az anyád kedvéért vén legény maradtál. Most köszönd meg, ha ezek az urak majd megtartanak faragó béresnek. Látod, ha idejében megházasodtál volna, most ember volnál, s lehet, hogy anyátok esze se fordult volna akkorát. De te mindig a rektor után jártál. Éneklés, későn, korán éneklés, jó, jó... azaz hiszen koldus is énekel, fiam, eleget a taligáján.

- Hát vétkeztem azzal, hogy a templomba jártam?

- Hát bizony vétkeztél, mert nem úgy jártál, mint más jóra való legény. Inasa voltál a rektor-nak. Mi szükség volt oda ülni ő mellé, mint valami kóborló mesterlegény? Szégyelted a pajtásaid közé ülni. Eredj, fiam, úgy látom, te is anyád fia vagy, átallok, hogy apád paraszt ember. Pedig bizony ezt a házat, kertet ilyen emberek szereztek, mint én.

András, mint a ki e dologban épen nem érezte magát vétkesnek, szikrázó szemekkel lépett apja felé, s indulattól rekedt hangon kiáltá:

- Hát nem olyan ruha van rajtam, mint más parasztleányen? hát nem kapálok, nem kaszálok, nem járok aratni, nem dolgozom úgy, mint akárki itt a környéken? Megszöktem valamikor a munka elől?

S András azt hívén, hogy minden vád alól fölmentette magát, büszke öntudattal tekintett apjára.

- Nem mondom én azt, fiam, hogy rest voltál, nincs nekem abban panaszom, csak azt hajtom most is: miért nem házasodtál meg? Nem találtál a falunkban hozzád való leányt, ugy-e? uri leány kellett volna neked is, mint az öcsédnek? No ne félj, mert találhatsz most eleget. Valahol csak én is meghúzóom majd magamat!

A fiú érezvén, hogy apja szíven kapta, lesütötte szemeit, s mert nem merte megmondani az igazat, pirulva, szégyenkedve kérlelte, engesztelte apját.

- Ne busuljon, édes apám, - szólt meglágyult, szeretetteljes hangon a fiú, - már megvan, a mi van; ha isten ő szent felsége így akarta, arról nem tehetünk. Lesz azért édes apámnak, a hol meghúzza magát. Mutathat még az isten nekem is olyat, a kit szivemből szeressek. S nem bánom, akárki lenne, akármilyen szegény, elvenném, ha napszámmal kéne is érette a kenyere-met keresnem.

- Tedd azt, édes fiam! Lásd, én gazdag leányt vettem, mert anyátok elég gazdag, nem kellett napszámra szorulnom; mégis mi örömem volt a nagy jószágban? Olyan voltam, mint az únott vendég, a kit tartanak ugyan, de szeretnének mindennap kidobni. Többször ettem keserűséggel a kenyeret, mint a szegény a kalácsot.

- No, ne féljen, édes apám, mert ha a jó isten nekem adja azt, a kit szeretek, ott nem eszünk keserűséggel egy falatot is!

S András édes érzelmekkel tekintett arra dél felé, a merre a Duna kanyarog.

- Mind elhiszem én azt, édes fiam, csak találnál már egyszer valahára! - mormogott az öreg ember, magára hagyván a leányt.

- Hej, dehogy nem találtam, dehogy nem találtam! - mondogatá magában András, a mint távozó apja után tekintett. - De talán azok a jóságos egek megsegítenek egyszer engemet is. Légy öcsém ur, ha az isten teneked azt mérte; nem bánom, hogy édes anyám uri asszony, ha az a szíve kívánsága, csak nekem adjon az isten egy kunyhót, a hová angyalomat vihessem.

Csendesen, észrevétlenül ereszkedett alá az est.

András megfeledkezett öccséről, anyjáról, meg a német urakról is, egyedül az állott előtte, hogy mikép tudhatná ő azt meg, a mit három esztendő óta szeretett volna megtudni.

Egy út volt előtte: gabonát vinni Iszlóra, s meglátni, megtudni a többit. Csak az volt a baj, hogy az őszi vetés ideje még nem jött el.

- Mindegy, - gondolá magában, - egy pár héttel előbb vagy utóbb, de elmegy most. Legalább előbb megtudja, mi van azokba a magasan égő csillagokba írva, különösen pedig azokba, melyek épen ott ragyognak az iszlói sziget fölött.

Nem, nem tudott többé nyugodni; azt hitte, mától fogva az a gondolat is kergeti, hogy annak a szegény öreg embernek - apjának - tisztességes nyugodalmat kell szereznie, s pedig minél előbb.

Végig tekintett ismerősein, jó emberein, atyafiain, hogy hova forduljon?

Azokhoz nem akart menni, a kik előtt könnyen elárulhatta volna titkát, ment tehát olyan helyre, a hol gondolata szerint még csak nem is sejtették, mi járatban lehet.

Csendesen, észrevétlenül, hogy senki se tudja a háznál, leballagott a kertek alá, fölment a szomorú zsidó boltjáig, ott bekanyarodott a temetősoron, s befordult egy kis alacsony szöglet-házba.

Nem volt még valami késő: fenn volt az egész család, örege, apraja. Ki ezt, ki am azt, de dolgozgattak. A gazda épen valami újságban lapozgatott, melyet a rektor koma hordogatott a házhoz; két iskolás kis gyermek a kemenczepadkáról bámult a gyertya lobogó világába, s egyszersmind nézte nagy figyelemmel, hogy az édes atya szája az olvasáskor hogy megmozog, ehol majd lassabban, majd sebesebben, hogy néha szinte nevetésre huzódik.

Ilyenkor ők is mosolyogtak, és halkan összenevettek. Két szép sugár leányka, kik közül az egyik lehetett úgy tizenöt, a másik tizenhét éves, az asztal sarkánál varrogatott.

A nagy kutyaugatásra egy perczre mindnyájan az ajtó felé tekintettek.

- Ki az? - kérdi nagy hangon a konyhaajtóban a háziasszony, magasan fölemelve tartván egy czirokseprőt, hogy jól üssön a bolond kutyára.

- Ejnye, Zsuzsi néném, majd bizony meg se ismernek! - válaszolt a belépő ember erős, férfias hangon.

- Maga az, András öcsém? No nézze, ugyan mi jó hozza a mi utcánkba?

- Mi az, mi az, András öcsém? - szólt bele a gazda is, előre kinyitván a szobaajtót. - Csak nincs baj otthon?

- László bátyám, hát olyan szomorút mutatna a képem? - válaszolt a legény, s tiszta, mosolygó tekintettel lépett a gazda elé. - Nincs baj, legalább valami nagy baj még nincs, hogy volna? De egy kicsi van mégis.

- Ugy-e? hm! no, ezt mindjárt eltaláltam! - mondá László bácsi, kopaszos fejét meg-megcsóválva. - Az öregek, ugy-e? Anyád?

- A bizony, Sándorral lesz a baj! - szólt a dologhoz anyjuk, tisztesség okáért egyet törülvén köténye szélével a száján. - Sándor nagy gavallér, sokat költ, rossz helyekre jár, nem is adnám neki a leányomat, ha tíz volna is. Mire való az? Azt mondják, mióta a németek itt vannak, a mátkáját is odahagyta, egészen az uri asszonyok után bolondul. Hogy azt a német kisasszonyt szeretné. No pedig annál különbet is találhatna. De még majd mit mondok... olyat is beszélnek... hogy...

- No, no, asszony, csak a csillapjával! - mormogott a gazda. - Ki kérdezett?

- Akár kérdez, akár nem, mert én csak úgy mondom, a hogy van, vagy a mint beszélnek.

- Öcsém, menjünk át a másik szobába! Te pedig anyjuk, azt mondom, hagyj békét azoknak az uraknak, mert András öcsém most egyben azt gondolhatja, hogy ehol, Biró Lászlóné alkalmasint a maga lányait szeretné eladni.

- Oh! bizony maga is tudja ám, mit beszél! - szólt haragos formán, de nem rossz kedvvel az anya. - Hisz gyerekek ezek még.

S a gondos anya egyet igazított a nagyobbik leány ruháján.

- Biz ott lelkem Mariska mindjárt a tizennyolczadikba fordul.

- Hova beszél? hát Sárika nem most lesz-e Katalinkor tizenöt? Ni, már hogy megöregítené szegényeket!

- Jó, jó, de én itt Mariskáról beszéltem. Hanem itt, ha ilyen vásárt ütünk, András öcsém még ma szóhoz sem juthat.

S a gazda fölkel, hogy másik szobába menjenek.

Zsuzsi néni sugott valamit András fülébe, s nevetve odább huzódott. Falusi, hát még városi asszonyok hamar kitalálják még azt is, a mi nincs.

- Nem úgy van az, Zsuzsi néném, más itt a baj, - szólt mosolyogva a legény, - elmúlt az már!

- Mi az? mi múlt el? - tudakolá a gazda.

- No magának se kell mindent tudni, apjuk! Hogy mostan András öcsém valamerre jó részt tisztességes szándékkal van, s magát csak arra kéri... No csak úgy mondom, tréfálok, meg ne haragudjék, öcsém uram.

András ez egyszer a széles világért meg nem haragudott volna, ellenkezőleg, a mint látszott, örvendett, hogy így körülfogták.

- Nem úgy van az, kedves asszonynéném, - mondá a legény, - de nem kapok kedvet, ez a baj.

- Az ám, - mormogott az asszony kedvetlenebbül, - más itt a baj, kilátszik a szeme ragyogásából is. De hiába mesterkednek, mert úgy is megtudjuk.

- Hát Iszlóra akarnék tiszta buzát szállítani! - mondá a legény jókedvvel és egészen elvörösödve.

- Ugy-e?

S a szemes asszony nagyhirtelen azon jártatta eszét, hogy kik lehetnek ott férjhez menő leányok.

- Hm, Iszlóra? - mondogatá az asszony. - De hisz ott a sok szekere öcsém uraméknak!

- Ott ám, - válaszolt zavarodva a legény, - de azok nagyon el vannak foglalva.

- Mind? - kérdé az asszony éles tekintettel.

- Mind! - ismétlé András, s örvendett, hogy im mennek már az első szobába s szabadulhatnak a vallató asszony elől.

Szinte éjfél körül járhatott már az idő, midőn András László bácsival az első szobából kilépett. Arcza égett, szive dobogott s hangos, kopogós léptekkel indult meg a kapu felé.

- Hát abban maradjunk öcsém? - szólt csendes, halk módon a gazda.

- Abban, László bátyám!

- Jó!

S László bácsi elgondolkozva, aggódva, sajnálkozva tekintett a távozó legény után.

- Hm, hm, - mormogá magában, - te sem tudod ám, öcsém, mit csinálsz. De micsoda egy gondolat is! Tudom, ez is annak a kevély, urizáló anyádnak az akarata. Hanem no, majd megvállik!

A magasan álló hold mit sem tudott a balsejtelmekről, azért is tündöklő fénynyel vont be házat, kunyhót, sövényt, utcát, úgy hogy az egész kis mezőváros ragyogott a szép éjjeli világosságtól.

András most nem került a kertek alá, nekivágott a főutcának, s ment bátran, titkolódzás nélkül, igen-igen boldog sejtelmekkel.

Tekintetes Vörös Gáborék háza, azaz kastélya előtt haladt el.

A vastáblás ablakok alatt, a kis szőlőlugasban ott suttogott a főbiró ur, de nem Zsuzsikával, ki hetek óta betegen fekszik, hanem az eleven, szép, bátor Mariskával, ki már egy csomó német szót is tud.

Vörös ur ott könyököl elrejtőzve a kapu párkányán, s mint a galambász, ki kedves galambjainak elpárosodását lesi, vigyázza, hogy a jövődöbeli vő milyen édesen beszélget leányával.

András nem sokat törődött Vörös uramékkal, mert sietve s édes tisztelettel közeledett a széles utca közepén álló templomhoz. Önkénytelenül is föltekintett a tündöklő bádogtoronyra, melynek csucsán a csillag oly erős fénnyel csillogott, mintha valóban igazi égi csillag lett volna. A legény szívét a boldog jövődö érzése járta át, s a szép nyári éjszakán keresztül belátott azokba a téli ködös, havas napokba is, mikor odabenn az ur asztalánál a pap néha-néha tíz-tizenkét párt is esketett egyszerre.

Csöndesen nyitotta ki az utcaajtót, nesztelenül haladt végig a hosszú udvaron. Odafeküdt az istálló eresze alá, közel kedves ökreihez. De most nem aludt. Föl-föltekintgetett a csillagos égre s jól esett szívének, hogy az a magas ég is, mint ő, ébren van. Felült, térdeire könyökölt, s fütyörészni, dudolgatni kezdte azokat az ismeretes, százszor hallott dalokat, melyeket a szárnyas éji szellő az alvégről ime most is az ő udvarukon visz keresztül.

V.

Néhány nap múlva Bokros András csakugyan megindult a László bácsi szekeren, hogy ama bizonyos faluba tiszta buzát szállítson. Egy szép, fiatal cserfaerdőn vitt keresztül az út. A sötétzöld, harmatos leveleken ragyogott a nyári verőfény; innen-onnan a fák közül átszűrődött a sziget mindkét oldalát bekerítő Duna. Csöndesség volt mindenfelé, de nem élettelen csöndesség; a madarak vígan szökdécseltek a hajló ágakon, a hol pedig madár van, ott zaj is van annyi, a mennyi egy csöndességszerető szívnek épen elég.

Szótlanul haladtak odább a jó, vert úton, egyik sem akarta zavarni a másikat. László bácsinak megvolt a maga fontos tennivalója, arra tehát, hogy azt a legcsöndesebben kigondolja, idő kellett.

A legény maga hajtotta a lovakat, nagy gyöngédséggel, úgy, hogy az ostor alig suhant meg egyszer-eget a levegőben.

- Biztasd, öcsém, biztasd, - szólott oda László bácsi, ki gondba mélyedt tekintettel pipázgatott András mellett, - csak biztasd, mert az a fakó, ne féljen, nem bánja ám, ha holnapután érünk is be a buzával.

András jókedvvel sodorgatta meg vastag, tömött, barnás bajuszát, s alig érintőleg odacsippengett a fakóra.

- László bátyám, - szólalt meg bizodalmasan, oda mutatván előbb a gyümölcsös kertek közül kibukkanó iszlói templom vörös-zsindelyes tornyára, - de nem csinálók-e én ma bolondot? Eddig tudom, hogy mindig meggondoltam mindennek elejét-végét, ma, mintha olyan sűrűségben járnék, a melyből isten tudja, kijutok-e valaha, vagy soha; s ha ki is, akkor is hogyan? Tán mégis maradnék úgy a mint vagyok?

- Hogy?... Vagy úgy!

- Igen! Nem nekem való már a házasság.

- A bizony még idejét nem multa, csak az ember mindig magához valót válaszszon.

András elérte a célzást, de most nem tudott rá megfelelni. Érezte, hogy csakugyan különös dolog egy földmives embernek más osztályba házasodni, de azzal mentette szívét, hogy ő életében soha sem szeretett mást azon az egyetlen leányon kívül, s hogy ő azért mindent, de mindent meg fog tenni, a mit csak egy becsületes, szorgalmas ember megtehet. Égett a feje, ha rágondolt, hogy még ki is nevezhetik, s ha megtudják, mi járatban vannak, még a buzát is visszaküldhetik, úgy fordul. De most kinek szóljon? látta, hogy legbizodalmasabb embere is csak úgy immel-ámmal helyeselte szándékát, s ehol, a mint a szó mutatja, még talán nevet is magában. Megmarkolta a gyeplőt, s fordított egyet a lovakon.

- Mit akarsz, te? - kiáltott fel a bátya.

- Azt gondoltam, László bátyám, - szólalt meg a legény nagy tusakodással és sok kételkedéssel, - azt gondoltam, hogy mégis nem jó úton járunk.

- Már hogy ne járnánk? Hisz ha a szememet bekötném, úgy is el tudnék tán jönni erre a kis rongyos Iszlóra.

- Nem úgy értem, hanem hogy könnyen bolondot tehetek! - veté oda András egész komoran.

- Hát hiszen azért ülök én itt, öcsém, azért jöttem én el veled, hogy valamikép bolondot ne csinálj! - válaszolt őszinte büszkeséggel a bátya.

S a két ember kezdett egymásra kedvetlenül tekinteni.

- Szereted-e a leányt? - kérde a bátya, éppen szemben ülve a legénynyel.

- Azt a jó isten tudja csak, hogy mennyire!

- Hát a leány jó indulattal van-e irántad?

- Azt gondolom.

- Hm! a ki forgója van, - mondá László bácsi, a fejét vakargatva, - ezt nemcsak gondolni, hanem tudni is kell, még pedig tökéletesen. Mikor én megkértem a feleségemet, nemcsak tudtam, hogy szeret, de azt is, hogy a világ végére is eljönne utánam. Máskülönben be se léptem volna hozzá, de meg én sem eresztettem volna be hajlékomba. Az olyan asszony, a ki csak úgy szeretet nélkül jó hozzánk, vagy olyan, mint a hűtelen kutya, a mely mindig a más udvarán csavarog, vagy olyan mint a tolvaj cseléd, a ki még a templomban is lopásról gondolkodik. Már öcsém, ha a dolgot nem tudod bizonyosan, akkor csak add a kezembe azt a gyeplőt.

- Hát jól van, bátyám, tudom.

- No, így már rendén van. Hát beszéltél vele?

- Beszéltem.

- Annak rendi szerint, hogy így s hogy úgy?

- Olyanformán is.

S a legény csak úgy zihált a kemény vallatás alatt.

- De nem olyanformán, hanem egészen úgy?

- Úgy! - mondá rá a legény helybenhagyólag, csak hogy szabaduljon egy kissé.

- Hát egyszer vagy máskor, úgy illedelmesen megölelted-e?

Most András került felül; komoly sértődéssel szólt:

- Már hogy tehettem volna ilyet? Hát nem tudja-e László bátyám, hogy papleány?

- Hm! tán azt gondolod, hogy azok csak szentjánoskenyérrel élnek? A kik szeretik egymást, ott is csak úgy szeretik talán, hogy tiszta szívük szerint. Hát Boáz nem ölelte-e meg Ruthot? pedig az a szentírásban van írva. Öcsém, csak a ki igaz szeretettel meg mer bennünket ölelni, az olyan mondja csak el a szentírással: «Ne kérj engemet, hogy elhagyjalak tégedet, avagy elmenjek tőled. Mert a hová menendesz, oda megyek, és valahol lakandasz, ott lakom, s a hol meghalandasz, ott halok meg, és ott temettetem el.»

- A kit én szeretek, az tudom, hogy éppen ilyen, - szólt a legény mintegy fölegyenesedve, - az szakasztott ilyen.

S András arcza a legnemesebb érzéstől sugárzott.

- Úgy már öcsém egészen jól van, akkor mehetünk egyaránt.

Érezték a lovak is nyilván, hogy odafenn a zsákokon az atyafiak valami teljes megállapodásra juthattak, mert egyszerre csak szó nélkül megkapták a szekeret s meg sem csöndesedtek, míg be nem értek a faluba.

- No, László bátyám! - szólt a legény egyet sóhajtott, a mint meglátta a rozzantas papilaknak sövénykapuját.

- Ne félj, - mondá nyugodtan bátya, - forogtam én már papok között, s azért, hogy a Biró-familiában nem volt még kaputos ember, tudom én, hogy kell kalifikált urakkal beszélni. Nem sokat, de azt a kicsit bátran. Hanem a te tisztod, öcsém, most jórészt nem lesz ám más, mint a hallgass!

- Úgy, bátyám! - s a legény hálás mosolylyal tekintett bátyjára.

Alig telt el néhány perc, s fölkiáltott László bácsi:

- No öcsém, ehol itt vagyunk, majd meglássuk, milyen lesz a vásár. Mi?

- A gabonát olcsón adjuk.

- Dehogya adjuk, még majd azt hinnék, loptuk valahol. Úgy adjuk, a hogy csak lehet.

- Nem, nem, bátyám, hiszen papnak adjuk! - tévé hozzá tisztelettel András.

- Jó, jó, majd tudom én! Csak azt tartsd meg, hogy egy leánytól valahogy meg ne ijedj, öcsém.

Megijedt bizony egy kissé a bátya ő kelme is.

Lehet, hogy kíváncsi lett volna, de nem volt idő hosszabb tusakodásra, mert egyszerre csak ott termett a tornáczon a pap is, a kisasszony, meg két kisebb leányka is.

Az öreg pap, ki azonnal megismerte Andrást (meglehet, némi beszélgetések, emlegetések után várta is), nagy barátságosan köszöntget szélestetejű, fekete zsidó sipkájával; szölongatja a szolgálókat, egyiket ide, másikat oda, hogy siessenek ezzel is, azzal is. László bácsi hasonló-kép igyekszik kimutatni, hogy mennyire érti a tisztességtudást; egyre emelgeti magát a zsákon, s gyakorolja eszét, szívet a bátor magatartásban. András is tekintget lopva, szemérmesen a bátya oldalán, s ajánlja magát, ügyét isten ő szent felségének.

Ezalatt a fáin tiszta buzával rakott kocsi nagy gangosan berobog az udvarba.

- Hohó, hej, hej! eblelke lovai! - szól László bácsi, illedelmes mondóka helyett szégyenkezve s a fejét vakarva. - Ehol bizony, alig néz az ember egy kicsit félre, s már baj esik.

- Baj hát! - kiáltott siró hangon az öreges bácsira egy kis eleven szemű, maszatos kezű kis barna leányka. - Nem is tudom, mért nem vigyáz azokra a csajkos lovakra. Mert tudja-e, nem a maga szekere alá hizlalunk ám.

- Ejnye, kis hugom, már megvan! - mondogatá igen nagy zavarral a jó ember, feledvén minden szép vigasztalásokat. - Aztán hányat nyomtunk agyon?

- Hányat? egyet. No talán még többet akarnának? - válaszolt a leányka durczásan, felmutatván az agyongázolt libát.

- Dehogya akarnánk, isten mentsen! Inkább ezt az egyet is meghozzuk.

- Meghosszák? Majd kapnak is ilyen bubosat.

- Addig járunk, hugocskám, ha a lábunk elszakad is, - szólt András is a pörbe, - míg nem kapunk.

- Ide? - kérdé haragos tekintettel a leányka.

- Ide is, máshova is, - szólt némi zavarral a legény, föl nem mervén tekinteni senkire is, - csak kipótoljuk valahogy a kárt.

- Aztán mit hoztak? - kérdé egy kissé engesztelékenyebben a leány.

- Elhallgatsz, te cserfes! - kiáltott a leányra Klári kisasszony. - Mentek be a szobába mindjárt mind a ketten!

- Hát mondják meg előbb azok az emberek, hogy mit hoztak?

- Mit, ugy-e? - szólt könnyebb lélekzettel László bácsi; - mit ám... valamit.

- A valami: macska! - folytató a kis duzzogó.

- Már pedig kis hugom, - vevé át a szót László bácsi, - mi nem árulunk zsákban macskát! - s ő is, András is, a pap is jókedvű nevetésbe törtek ki.

- Mi, hugom, igaz emberek vagyunk! - mondá derült, nyílt tekintettel András.

Az öreg, özvegy pap nem haragudott, hogy a kis leány úgy megforgatta az embereket, sőt nevetett jóízűen, azután egy vékony vesszőcskével felé csappintott s bekergette.

Bementek a többiek is, a lelkész pedig ment a kamara felé a zsákhordó cselédekkel.

- Mihályiak maguk mind a ketten? - szólítja meg egy vén parasztasszony Andrást, midőn az maga volt a szekérenél.

- Azok, néném asszony!

- Akkor tudom, kicsodák.

- Honnan? - kérdé igen jó kedvvel a legény.

- Az nem a maguk dolga. Hát mi járatban vannak?

- Buzát hoztunk.

- Azt látom, de egyébként?

- Egyébként semmi dolgunk.

- Nem-e? Hm! hiszem is én azt! - mormogá a vén asszony, ide is, oda is tekintgetve. - Hát tán valamerre még ma bucsuba készülnek?

- Hogy készülnénk?

- Hisz ünneplő ruha van kendteken, ma pedig csütörtöki nap vagyunk.

András csak most gondolt rá, hogy ugyancsak fölöltözködtek ő is, László bátya is, s himezett-hámozott, hogy valamiképp el ne árulja magát. Majd félszeggel odatekintett egy kis nyitott ablak felé, s nagy örömmel látta, hogy onnan olykor-olykor a legszebben tekintget feléjük Klári kisasszony.

András épen nem volt oly szép termetű s arcú ember, mint öccse, de magatartásában, gömbölyű, szőke arcának komoly vonásaiban, nagy kékes szemeiben s erős szabású piros ajkai-ban, s egész kerek szakállában, a mi földmives embernél ritkaság, volt valami nemes, igaz egyenesség. Termete nem volt magas, de arányos, s kezei, lábai feltűnően kicsik voltak. Testét egyszerű kék posztó ruha fődte, olyan, a minőt a földmives ember vasárnap szokott felvenni.

Bár a kis falusi parochia szegényesnek látszott s gazdagságot épen semmiből sem lehetett kiolvasni, az öreg lelkész mégis a legjobb szívvvel fogadta vendégeit. Mivel déltájt érkeztek, megmarasztotta őket ebédre, mit azok egy kis vonogatás után, de belsőleg örömmel el is fogadtak.

A bor, a barátságos jó ebéd, a szép, nyílt arcú szőke kisasszony (másik is ott volt, egy majd szinte akkora, oh! falusi papoknál gyermek van elég), ki mindig tudott valami kedveset mondani hol egyik, hol másik vendégnek, igen jó kedvbe hozták a mihályi atyafiakat. László

bácsi tulon túl is megbeszédesedett s a kimondott törvényt: keveset, de okosan, épen nem igen birta megtartani. Mondott, kértett mindent össze-vissza, a hogy jött, de azért teljesen meg volt győződve, hogy őt most okos, bátor beszédeiért András öcsce bizonyosan nem győzi eléggé csodálni. Nem egyszer vágott is felé szemeivel, néma szavakkal mondván: «no öcsém, úgy-e, hogy megmondtam, a hol én vagyok, ott ne félj!»

Szépen, kellemesen telt az idő különösen András részéről, mivel a két szép papleány a legelőzékenyebb nyájassággal beszélgetett. A vendégek nem is igen mozdultak.

Később, ugyan délután három óra felé az öreg pap megmutogatott László bácsiéknak minden nézni valót: a szegény templomot korhadt padjaival; a repedezett, de valamikor szép szőlőlugasokra kipingált mennyezetet; a keresztelős edényeket és urvacsorai poharakat, melyek igen csekély értékű czinból és bádogból állottak akkor is, mint e mai napon. Megtapogattatta velük a már lyukas, szakadozott, de arannyal és ezüsttel áttört szegélyű asztaltakarót, megmagyarázta nekik a rajta levő számos bibliai mondásokat s különösen e szép mondásnál állapodott meg (miközben pápaszemét levette): «Sok nyomoruságai vannak az igaznak, de mindazokból megszabadítja őket az úr!»

Mind László bácsi, mind András annyira el voltak foglalva önmagukkal, hogy nem vették észre az öreg pap megcsorduló könyeit.

- Különben - folytatá inkább csak önmagának, mint vendégeinek az öreg, tisztos férfi - ennek a locusnak is nagy igaza van: «Minden gondjaitokat az istenre vessétek, mert neki gondja van ti rólatok.»

Majd megmutatta nekik azt a helyet is, a hova egykor, ha az isten valami kegyes pátrónust adna, orgonát állítanának. Itt az öreg lelkész meg nem állhatta, hogy szíve teljességéből ne dicsérje a régi időket is, mikor az emberek készek voltak vérüket adni a szent eklézsiáért.

(Igen, mondaná erre egy más falusi pap, vérünket azt szívesen, mert nem kérik, de pénzt nem, és pedig sem régen, sem most, mivel kérik.)

- Mai napság - folytatá csöndes panaszait - pedig az isten megvan, a Jézus szent neve is él, más világ van még a falukon is. Keveseknek szent és gyönyörűsége hely immár a templom.

Megkuszálgatta gyér, ősz fűrteit s néhány perczig szótalánul ballagott vendégeivel ide-oda a kopott téglázatú sikhátiakon.

- Hát ez az aranyos márvány tábla - mondá András a lelkészre tekintve - kié?

- Arról, barátom, - mormogá az öreg pap, - bizony nem is akartam szólni.

- Valami nagy úr! - kutató László bácsi.

- Nagy rabló.

S a lelkész elhallgatott, a vendégek pedig olvasták:

«Hű férj, nagy hazafi, igazi barát, szegények gyámolítója, ruhátlanok felöltöztetője.»

A vendégek e sorok olvasása után kérdőleg néztek a lelkészre.

- Csak úgy van az, barátom, hogy az eklézsiának adott egy pár hold földet, confirmáció alkalmával évenként kiosztogatott egynehány kis bibliát, különben pedig egész életében lopott, csalt, mint akármely utonálló. Egy főiskolának a pénzét ellopta, az árvák kasszáját megkárósította, fiai a forradalomban rablóbandákat alakítottak, úgy szereztek a sok ezüstöt, aranyat. Most mind úr. Városban laknak ki itt, ki ott; egyik főbíró a leggazabb, a másik... de nem templomba való ez.

- De hát hogy mégis ide került.

- Fiai tették. Gondolták, míg ez a márványkő megtartja az aranyos betűket s a templom a márványt, addig ez a vidék legalább apjukat dicsőítve emlegeti.

- Hát a fiaik is ide tétetik majd köveiket?

- Ide, de tudom azt, hogy nem az én időmben, azt talán már nekem csak nem kell megérnem. No hát ilyen pátrónusok vannak most a mi környékünkön.

S az öreg pap megdöbbenő nevetéssel tolta föl fején a magastetejű kalapot. Szemeiből gúny látszott és keserűség, mely még a jó atyafiak kedvét is megrontotta. Ki is huzódtak a templomból, és megnézték inkább az udvart; az bizony elég kicsiny volt, nem költhetett irigységet; megnézték a kertet, a hivek azt is elég szűkösen mérték; meg az alacsony sövény-istállót, melyben csakugyan ott lógott a valahol künn legelésző egyetlen tehén kötele.

Nem, épen nem igen volt, a mit az atyafiak lelkesüléssel bámuljanak; gazdagságnak, fénynek se hire, se hamva. Barátság, jókedv, tisztaság, az igaz, volt, valamint két szép hajadon leány is, és még mellé két kisebb, de vajjon azok előtt, a kik leánynézőbe mennek, ennyi elég-e? Nem tudom.

László bácsi, az igaz, a mint látta a szűk körülményeket, egy kissé elkomorodott s oda-oda tekintett Andrásra, hogy látja-e ezt? szóljanak-e, vagy mit csináljanak: de az észre se vette bátyja tusakodását. Különben is András keveset hallott a szép beszédekből, úgy a papéból, mint a László bácsiéből; az ő lelke más tárgyakon járt. A bátya úgy hitte, hogy ő tudja, mik lehetnek e tárgyak s a róla való gondolatok, s kezdte bánni ezt az iszlai utat.

- No András öcsém, hát mit gondoltál? - szólalt meg nem valami nagy kedvvel, a mint kiértek a faluból.

S odafordult egészen szembe a legénnyel, hogy teljesen meggyőződjék, vajjon az is úgy vélekedik-e mindenekben, mint ő. Mert ő úgy vélekedett, hogy ezek a papék igen szegények, s a leányok közül egyik sem Andráshoz való.

András szó helyett meghúzta a gyeplőt, s odacsapott a lovak közé. Hallgatott, nem akarta elárulni, hogy ő is észrevette a szegénységet, mert tudta, hogy László bácsi, bár becsületes ember, mégis jobbra innen fogja fölvenni a dolgot.

- Hát eljövünk-e leánykérni, öcsém, mi? - nógatá a bátya s abban a biztos hitben, hogy el ám, de soha napján, mosolygott.

László bácsi nem volt hidegszívű ember, olyan sem, a ki csak a vagyonban találta volna főgyönyörűségét, de mégis azt hitte, hogy ha egyszer ő valamit fehérnek vagy feketének lát, azt más sem láthatja másformának.

- Látod, öcsém, csak úgy van az, - szólt szeretettel, békítő hangon, - hogy az ember sokszor elgondolja, hogy így s meg amugy volna ám jó; de sok kell ám oda, míg azt mondhatjuk: ez már az enyim. Én uram isten, köszönöm. Ha ezek közül nem rendelt neked az isten, rendelhet még, elég gazdag meg szép a világ. Virág mindenütt van, csak sziv meg szem legyen, a mely gyönyörködjék benne.

Hallgattak. A bátya azt hitte, hogy András bizonyosan igen resteli a dolgot. Egyre szedegette tehát a vigasztaló szavakat.

- Egy leány miatt bizony egy rossz napod se legyen. Vagy tán szóltál a százalékról?

- Nem!

- No azt jól tetted. Mindjárt láttam, hogy ide hiába jöttünk. Még az a kisebbik tán nyájasabb volt hozzád. Aztán attól ne félj, hogy otthon megtudnak valamit.

András szerette volna, ha most egyedül van, és nem kénytelen felelni semminemű kérdésre is. Hajtott egyre jobban, erősebben, hogy a lovak csak úgy hányták-vetették a kocsit, a mint egy-egy kátyus helyre értek. Lett is akkora zörgés, hogy képtelenség volt becsületes beszélgetést folytatni.

László bátya azt hitte, hogy a nagy erős hajtás onnan van, mert a legény szeretne szabadulni Iszlónak még a tájáról is, nem ellenzette tehát, hogy a lovakat úgy nekiriasztotta, de sőt örült.

- Gyöngé borocskája volt a tiszteletesnek! - vevé föl a szót más oldalról a bátya. - Kerti bor, nem hegyi, mint a mienk.

András erre sem felelt.

- Rossz fát adnak a papnak! folytatá ismét László bácsi. - A mienknek olyat adnak, mint az aczél.

Megint más tárgyra ment át.

- Azt gondolom, a pap nem igen jó gazda; a kertben is mindig csak virágjairól beszélt, meg arról a két-három kas méhről. Adnék én azokért egy hajtó fát. Hát a kisasszony, te többet beszéltél vele, ért-e a gazdálkodáshoz, mert tudod, öcsém, itt nálatok a földolog lenne ám az.

Erre se lett válasz.

- Nem igen, úgy-e? - felelt helyette a bátya. - Nem biz az szegény. Hiszen hol is, miért is tanulta volna. Úgy-e? No nem szólok hát! - mormogott, szívéből sajnálkozva.

S mivel úgy volt meggyőződve, hogy a legényt minden oldalról illően megvigasztalta, csakugyan nem is szólt egész hazáig.

Midőn beértek Mihályiba, ott még egyszer egész lelkiismeretesen fölvetette a kérdést, hogy: «hát András, miben maradjunk?»

- Én azt gondolom, minden házasság az isten dolga! - szólt a legény röviden.

- Jó, jó öcsém, hiszen azt én is tudom! Úgy! Hát olyan, mintha nem is lettünk volna sehol. Azért ha isten valamikor úgy hozná szándékat, engem mindig készen találsz ám.

S a legjobb érzéssel vált el Andrástól. Egy párszor, úgy akaratlanul is, vissza-visszatekintett a legényre, mintha az ember hátáról mégis csak többet lehetne olvasni, mint szemeiből.

András alig várta, hogy egyszer magára lehessen, s az eresz alatt a lóczán kinyugodhassa magát. A csillagos ég messze ellátszó tiszta világáról épen oda látott Iszlóra. Örömmel sétált egyet a keskeny, hosszukás, alacsony ebédlő-szobában; édes figyelemmel nézegetett sorra minden darab butort, a kis varróasztalkát, a magas hátú, gyékénynyel kötött székeket s a fekete almáriomot, melyen egy csomó üveg- és porcellán-edény tündöklött.

Átlépett az első szobába is, a hol szintén töltöttek egy kis időt; itt is sorra nézegetett mindent: a két kis körisfaszekrényt, s tetején a nagy csomó fehérített lenvásznat, a finom fehér (olcsók voltak különben) ablakfüggönyöket, a fehér gyolccsal bevont divánt, előtte a kis polituros asztalt, mely sok helyt meg volt már repedezve, de mely repedéseket ügyesen eltakarták a különbnél-különbféle könyvek s más kedves apró csecsebecsék.

A könyveket, melyeket akkor nem mert fölvenni, most egész bátran fölvette, kinyitogatta, illedelmesen megforgatta, törülgette az inge ujjával, s úgy tette vissza a helyükre. Egyet szeretett volna közülök különösen megolvasni, melyből Klári kisasszony két-három szép

emlékezetet olvasott fel, s melyekről azt mondá, hogy ezeket valami Vörösmarty Mihály írta volna.

András igen-igen nagy tisztelettel gondolt vissza az egész papi családra s ő azokból, melyek László bácsi szívét olyan nagy komorsággal töltötték el, épen nem vett észre semmit. A szegénység előtte teljességgel nem tűnt fel, vagy legalább nem úgy, hogy elszomorítsa. Ellenkezőleg a szűkes körülményeken még örvendett, mert azok szívében az édes reménységet még erősebbé tették. Örvendett azon is, hogy Klári kisasszonyon olyan egyszerű ruha volt, a melyet egy módosabb földmives ember leánya ilyen alkalommal bizonyosan föl se vett volna. S ez a kis fehér, apró barnapettyes ruha mégis olyan, de olyan szép volt.

Ha azonban András azt hiszi, hogy mind e dolgokról nem tud senki semmit, akkor nagyon csalódott. Tudták, még többet is tudtak, mint ő, az is kész valóságként terjedt el Mihályiban, hogy Bokros András az iszlói papéknál kosarat kapott.

- No, nézze meg a világ, ki hitte volna! - kiáltott fel a várossá lett falu.

- Ajha! András bácsi, - hangzott egy-egy csalódott leány gunyos megjegyzése, - hát pappleány kellett volna kendnek ételt hordani ki a mezőre? No lám-e?

- Azért várakozott hát ő kelme, - jegyzé meg egy-egy mennyecske az öreg-utczában, - hogy uri kosarat kapjon, s abban hordja fel a zsoltárt a templomba. Lám-lám, de jól járt!

- Hallod ezt, - szólt a rektorné férjéhez, leányaira gondolván, - mit beszélnek? az az együgyű Bokros András (máskor mindig igen okos volt) hol csavargott leánynézőbe? Mindig mondtam én, te ember vigyázz, ne dédelgesd olyan igen ezt a parasztot, mert ennek a szeme se jól áll. Hanem te azt mondtad: hadd el, András derék, okos ember, okosabb, irástudóbb nincs a faluban. Szeret hozzánk járni, s ő bizonyosan tudja, miért szeret, ki fog az tűnni - én állok a felől - minél előbb. No hát most kitűnt. Azt mondom: be ne tegye többet azt a paraszt lábát. Még hirbe hozni vele a leányomat, az én Idámat!

S a szegény rektornén valóban látszott, hogy e megszegényítésen igen fel van indulva.

Hát az öreg Bokros Mihályné? az nevetett még szívéből.

Egy álló egész hónapig beszélt a város e kudarczról, míg egyszer csak egy különösen nagy hir kezdett szárnyra kelni. Természetes, hogy most mindenki ide fordult.

E dolgot, a mi most történik, lehetetlen volt a falunak még csak elgondolni is!

VI.

Eljött az ősz, letakarítottak, beszüreteltek mindenütt, s egyszer csak egy hideg, ködös vasárnapon hirdetik ám a templomban, hogy: nemes Bokros Sándor földbirtokos úr veszi jövendőbeli házastársul nagyságos Widlicsek Venczel főadószedő urnak kisasszony leányát, Vandát.

Ott helyt ült épen a tekintetes Vörös-familia erdöstől-bokrostól, ott ültek a város első előkelői: a német urak közül többen, még a főbíró is; de ugyancsak ott ült a Bokros-familia is, az örömanya, ki e szép, soha nem remélt, drága alkalmatossággal szívbeli könnyeket sírt. Közbe-közbe fölpillantott a helybeli compossessorokra, alkalmasint azon, helyén levő gondolattal, hogy no édes lelkeim, most már én is közibétek tartozom. Nem tagadhatom el, odanézett a régi komáékra, szomszédasszonyokra, gyermekkori barátnőkre is, de már ezekre bátran, egyszersmind nyájasan, a mint szerény szivnek kell, mondván: azért ha az isten engemet így fölemelt is, eljöhetek ám hozzám vagy egyszer. Ki tudja, hát ha még a ti leányaitoknak is komendálhatok valakit. Most már majd tehetem.

Hanem tekintetes Vörös Gábor úr széke igen égett, mert a kevély, gazdag ember mindegyre föl-fölállott s nézett keményen a főbíróra, ki a helyett, hogy egész lelkében megilletődött volna, mindegyre vörös bajuszának széleit nyaldosgatá.

Vörös úr egyszer odatekintett Bokrosnéra is, mérges tekintetével világosan kifejezván e szavakat: ne félj, mert azért mégis az én vöm lesz az első ember. Különben majd megtanítottam én még azt a nyalka, bolond fiadat!

S az indulatos ember, mint valami ürüt, szerette volna összedarabolni azt a fajankó főbíró.

András is ott ült, de most nem a rektor mellett, hanem a nőszülni nem szándékozó legények padjában. Érezte, hogy anyja nézi, mintha örvendező tekintetet várna fiától e ritka eseményre. Azonban ő belebb huzta magát bundájába, és teljességgel nem igen óhajtott találkozni anyja kémlelő tekintetével. Nem tagadhatta: egy kissé megütődött e hiren, mint a mely előtte is lehetetlennek látszott, de nem érzett szívében semminemű keserőséget. Gondolta: a ti világotok már megvan nálam nélkül is; meglesz talán az enyém is az istennel. S a mihályi szép, diszes nagy templomból - úgy képzeletben - átült egy kissé a kis ócska iszlói szentegyházba.

A meglepett népség különféle érzelmek és gondolatok között oszlott ki a templomból. A szegényebb rész sietett kifejezni örvendező hálálkodását a nagy szerencse fölött, s körülfogta Bokros Mihálynét, ki mint valami szent, úgy osztotta áldását jobbra-balra a hizelgő tömegben.

- Oh! lelkem - hogy is mondjuk már ezután - erőlködött apró, szürke szemeivel egy piczi orrú kovácsné - micsoda különös... hm, hm,! ajh, ajh! Hiába, a kit isten szeret, fölmagasztalja, azt szokták mondani. Igaz is.

S hogy a hatás annál erősebb, szívet átjáróbb legyen: a hálálkodó asszony egy könyvet erőszakolt ki szemeiből.

- De azt mondják, - szólt oda egy másik zöld-vikleres asszony, - a másik meg valami gazdag pappleányt venne el feleségül; hogy már meg is kérette volna, de már meg is vették volna a Pécsiné házát a temetőson, s ott fognának lakni. De csakugyan láttam is mostanában arra járni sokszor Andráskát. Jól van no, - gondoltam, - hagyjon benneteket az isten, szomszédunk lesztek.

Azt mondom, - sugott oda erőnek erejével a nagyasszony fülébe, - ha uri leányt vehet, parasztot bizony ne is vegyen. Én se voltam parasztleány, csizmadia volt én nekem minden nemzetiségem. De hogy leszegényedtünk... hát no!

S a többi elvégezte sovány, eres kezeivel.

Bokrosné ténsasszony indulatában majd feltaszította ezt a tolakodó asszonyt, ki neki gazdag papleányról beszélt. Igazán az egész mai boldog napban ez volt a keserű csepp.

Jöttek a szegényebb paraszt-asszonyok is, kiknek férjeik a Bokros-család arató, kaszáló munkásai voltak. Ezek is kitettek magukért. Nincs az a dicséret, magasztalás, a mit szegények hamarosan el ne hadartak volna. A gazdagabbak - mintha észre se vették volna Bokrosnét - elhúzódtak, vagy legfőlebb távolról integettek félfejjel, s abban a félfejben is volt annyi guny és irigység, a mennyinek egész fejben se kellene lenni.

Mig Bokros Mihályné egész diadalmenettel huzódott fel az öreg-utcai uri porta felé, az uri portán heves disputa folyt.

A nagyság adószedő úr nem volt egy véleményen feleségével a főbb pontokban. Nevezetesen ő nem óhajtotta ezt a házasságot, s ki is fejezte ez iránt való nehézségeit.

- Mit akarsz ezekkel a parasztokkal? - kiáltott a férj, vörös, szeplős kezeit morzsolgatva.

- Mit? - válaszolt a nő, egy tulajdon rozzant zöld bőrdivánon hintázva magát. - Azt akarom, hogy legyen mit ennünk.

- Neked az is a gondod egész nap.

- S talán neked ártok vele? a tiedet eszem? Eszem ezekét az embereket, a kiknek van. Ez a ház az enyém, tudod? Hallgass, úgy se fizetél még házbért, s nem is fognál. Fizetésedet ki húzza? Én? Eredj! Látjuk-e csak harmadát? Nem Wetzmann teszi-e el helyettünk? S még te akarsz szégyenleni, hogy Vanda egy paraszthoz megy nőül? Különben ne busulj, addig marad férje, míg én akarom. Ha terhünkre lesz, elválasztatom őket. Látod, hogy az a bubos parasztasszony hogy örül? Légy hozzájuk nyájasabb. Megérdemlik. Ők tartanak, ők ruháznak, s ehol, most mindenüket odaadják. Áldd érte az istent, a ki vetett elébünk egy bolondot.

- De Vandát elvette volna Weidinger úr, - szólt engesztelékenyebben a nyomós okok után, de azért mégis tépelődve a férj, - s ő a hivatalban épen utánam következik. Ha én főlebb megyek, állásomba ő lép. S ő kifogástalan férj lett volna. Ezzel az emberrel mit csinálsz?

- Venczel, mondjak valamit? Te mi voltál? Lassan mondom: takácslegény. Ne félj, nem mondom senkinek. Hanem igen-igen, húzd meg magad, édes jó Venczel.

- Milli - szól egészen lefegyverezve a férj, - nem elég már, hogy Netti és Babett is hogy mentek férjhez?

- Nos? egyik kocsmároshoz ment Selmeczen, s jól él, a másik egy mészárosához, s ez sem cserélne velünk.

- De milyen szegények! - kiáltott fel a férj.

- Szerezzenek! volt az okos válasz. - Ah! - kiáltott a nagyság asszony felugorva, s a belépő Bokrosné ténsasszony felé sietve, - hát megtörtént?

Bokrosné hálás könyek között ölelgette, csókolgatta leendő menyének anyját.

A kevély nagyság úr nem tudott magán uralkodni, valamit mormogott s kiment.

Ő sokat adott az uri származásra.

E fényesen megült nagy nap után gyorsan s nagy erélyvel folytak a készülődések, azonban nem hallgathatom el, csak Bokrosné ténsasszony részéről.

A nagysás urék úgy gondolkoztak, s ezt ki is mondták, hogy nem bánják, jól van, legyen most minden úgy, a mint Bokrosék óhajtják, vásároljanak most ők itt a közel Pestről, majd később fölmennek Bécsbe, s ott aztán ők, azaz Widlicsek urék fognak vásárolni.

Ebben maradtak.

Nemsokára érkeztek a drágábbnál-drágább butorok az új nagysás asszony izlése szerint s ékesítették az első szobát, a honnan a főadószedőék egy szomszéd tágas uri házba költöztek. Egész nap jöttek-mentek a nézők, bámulók, s nem győztek betelni a drága bársony mobiliák magasztalásával. Bokros Mihályné - ki most már egész uri asszony volt - mindennap tiszta feketébe öltözött, hogy a különféle látogatásokat a nagyasszonynyal együtt illendően fogadhassa. Még Vörös Gábor úr is elküldte embereit, hogy hozzanak hírt a drága portékáról. S mikor elmondták, milyenek, felkaczagott.

- Majd azt lássák meg, a mit az én leánnyommal adok! - kiáltott a büszke ember.

Lassankint eljött a híres lakodalom napja is.

Úgy volt, hogy minden valamirevaló urat meghívnak, legyen az német vagy magyar, de parasztot, rektort semmi esetre sem. Bokrosné Vörös uramat is a parasztok közé számította, következésképp ez a ténsúr nem lett volna hivatalos. A nagysás asszony azonban szépen megmagyarázta, hogy urak közt a haragtartás nem divat. Azok, ha úgy kerül, meggazemberezik, meg is pofozzák egymást, azután mintha nem történt volna semmi, összeccsókolóznak. Ezt tartja a műveltlelkűség és szívbéli finomság. Meg kell hívni Vörös urékat is egész családotól, mert hátha a főbíró oda házasodik. S aligha úgy nem lesz.

Hosszas tépelődés után, de csakis azért, hogy ebben is az uri finom szokásnak hódoljon, elküldte a hivatásokat Vörös Gábor uramékhoz is, meghivatván az egész juhászfamiliát a nagysás főbíró úr kedvéért.

Az esketést, jőlehet a menyasszony szülői is protestánsok voltak, nem a helybeli lelkész végezte, hanem egy távolabbi város híresebb papja, hogy az ünnepély ez által is még urasabb legyen.

Valóban olyan diszes uri társaság gyűlt össze a Bokros-portán, a milyen ott nem volt soha sem azelőtt, sem azóta. Ott voltak a német urak a főbírótól kezdve a legutolsó irnokig egyenruhában, kardosan, csillagosan, kevélyesen. Bár nem volt ruhájukra írva, sem homlokukra, hogy: nagyságosak, méltóságosak, de azért tudta mindenki, hogy így kell őket hívni. Ott voltak feleségeik, leányaik, gyerekeik, nagyrészen kopott, szegényes ruhában, de jól kikenve, bodrozva. A festék meg volt adva minden ahhoz szokott arcznak illő mértékben, a mint ez az uri rendüeknél szokás. Volt olyan illat - húsról, arczról, zsebkendőről való - hogy egy közönséges földmives, ki életében a jobbféle illatok közül csak majoránna vagy rozmaring-illatot szagolt, ettől az áttört uri levegőtől bódulva tántorgott volna odább.

Tens Bokrosné asszonyság örömeiben-e, vagy csakugyan ettől a sok finom illattól, kétszer-háromszor is dűledezett.

A helybeli és közel vidékbeli urak és asszonyságok külön oldalon foglaltak helyet. Német ruhában voltak ők is mind-mind, az akkori törvények ezt szabták a magyar ember hátára is. Nincs róluk mit megjegyezni, legfőleg annyi mondhatok, hogy a német asszonyságok gunyos hunyorgatással és ajkpittyesztéssel néztek a magyar asszonyságokra, a mit ezek természetesen nem késtek ezeknek visszaadni.

Mivel már épen az uri szokásoknál vagyok, azt is megemlítem, hogy Bokros Sándor úgy ki volt készítve, hogy még a saját édes apja sem ismerte volna meg, ha történetesen máshol látja. Frakk volt rajta, fehér mellény, fekete nadrág, sárga keztyű. Természetesen göndör haja most fel vala sütögetve, s úgy hullott alá homlokára megszabott formákban. Hegyesen, keményen állott menyasszonya mellett, olyanforma elszántsággal, mint a kit most rögtön föbe fognak löni.

Oh! hát a menyasszony? Mintha csupa fehér selyemből, csipkéből állott volna az egész. Majd elröpült, úgy ugrott-lengett, szinte mintha rögtön egy sebes német tánczra készülne. Magasan felfürtözve szőke, vörös haján drága myrtuszoszörű pompázott, melyre azonban Weidinger úr - egy kopaszos, kövérfejű úr - egyszer-kétszer mintha mosolygott volna.

A nagysás főadószedőné is új ruhában volt tetőtől-talpig, de sőt még férje is.

Bokros Mihály azonban, valamint fia, András is, csak közönséges kékbeli posztó ruhájukban voltak, s ott állottak majdnem a konyhaajtóban.

Az egyházi szertartáson hamar átestek, s egy pár óra múlva következett a majd szinte éjfélig tartó vacsora.

Folyt a sok drága bor, de hogy! A német urak bezzeg megnyájasodtak, minden íz, porczika fecsgett, nevetett bennük. Az első pohárköszöntőt a főbíró úr mondta harsogó hangon németül a császárért és császárnéért, mint ezt a hivatalnokok és emelkedni óhajtó egyéb urak törvénye tartja. Talpra állottak mindnyájan s viharos német «hoch»-ok, «leben»-ek röpültek a levegőbe.

Bokros Mihályné ténsasszony, de tekintetes Vörös Gábor úr is láthatta, hogy ez már csak-ugyan úri társaság. Itt még a nyelv is más, nem az a paraszt magyar nyelv. «Én uram istenem - sóhajtozék magában Bokros Mihályné ténsasszony, - dehogy hittem, hogy valaha az én szegény házam ilyet érjen! Ha ezt az én esküdt Bese László bátyám most látná!» - S oda-tekintett fiára, a vőlegényre, kit igen boldognak tartott.

Sándor pedig, a mint látszott, épen nem lehetett valami nagyon boldog. Ott ült ugyan menyasszonya mellett, de sem az nem igen vette őt észre, sem viszont ez őt. A nagysás menyasszony a német csillagos urakkal mulatott, azokra vetegette mosolyait, Sándor meg a hosszú asztal sarka felé nézegetett, a hol régi mátkája ült, sápadtan, szemlesütve, hallgatagon.

Az élő szemrehányást oda hozni a vőlegényi asztalhoz, nem jó az, még akkor sem, ha az ember épen nem szerette volna is mátkáját. Sándor valóban maga sem tudta addig, míg a házhoz járt, hogy az egyszerű, félénk, alázatos, de szép, szelid arcú leányt szereti-e, vagy nem. Azt tudta, hogy ez a leány őt soha sem bántotta meg; nem szaladt ki eléje, ha jött, de nem is szökött, ugrott, ha mint mátkájának át akarta ölelni derekát. Nem kínoztá, hol járt, kivel beszélgetett, pedig akkor nyalka legény módra ugyan sok helyt megkallódott; megelégedett azzal, ha esténként megjelent az ablak alatt a kis lugasban. Kérni soha se kért volna semmit; hozasson theát, hozasson czukrot, vegyen ezt meg azt; inkább meghalt volna, semhogy ilyeket mondjon. Ő csak szeretett forrón, híven, változatlanul. Mindezeket akkor tudta meg Sándor, mikor azzal a német kisasszonynyal mátkásodott el.

Az ugyan nem volt félénk, meg se hagyta magát csókolni vagy ölelni attól fogva, hogy elmátkásodtak. Azelőtt megengedte, még maga adta rá a felhívást. Szelid, alázatos se volt, hanem szeszélyes, haragos, féltékeny (holott ő mindennap találkozott Weidinger úrral). Parancsolt, most menjenek ide, most amoda kocsizzanak. Neki zongora kell ám, mert ő nem paraszt, hintó, mert ő parasztszekeren nem jár. Fel nem ülne rá egy világért sem. Vegyen karpereczet, melltűt, urak közt így szokás. Ha úr akar lenni, tanulja meg azok finomságát. A nagysás kisasszony - a mint egyszer Sándor mozgolódni kezdett Weidinger úr miatt - azt is

megmondta, hogy ő nem cseléd, hogy utána valaki leselkedjék. Teszi azt, a mit akar, megy oda, a hova neki tetszik, beszél azzal, a kit szeret s akkor, a mikor csak kedve úgy tartja. Művelt nőknél ez így megy. Egy elegáns, nagyvilági úrnő nem arra született, hogy neki csak egy férfi udvaroljon. És így mentek a tanítások.

S most Sándor mindezekre megemlékezvén, akaratlanul is összehasonlítja a régi mátkát s a menyasszonyt. Tisztán észrevehette, hogy Zsuzsika szebb, mint a menyasszony; hogy jobb, azt mindig tudta.

De nem merenghetett sokáig a szegény vőlegény, mert Muzsnay Álmos úr rákiáltott, mondván: «Sándor te, ide hallgass, mert ezt a poharat anyádra köszöntöm!»

Bokros Mihályné ténsasszony boldog mosolylyal felállt, mert azt hitte, hogy most is fel kell állni, mint mikor a császárnéért ittak.

Intettek azonban neki a jó német asszonyságok (gúnyos nevetéssel), hogy csak üljön le. Most nem állnak fel, csak jót isznak.

S Muzsnay Álmos megeresztette a dicséreteket. Szólt a magyar hölgyeknek ország-világra szóló honszerelméről, közbetoldván e verset:

«Magyar hölgynek születni
Szép és nagy gondolat:
Magyar hölgynek születél:
Áldd érte sorsodat!»

- Ilyen ritka erényű honleány - mondá - a vőlegény édes anyja, kit az isten édes magyar nemzetünk öröme, a haza boldogítására sokáig éltesse!

Csattogtak, csörömpöltek a finom borokkal színig töltött poharak.

Egy-két német asszonyság, kikből a bor a legszebben kivette már a kevélységet, felkelt, poharával oda tolakodott Bokrosnéhoz s ott hadart neki valamit nagy szívélyességgel németül, mely után összecsókolóztak. Mások csak úgy intették, hogy: én is, én is.

Bokros Mihályné ténsasszony, kit a nagy kitüntetésből származott öröm egészen szíven kapott, meg nem állhatta, hogy oda ne tekintsen Vörös Gáborékra, sőt még Sándor fiára is, könyekben úszó tekintetével mutatván és hirdetvén: «látjátok, ezek tudják igazán megbecsülni az úri vért!» Illőnek is találta, hogy most meg ő keljen fel, s ő menjen poharastól együtt azokhoz a drága asszonyságokhoz.

Természetes, hogy e nem közönséges dolgokat tekintetes Vörös Gábor úr is látta, ette is miattuk az irígység. De gondolta magában: «megálljatok csak, mennyire másképp, szebben, urasabban fog ez folyni az én kastélyomban! Ott lesz még csak az igazi úri közönség, de nem ilyen paraszt Bokros-atyafiság, hanem ott lesz a megyei főnök familiástól, úgy intézem, hogy jőjjön négylovas hintón. Lássá meg legalább egyszer ez a paraszt, tudatlan nép, hogy voltaképp ki az első ember Mihályiban.»

A büszke, kevély embert csakis e nagyszerű szándékok csendesíthették le valamennyire. Azonban ehol, megint felverték.

A síma arcú gavallér, Weidinger úr emelkedett fel, szétfeszített mellel s döllyfösen kicsucsrított szájjal. Megmarkolta poharát, s valódi komoly szándéka jeléül azt mintegy odaszögezte az asztalnak. S szólt a legmorcásabb német nyelven:

- Egyesek úgy, mint nemzetek (nem tehette, hogy tudományos alappal ne fogjon a dologhoz), igen is, uraim és hölgyeim (már csak magyarra fordítom), egyesek úgy, mint nemzetek akkor

emelkedhetnek csak, ha bírnak a loyális magasztos érzésével. Működni és hatni, ez teszi az embert! Kezdet és vég, ok és okozat, erő és anyag különböző állapotok és világnézet... (A gavallér érezte, hogy e társaság nem méltó ily nagy germán eszme kifejtésére, azért is csavargatta nyakát, s markolászta a poharat. Megállott és magasan feltekintett, de a nehéz magyar bor lefelé húzta az üres fejet.)

- Bruder, nur kurz und gut! - kiáltott nevetve a főbíró, s lökésre tartotta poharát.

Weidinger úr mosolygott, majd hangosan nevetett, a mint ezt az ittasság szeretetreméltóan magával hozza, s fordított egyet a dolgon.

- Jó tehát, - mondá, - rátérek e nagyszerű ünnepély hőisére, s itt a pompás társaság előtt ezennel kimondom, hogy lelkemből áldom az istent, hogy ily romlatlan lelkű, loyális barátot adott nekem, a milyen az én legkedvesebb kebelbarátom, Sándor. Ily gavallérok - kiáltá nagy hangon, a menyasszonyra tekintve - az ausztriai birodalomnak, melynek határai terjesztessenek ki az oceánon (itt minden német hivatalnok ünnepélyesen fölemelkedett), ily gavallérok, ismétlem, a mi drága kedves ausztriai birodalmunknak csak dicsőségére válnak. Éljen!

- Éljen! - kiálták, s egy sereg poharas kéz löködött Sándor felé.

Weidinger úr - mint a ki érezte, hogy igen jó munkát tett - benső áthatottsággal hordozta meg tekintetét a pompás társaság úri részén (azaz a német osztályon), s különösen a menyasszonytól óhajtott egy-két valódi nyájas pillantást kiérdemelni, mit hálás elismerésül csakugyan meg is kapott.

A derék német gavallér - a mint ez a művelt német földön szokás, és nálunk is a részeg mesterlegényeknél - odament Sándorhoz s poharas jobbát amannak jobb karjába öltvén, így egész ünnepélyességgel te-tu poharat ivott. A pohár kiürítés után két úgy mondvá termett csók pecsételte meg a barátság szentségét.

Lehetett látni, hogy a poharazás rohamában itt is, ott is magyarok és németek között számos csók váltás történt. Még a kedélyes főadószedő úr is felkereste - igaz, teljes mámoros állapotában - apatársát, az öreg Bokros Mihályt, s azt számtalanszor a legszívélyesebben nyakon ölelgette, simogatta.

Minden, de minden felségesen ment itt. A barna mestergerenda is örvendhetett, hogy hosszú élete alatt ily mulatságnak lehetett tanuja. Azonban mint mindennek, a mi valóban dicső, e pompás lakodalomnak is meg kellett szakadnia. A német urak bizony nehezen is kelegettek fel, de mégis csak megindultak egyszer, nyájas, leereszkedő barátsággal kötvén ki, hogy itt többször össze fognak jönni egy-egy barátságos szóra. Ilyen derék magyar családot fel kell karolni mindenkép. Sándor mától fogva közéjük tartozik.

- Hallod-e ezt, Vörös róka, - mondá magában Bokrosné ténsasszony édes önelégültséggel, - a fiam ehol csak olyan úr, mint azok, magam is csak olyan vagyok, mint azok az úri dámák.

Vörös úr pedig a nagy irigység miatt csak szédelgett. Fájt jó lelkének, hogy az a főbíró késlekedésével így megcsúfolta, s ennek a bolond, kevély paraszt asszonynak ilyenképen sípot adott a szájába. Hogy fel fog ez most látni! «De megállj, - gondolá az elkeseredett ember, - mert majd nevetek én még rajtad!» Ekközben indultak az úri asszonyságok is. Bokrosné ténsasszony lelkéből örvendhetett, mert a szó valóságos értelmében kézről-kézre járt. Úri dámáktól annyi csókot kapni! Meg, igazán meglátszott rajtuk a műveltség, barátság, szeretet!

Sándor kezeit is ugyancsak szorongatták.

- Hallja, - szólt hozzá egy csontos, vékonyujju, magas, sovány német asszony, - ezt a kedves gyöngé teremtést (a menyasszonyt) el ne hanyagolja ám, mert meghalna bújában. A német nők mind ilyenek. Eljövök, sokszor eljövök! - s itt a kifodorított ritkás hajú német asszonyság nagyon is meleg tekintettel nézett a szép, erőteljes vőlegény nagy, csillogó szemeibe.

A nagy zajban, beszédben, kézsorongatásokban Sándor is odalopódzott valakihez - a régi mátkához. Kezét nyújtotta (így tanulta a németektől) a remegő leánynak, s nyájasan, egész őszinte megilletődéssel mondá:

- Kedves Zsuzsikám, tudom, vétettem, bár apád is nagyot hibázott. Ne haragudjál... áldjon meg a jó isten!

S ha kínos boldogsággal is, de boldogabban csakugyan senki sem ment el a lakodalomból, mint a szegény elhagyott mátká, ki még egyszer foghatta kedves szeretője kezét, s még egyszer nézhetett azokba a szép, nagy fekete szemekbe!

VII.

Míg az urak, tudniillik Bokrosné ténsasszony s az új familia fenekestől felforgatták a házat, régi rendet, gazdálkodást, a mint ők mondták, a czélszerűség szempontjából, s míg ez új mezőváros e nem remélt dolgokban a legalkalmasabb beszéd tárgyat kapta: az alatt az öreg Bokros Mihály szemlátomást komorodott, pusztult; kerülte az embereket, s hol a kamarában, hol a szénapadláson vonta meg magát. Még András fiával se szeretett találkozni, mert azt hitte, az is a németek pártján van. Németet, urat látott mindenütt, s német szó hangzott felé mindenütt. A konyhában német cselédek fecsegték; az istállóban német kocsis veszekedett a magyar béresekkal; a lovak német nevet kaptak, német szóra értettek, s még az abrakot sem úgy ropogtatták, mint azelőtt. Képtelenség volt szinte rájuk ismerni. Más volt a horkantásuk, más a kapálódzásuk, más a szőrük színe; a szerszámuk meg mintha nem is szerszám lett volna, hanem valami német szabású ruha. Az ökrök se voltak többé oly barátságosak, jámborak, szelidek, mint régebben, azokon is lehetett látni világosan, hogy elkevélyedtek. Nem is úgy néztek gömbölyű szemeikkel, mint az igavonók szoktak: alázatosan, hanem döllyfösen, mint az urak, nyilván azért, mert nem kötél volt a nyakukon, hanem láncz. Az öreg «Talpas» is, a nagy szürke komondor örülhetett ezelőtt, ha a folyosón a szalmaléka alatt nyugodhatott; most majd szinte az udvar közepén kapott egy nagy deszkakalitkát s onnan tartotta ki nagy büszkén lánczos fejét. Fütttyentgethetett most neki az öreg Bokros Mihály uram, a kutya oda se hederített. Hogy is tette volna? hiszen láthatta, hogy a háznál mások az urak.

A szegény öreg ember tépelődésében véletlenül oda tekintett a hosszú cserfagerendákra, melyek kifaragatlanul a nagy eperfa mellett heverték. «Azokon sem az én unokáim fognak játszani, tudom, hanem német úrfiak, a kik azt sem tudják majd, hogy az öreg apjukat hogy hívták, milyen nyelven beszélt. Bugyogóban járnak, mint a zsidó gyerekek, tányérsapkában. De legalább ezt már én nem érem meg!» - tévé hozzá az öreg szomorú elgondolkozással.

- Pedig azt hittem, - fűzé tovább gondolatait - hogy én viszem fel majd az iskolába, a templomban én mellettem ülnek, én teszem fel őket a lóra, én fonok nekik ostort. Uram teremtem, de ki az ördög is kuszált úgy össze-vissza bennünket? Ni ehol a Fehérek, Lakatosék, Biróék most is csak olyanok, mint ezelőtt.

S az öreg ember mély gyűlölettel gondolt feleségére, sőt fiaira is. Beesett szemei a hosszú, tétova nézésben megüvegesedtek, sovány arcán mintha megfagytak volna a vonások, zihált, hörgött s úgy vélekedett, hogy az eljövő tavasz itt furcsa egy világot fog látni.

Nem is csálódott.

András - ki, a mennyire lehetett, még elvonultabban élt, mint apja - egy kora tavaszi estén benyitott anyja szobájába. A máskor annyira engedelmes, szelid ember hidegen köszöntötte anyját, a már akkor egészen uriasan öltözködött asszonyságot, s kérte, hogy egy pár szóra hivatná át Sándort is. Olyan a dolog, hogy jó, ha az is itt lesz.

A kevély anya, ki egy kissé kezdte már unni az uras életet s a túlsó házban lakó atyafiakat, döbbenve nézett a fiú komor arcára, de nem szólt sértően, sőt sietett behivatni a haszonbérlo vagy földbirtokos ténsurat.

András régi, egyszerű földműves módon volt öltözködve, Sándor pedig, mint a hivatalnok urak, német ruhában.

- Sándor, - kezdé a szót nyugodtan András, - te úgy-e, itthon maradsz a háznál?

- Most még itthon! - volt a rövid, élesen ejtett válasz.

- Én elmegyek innen.

Egy pillanatra mind az anya, mind Sándor megütődtek, majd hogy zavarukat eltitkolják, szinte egyszerre szóltak:

- Jól teszed!

- A temetősonon vettem egy kis házat, a Náczi kovács házát.

- S miből ugyan? - kiáltott az anya.

- Nem az édes anyáméból. Aztán lopáson engemet még nem kapott senki.

Egy pár perczre csöndesség lett, mialatt az öreg Bokros Mihály is behúzódott a kemencze mellé, sőt nagy magaillegetve az új asszony is beugrott.

- Megházasodom! - szólalt meg újra András.

- Ah! megházasodik? Ah! az szép lesz, nagyon szép! Mondja, kit vesz el?

S a fiatal, czifra úri asszony nevetve kapaszkodott férje karjába.

- Az is meglesz annak idején, most beszélhetünk másról.

Sándor villogó tekintettel nézett bátyjára, mintha mondta volna: «ezzel az asszonynyal finomabban beszélj, te paraszt!»

- A lovak a kocsival - a hintóról nem szólok, mert az a tied - itt maradnak; nem bánom, maradjanak itt az ökrök is, de azt a két soványabbat elvinném, nekem azok is jók lesznek. Szekeret se kérek, csináltatok magam. Egy pár rideg jószágom van, eladom, majd kikerül belőle egy s másnak az ára. Nekem most eleintén különben se sokra lesz szükségem. Maradjon minden úgy, a mint van, osztózni nem akarok. Az ökröket is csak úgy kérem kölcsön egy kis ideig, míg magam vehetek.

Sándor mosolygott, az anya erre bátorságot vevén, kaczagott és csapkodott kezeivel.

- Ugyan kinek a házában vagy? - kiáltott indulatosan az anya.

- A mienkben.

- Az enyémben. Itt senkinek semmi joga.

- Csak a fiainak meg a férjének, meg lassankint egy csomó zsidónak.

András fölvetette fejét.

Az öreg Bokros teljes kiengesztelődéssel ment fiához, Andráshoz, odaült mellé, s úgy várta örömmel a harczot.

- Jól beszéltél, András! - mormogá az öreg, de e gyöngé szó szerencsére nem hallatszott, elnyelte erősebb hang.

- Kitakarodol innen mindjárt! - toporzékolt az anya.

- Nem!

- Ki meri itt anyámat sértegetni? - pattant fel az új úr.

András nem válaszolt, folytatta a saját dolgát.

- Te Sándor elhagyod a bolondságot, ideje már, láss dolgod után, mert egyben megütik a házad előtt a dobot. Néztem eddig, a mit néztem... elég!

Sándor villogó szemekkel ugrott bátyja elé.

- Hadd el, öcsém, velem nincs miért úgy legénykedned, keress magadnak más társat. Birkózd le a bolondságodat, azt én is megköszönöm.

- Vigyázz szavaidra, paraszt, mert egyikünk itt hal meg! - üvöltött az öcs.

- Ül le csak, öcsém, csendesen, eligazíthatunk úgyis mindent egymás után. Látod, azért se haragszom, hogy parasztnak mondasz, mert az vagyok. Hanem te, tudom, haragudnál, ha azt mondanám, hogy úr vagy. De én nem sértegetlek, mert nem is érek rá.

Sándor ütésre emelte kezét, de a fiatal asszony átkarolta férjét, és sikoltva kiáltozott segítség után.

- Ne féljen a sógorasszony, - szólt szeliden András, - én állok arról jól, hogy itt még a haja szála se görbül meg senkinek. Maradhat nyugodtan, ismerem én a maga urát.

- Tudod-e, hogy vasba verethetlek, ha csak az ujjadat mozdítod?

- Tudom, Sándor öcsém, hogy ne tudnám; hiszen látod, tisztellek is, mert ha feleségedet nem nézném, ilyen magaviseletért csak megigazítottam volna rajtad egyet-mást. Hanem most azt mondom, csend és békesség. Végzem úgy is.

- Akarom is, hogy végezz.

És Sándor, mint valamely győztes fél, kevélyen simította meg arcát s bodros fűrteit.

Ismét egy kis csend következett.

Az öreg Bokros Mihály, András fia mellett visszanyervén bátorságát, azt hitte, hogy most már ő is szólhat.

- Itt egyik rész fiam, András, a tied, a másik Sándoré! - szólalt meg az apa.

- Egy falatot sem osztunk, - csattant fel Bokrosné, - nem itt egy falatot sem! Míg én élek, addig itt az úr én vagyok.

S az öreg asszony szemei villogtak, mint egy haldoklóé, a ki élethalálra küzd. Felugrott székről, odaült Sándor mellé, pápaszemét felcsatolta, hosszú orrát előre szögezte, s így folytatta tovább kemény szavait:

- Dehogy nem! én meg tán kolduljak? Azt a vén, tehetetlen, bolond apádat elbolondíthatod, hanem engemet ugyan soha! Eszemen vagyok.

- Jól van, édes anyám, hiszen látom, hogy eszén van, azon is volt mindig.

- Azon én!

S az asszony húsos, kövér öklével az asztalra csapott.

- Én egy betű osztást sem akarok! - folytatá András csöndes hangon.

- Mert hogy hiába is akarnál.

- Úgy van! - kiáltott bele Sándor.

A fiatal asszony kezeivel fogta le férje száját s németül gyügyögött neki valamit, a mit az alkalmasint nem értett. De Sándor úgy tett, mintha szót fogadna s felesége kedvéért egészen lecsöndesednék.

- Azért mondtam, hogy maradjon minden úgy, a mint van.

- Mert hogy úgy is marad! - szólt Sándor is, az anya is.

- Csak az ökröket...

- Nem, - kiáltott az anya egyre rikácsolóbbá váló hangon, - itt minden az enyim. Itt minden Bese-jószág.

- Az, Bese-jószág! - hangzott Sándor szava.

- Azt elviheted, - mondá hörgő nevetéssel Bokrosné, - a mit apád hozott.

- Nem kell hát semmi, édes anyám, látom, én nem a maga fia vagyok, azért megélünk békével.

- De én, fiam, veled megyek! - ugrott az öreg ember a távozni készülő András után.

- Velem, édes apám!

S András fölkelt, s a lehető mérséklettel kiment a szobából.

Ezen az éjszakán nem igen aludtak az urak a Bokros-háznál.

Bokrosné azon való félelmében, hogy őt az éjjel még meg is ölhetik, átkérezkedett menyéhez, hogy ott alhassék. Simogatta, csókolta menyét, kedveskedett neki mindennel, régi ezüst tányérokkaival s nagy mentegombokkal, s kérte, hogy becsüljék meg, szeressék, ne hagyják (a bűntudat úgy elérzékenyítette, mondhatná valaki), mindent, de mindent rájuk fog hagyni. Azt a parasztot kitagadja, az nem is az ő fia, azt nem is lehet, hogy ki nem cserélték. Egy csepp sincs benne a finom Bese-vérből. Még az arcza is olyan durva, a szemei mint csak egy tolvajé. Igazán minden jótét léleknek félni lehet tőle.

A fiatal úri asszony a kézzelfogható ígéretekért megnyugtatta drága anyósát. Igérte, hogy apjával el fogja csukatni azt a gonosz embert egy vagy két évre. S ha csakugyan merne valamit tenni, örökre is.

Lehetetlen csak elhinni is, hogy ily rettentő fenyegetésnek örvendhetett az anya, pedig úgy van. Bokrosné nem bánta volna, ha Andrást soha se látja. Eszébe jutottak a nyers, sértő szavak, hogy: a dobot még meg is üthetik a ház előtt, hogy ehhez a házhoz még a zsidóknak is van jussuk, hogy Sándor mondjon le a bolondoskodásról s lásson munka után (bizonyosan paraszti munka után). Igen is, ily dolgok, ily sértegetések egy jó anya szívét nagy mértékben képesek elkeseríteni, képesek odáig is vinni, hogy az anyai szív az ilyen fiút örömet adná örökös rabságra.

Különben nem tudom, jól fogtam-e fel a dolgot?

Egész éjjel lehetett hallani, a mint az anya odabeszélt fiához, menyéhez, indulatos szavakkal magyarázván, hogy: mi az apjuké. S holmi dib-dáb rongyokat említett, zsákokat, melyekből már foltnak való sincs, ponyvát, szűrt, egy rossz szekeret, s valami rég elhasznált lószerszámot.

- Itt még élek, én vagyok az úr, és ti, gyermekeim! - tévé hozzá az anya hízelgő hangon (ez utóbbira nézve nem így gondolkozván). Mit? még annak a rongyos papleánynak adjam? mert tudom, hogy azt akarja elvenni. Ha mégis valami igazi jó vérből való úri leányt hozatott volna házamhoz, a milyen te vagy, kedves menyem. De így!

S csufolódo szavakban tört ki, melyeket kaczagással kísért.

- Mondjad anyádnak, - sugta oda a meny férjének haraggal, - hagyjon már fel örökös locsogásával, hiszen nem lehet aludni. Kiveri a jó álmot szememből.

Sándor mondott valamit anyjának.

Ezt Bokrosné úgy értette, hogy ne bántsa már őket, Andrásékat; s most csupa kedveskedésből még fölebb kezdte. Rendre számította a Bese vérrokonait, a kik mind különbek voltak, mint akármely pap vagy afféle kurta úr. S most egy bolond így akarja meggyalázni a familiát egy czafattal, egy dologtalan teremtéssel.

- Nem, abból nem lesz semmi, - kiáltott, fölülve ágyában, - az ide be nem teszi a lábát! Ha már épen meg akar házasodni a vén bolond, majd szerzek én neki feleséget, hogy megemleget érte még a haló földemben is.

Így folyt odabenn az éjszaka, hol föntebb, hol alantabb pörlekedéssel.

Sándor elaludt, mint a ki előtt ilyesmi nem volt szokatlan, de a fiatal asszony sehogy se tudott megnyugodni, többször mérgesen kiáltott fel németül:

- Bitt' um bitt' um... der Teufel, der Teufel...

Az öreg asszony ilyenkor oda figyelt, s gondolván, hogy a menyecske férjét költögeti, mondván: «ne aludj, állj fel, állj fel,» átszólott:

- Hadd el, galambom, hadd aludjék, neked beszélek én, lelkem!

S még bizony sokáig folytatta a beszédet, ócsárolva a koldus papokat és dicsérve az uri rendet, a melyhez tartozott most már ő is fiastól.

A holdvilág a könnyű vékony tavaszi felhők közül be-bevilágított a szobába és lehetett látni, hogy a vén asszony mennyire kikelt ábrázatából. Sápadt volt, ajkai az erős indulattól megkékültek, szemei mereven állottak és csodálatosan vörös fénynyel néztek a gerendákra. Igazán úgy viradt meg, a mint lefeküdt.

András sejtette ugyan, hogy lesz valami, ha a régóta tervezgetett beszélgetésre tér, mert tudta, hogy anyja házasságának nem örül, de ily szívtelenségre még se számított. Kifeküdt az istálló elé a kis szalmaágyra, hol egy idő óta annyi édes órát töltött a jövő színezgetésével; igyekezett visszanyerni nyugodtságát, lemondott mindenről és nekifogott a verejtékes szegénységnek. Maga elé képzelte a kis rongyos kovácsházat a temetősoron; rendezgette, igazgatta, s abból az égető indulatból, mely anyja szívét odabenn az uraknál úgy tépdeste: ő a nagy rendezgető elfoglaltságban alig érzett valamit.

- Fiam, - szólalt meg egyszer valami nyöszörgő hang, - azt gondoltam, ide ülök az ágyad szélére, én már úgy sem tudok aludni. Nem kell nekem nagy hely, csak ennyi, úgy ni! No lásd, most hogy kiszorítottalak a helyedből.

S az öreg ember fogai vaczogtak a tavaszi csipős hidegtől s a belső izgatottságtól.

- Veled megyek, fiam, én is. Nem jól megy itt a dolog. De mondtam én mindig, házasodjál meg, nem tetted. Most nem így állnánk. Tudod-e, már anyád a földeket adogatja el? Hanem erről ne szólj, én is csak úgy hallottam. Te szólhattál volna, mert te voltál a gazda, a kenyérkereső. Én, tudod, anyáddal soha se kötöttem ki, szégyenlettem volna, ha a falu megtudja, hogy mi is csak úgy veszekedünk, mint mások. Hallgattam. Úgy-e, jól tettem? Beszélni ezüst, hallgatni arany. Ezt választottam. Úgy-e, fiam, ha megházasodol, ezt teszed te is?

S Bokros Mihály kétkedve nézett hallgató fiára.

- Hadd el, fiam, azt mondd magadban: nem jól beszélek, az lett volna a kötelességem, hogy ezt a nyelvezetű asszonyt törjem meg derekasan. Szabjak neki rendet én. Hiszen ha a Dunát lehet regulázni, akkor csak egy asszony nyelvét is lehet talán. Úgy-e, fiam, így kellett volna gondolkoznom? Jól mondd. Így is gondolkoztam. Hát miért nem lehet így? Miért, úgy-e?

S az öreg, ősz ember mosolyogni akart, de a szemek későbbek lettek volna sírni

- Hát fiam, úgy van az, - folytatá az öreg, - nagyon szerettem az anyátokat; nem is vettem észre, hogy hallgatok, mikor lármáznom kellett volna. Azt gondoltam: ha öregszik, csöndesedik, s majd egyszer milyen jó lesz, ha elmondhatjuk: legyen hála isten ő szent felségének, mi nem veszekedtünk soha, még azt se mondtuk egymásnak, te ilyen, te olyan. No, hát nem jól gondolkoztam, András?

- Jól, édes apám!

- No, most már én mondom, fiam, hogy nem jól gondolkoztam. Ehol, öreg koromra mégis veszekednem kell, vagy el kell szöknöm a háztól. Mert ha te elmégy, én is elszököm. Aztán hova szökök? Ha itt nem maradunk, ezek a németek mindent elpusztítanak. Már a pincze is üres, a kamara is üres. Most telik még majd meg anyátok feje, ha eddig üres volt. Teremtő isten, ez az asszony koldus lesz!

S az öreg ember nem tartóztathatta vissza megcsorranó könyeit.

- Te András, te sokat hallgatsz, te olyan vagy, mint én. Fiam, ne légy olyan. Csapj szét ezek között a jövevények között, mondj egy-két igaz szót anyádnak, hiszen úgy tudsz beszélni, ha akarsz. Az előbb a lelkem örült, mikor veszekedtetek, hogy no ehol, hála isten, ez a gyerek csakugyan eligazít most mindent. Épen útban voltál. A legjobb szókat mondtad ide is, oda is. Szépen ment minden. Raktad őket érdemök szerint, azt a bolond szegény Sándort is. Az oda van! Abból nem lesz többet ép. Minden rendesen volt, mondom, s egyszer csak megfordultál. Épen, mint én szoktam.

- Nem, édes apám, nem fordultam meg, csak nem tehettem mást.

- Épen, mint én. Én azt mondtam mindig, hogy nem tehetek másképp. Így hát nem is vagyok hibás. Hanem te hibás lész, fiam, ha ezeket a boldogtalanokat magukra hagyod.

- Hát pereljek anyámmal? - szólt indulatosabban a legény; - törvénykezzem vele?

- Azt nem! - mondá egy kis vártatva az öreg.

- Nem, úgy-e? s pedig ezeket nem lehet másképp megállítani.

- Hát mit csinálsz?

- Dolgozom.

- Én is.

- Velünk lesz az isten.

- Velünk.

S az öreg ember mintha érezte volna, hogy most már mindenképen védve van, lassankint elcsöndesedett. A fáradtság, kimerültség elzsibbasztották tagjait, oda huzódott egészen fiához, szinte belekapaszkodott, s elaludt. Aludt majd egész viradtig. Vele volt fia és - az isten. András igazán úgy is ült a szalmaágy szélén, oly éber gonddal, mintha tudta volna, hogy a jó istennel ül egy széket. El nem aludt volna a széles világért.

Van az emberben valami, a mi nagy, becsületes elhatározásoknál kiül a homlokra, kiragyo a szemekből és tiszteletre indít. Ez a hatalom még ellenségünknek is parancsol, úgy hogy az akarva, nem akarva leüti fejét és félve megy el mellettünk. Ezt a sajátságos tisztelet- és félelemnyilvánítást érezte másnap András is, mert anyja - mintha csak elvágta volna szavát - hallgatott, Sándor sima, előzékeny hangon szólt egyet-kettőt bátyjához, s a németek nyájaszkodtak vele, holott azelőtt alig akarták észrevenni. Még az öreg Bokros Mihályt se sértegették, hagyták, hadd járjon-keljen fia után. Általában a reggel hűvös szelével, ragyogó világosságá-

val sok mindenben változtatott. Azt lehetett hinni, elmúlt az egész viszálykodás, s megvan a béke.

Egyébiránt ide jegyezhetem: állandóan durvák és haragtartók csak a művelt, nagyvilági emberek között vannak, a műveletlenebb szívek könnyebben tudnak feledni és várni.

András ezentúl úgy tekintette magát, mint a ki nem tartozik az ősi házhoz, csak vendég, eltűrt jövevény ott. A napnak egy részét a temetősoron töltötte a kis kovácsháznál. Akadt ott igazítani való elég.

Egy alkonyaton, midőn éppen hazafelé akart kerülni a kertek alatt, egy 14-15 éves barna leányka állott eléje lesütött szemekkel, félénken, mosolyogva, hadaró beszéddel mondván:

- Tiszteli szépen bátyám uramat Biró László édes atyám uram, tessék befordulni hozzám egy-két szóra.

- Most?

- Igenis.

S a leány szépmetszetű szemeivel föltekintett a gondolkozó legényre.

- Jól van, kis hugom, hát mehetünk.

András nem ment éppen jó kedvvel, mert a buzavitel óta egyszer se volt házuknál.

A mint beléptek a szobába, csak magát találták ott László bácsit, ki komoly, mintegy szomorú tekintettel ült a terített asztalnál. Nagy, kopaszos homlokán lesimította barnás szürke haját, a mit a földműves ember csak akkor szokott tenni, ha valahova urak elé készül, vagy templomba szándékozik, vagy valami igen fontos tanácskozássra indul. Vastag, tüskés bajusza is teljesen ünnepi állást vett, hogy a bekövetkezendőket mintegy az is jelentse.

- András öcsém, - szólalt meg csendes, vontatott hangon a gazda, miután tisztességesen köszöntötték egymást, - nagyon elkerültél!

András megütdött az alapos vádon és nem tudott rögtön válaszolni.

László bácsi, mint a ki nem vétkes, merőn oda tekintett a legény ide-oda forduló arcára. Olvasni akart és tévedne, a ki azt hinné, hogy az egyszerű ember nem találja fel az arczon, a hajlások között az elrejtett betűket.

- Pedig én nem bántottalak. Ülj le! Tudom, azt kellett volna tennem, mikor kijöttünk Iszlóról, hogy dicsérjek mindent, mert észrevettem, - igaz, hogy későn, - hogy szereted a leányt. Hanem azt is tudhatod, hogy én isten őszent felségének jóvoltából mindekkorig milyen ember voltam. Hazugság nem jött ki az én számon. Nem, öcsém, két szívet nem tartottam: egyiket a jónak, másikat a rosznak. Pedig láttam, hogy a világ nem tart velem.

András helyeslőleg intett fejével és szólni akart, de a bátya folytatta:

- Megmondtam akkor is: a pap szegény ember, s mostanában a hogy a németek viszik nálatok a gazdálkodást, valami sok te rád se jut. Aztán anyátok is isten tudja, meddig élélhet. Élélheti, a mije van.

- Élje békeséggel!

- De attól tartok, majd nem azzal éli, mégis éléli; jó segítsége ebben neki Sándor. Úgy gondolkozál, öcsém, hogy a végén apád is te rád marad, meg anyád is.

- Anyám nem! - mondá hidegen, de nem haraggal a legény.

- Nem? - kérdé, a bátya, mélyen oda tekintve András szeme közé. - És miért nem?

András nem felelt, csak nézett maga elé komoran.

- Haragusztok? Érttem! Csak akkor ki ne béküljete majd egymással, mikor annak a békességnek már semmi haszna sem lesz. Van ám olyan békesség elég. Megbocsátunk a halottnak is, meg aztán a koldusnak is, pedig egyik minket akart halottá tenni, a másik meg koldussá. De örül az isten az ilyen békességnek, az ördög meg de bánkódik rajta! Különben jól van, hanem apádat csak oda veszed a házadhoz?

- Mert az eljő hozzám.

- Hanem majd nem megy-e el?

- Nem adok rá neki okot.

- De a feleséged? Lehet ám olyan feleséged, olyan uri vérű, mint a Sándor öcsédé, a ki nem ereszti asztalodhoz szülőidet.

- Nekem soha! - válaszolt a legény égő tekintettel.

- Kiveri a cselédekhez...

- Az én szülőimet az én házamnál nem, míg az eszem helyén lesz.

- Hát ha az eszedet a kedves feleséged kedvéért magad tolod el a helyéről?

- Olyan felesége csak gazembereknek van! - szólt a legény kalapja után nyulva.

- Azoknak, öcsém! Hanem azért nincs miért a kalapod után nyulni, jó helyen van az. Becsületes ember nem haragszik meg az igaz szóért. Nem azt mondtam, úgy van: hanem hát ha úgy is lehetne. Egy véletlen hajlás nemcsak a lábat ficzámítja ám ki, hanem a legbölcsebb ész is. Vagy talán nem mondok igazat? Azt kellene inkább mondanom: András, te olyan bölcs ember vagy, hogy soha sem fogsz bolondot cselekedni; a mit te kigondoltál, azon még az isteni erő sem változtathat. Nem, öcsém, még eddig nem éltem csalásból, nem tudok hizelegni. Maradj csak. Úgy, úgy! Már csak elmondom, a mit akarok. Kihagyjam-e a közepét?

- Ne hagyja, bátyám, - válaszolt a legény tétovázó tekintettel, - egy betűt se hagyjon ki.

E bizalomért László bácsi egy pohár bort nyújtott vendége felé.

- Hát megházasodol öcsém, mert látom, abban jársz. Segítsen a jó isten. Mit csinálsz, ha olyan feleséget kapsz, a ki nem érti a te dolgodat?

- Ha szeret, megtanulja a kedvemért.

- Hm! - s a gazda fejcsóválva nézegetett vendégére. Egy pár perczig hallgatott. Kereste, hol kerüljön a dolognak, s hogy mentse meg a legényt. Előtte állott a példa, a Sándor házassága, de nem akarta emlegetni, nehogy sértsen. Látta, hogy András úgyis ingerült. Azonban becsületes szíve azt hitte, hogy neki mégis el kell mondani mindent és pedig most. Fel is vette újra a beszédet.

- Mesterember nem vagy, hogy otthon ülj; földmíves vagy te is, mint én, künn való munkával kell, hogy foglalkozzál. Ha szegény lész, uri feleséged aligha lesz fele segítség.

- Ne bánts, bátyám, hagyja el! - kiáltott közbe kedvetlen tekintettel, nyers, leszállott hangon András.

- Dehogy hagyom, öcsém, hogy hagynám! Hallgatod, nem hallgatod: nem épen csak a te kedvedért beszélek, mert te férfi vagy, hanem beszélek a feleséged kedvéért, a ki asszony, még pedig hozzátehetem: egészen magára hagyatott asszony, olyan, mint az erdőben hagyott gyermek, a ki a vadaké.

- Hát isten nincs? - kiáltott fölemelkedve, sugárzó tekintettel a legény.
- Jó, hogy van, de emberek is vannak. Az isten intézi a maga dolgát, de az emberek szeretnek a más ügyébe avatkozni. Te erről nem tehetsz, mindannyinak a kezét meg nem foghatod.
- Tudom. Nem. De hát...
- Úgy-e, mit csinálj? Maradsz annak, a mi vagy: földművesnek.
- Hisz az maradok.
- Hát a feleséged mi lesz?
- Az, a mi én.

S András arcán valami égő pirosság terült el.

- Pappleány-feleség, öcsém, ezt mégis gondold meg. Más az ő életük, a mienk is más. Ők, ha szegények is, de urak, mi ha módosak volnánk is, csak parasztok vagyunk. Galambot varjuval egy párnak hol láttál? Megállj, mondok egyet. Jársz-e a házukhoz?
- Járok.

László bácsi elgondolkozva bólintgatott egyet.

- Szereted-e?
- Szeretem.
- Hozzád megy-e?
- Azt gondolom.
- Akkor csak hozd haza.

S az ősz szemöldek alatt az óvatos öreg szemek szomorú sejtelmekkel méregették a legény bátor, élénk kinyomatú arcát, melynek hajthatlan tulajdonosa úgy látszott, hogy balsejtelmekről tudni sem akar. Holott a bátya szerint jó lett volna, ha akart volna tudni.

- András, - szólalt meg némi csend után a bátya, - a sok hiábavaló beszéd után, a mikkel fárasztottalak, még egy jó szót elfogadsz-e tőlem?

András intett fejével, ujjával, hogy erre kész.

- Tudod-e, hogy te annak a szegény leánynak most nemcsak férje, de apja, anyja, testvére, rokona, mindene lesz?
- Az akarok lenni, László bátyám, mindene, az a koporsóimig.

Volt valami az öreges legény hangjában, a mi a kételkedő bátyát most kedvesen nyugtatta meg.

A szemek összenéztek s a szivek odabenn kezét szorítottak.

- Légy is, öcsém! - folytatá a gazda, s egy kissé gondolkozni látszott, hogy kimondja-e azt, a mi majd hát ha nagyon is úgy lesz? - Az is légy, - indult neki bátran, - mert itt ugyan nem lesz senkije is.
- Nem? - veté oda e szót eltagadhatlan megdöbbenéssel András.
- Nem! - lőn a komor válasz.
- Hát régi ismerősei?

- Azok lesznek ellenségi legelőbbször is. Szégyenlik majd, hogy egy parasztlegényhez ment, s rágalmazni fogják épen úgy, mint öcsédet régi pajtásai. Kihez megy most Sándor? azokhoz, a kik lenézik, az urakhoz. Hát te kihez fogod vinni feleségedet? A mi asszonyainkhoz? Azt gondolom, ez még rosszabb lesz.

- Miért? - kérde az ingerült vendég.

- Ha feleséged nyájas lesz, a mi asszonyaink kinevetik; ha kevély lenne, elhagyják.

- Úgy hát ne vegyem el, ha akármennyire szeretem is, s ha ő is akármennyire szeretne bár?

S gunyos, keserű nevetéssel fordult félre a megkínzott legény.

- Látom én, András, hogy jobb lett volna nekem egyet sem szólnom, mert megint csak oda jutottam, a honnan elindultam. De ne haragudjál. Apád legénykori barátom volt, téged is mindig becsültelek, nem tudtam megállani, hogy el ne mondjam, a mi szivemen feküdt. Adja isten, hogy csalódjam.

S a bátya tökéletesen meg volt győződve a felől, hogy egyetlen betűben sem fog csalódni.

Néztek egymásra ismét szótlanul, s halkán, nesztelenül kinyitották a jövődő ablakát.

VIII.

A német urak vidám életet éltek. Művelt emberek tudják, hogy mikép kell használni az időt. A sok jó bor nem azért áll a pinczében, ha még csakugyan áll, hogy a gazda eljárógasson mellettük, hanem hogy éljenek vele egy kis jó világot; a pénz nem azért hever ládában, zacskóban, almáriom rejtett szögletében, hogy megpenészedjék, hanem hogy az okos ember az ipart, kereskedést előmozdítsa vele. A főadószedőné hivatalnok barátai előtt napról-napra szeretettebb lőn.

Valóban, az adószedő urék kitűnő ebédeket adtak, melyeknél a főhelyet sokáig a nagy tiszteletben álló Bokros Mihályné ténsasszonyság foglalta el. Dicsérték, magasztalták, ölelgették a német uri asszonyok. Bokros Mihályné lelke mélyéig meg volt hatva e különös szeretet által, s mindent elkövetett, hogy a szép Bese-familia hírét-nevét emelje. Többször értekezett Gáspár zsidóval, igen, mert el nem tudta volna hordozni, hogy az új pár pénz nélkül legyen. Különben erre nyájas csókjaival maga az új asszony is nem egyszer buzdította Bokros mamát.

Micsoda édes gyönyör volt látni Bokros Mihálynénak a sok uri ember között fiát, kit a szánta szabóné szavai szerint az isten is úrnak teremtett.

- Ha eszem nincs, - kiáltott fel sokszor Bokrosné ténsasszony, fiának szép jövőjére gondolva, - most ez a gyerek egy paraszt, elveszi annak a ravasz Vörös Gábor orgazdának a beteges leányát, s meg vagyok vele égve egész életemre. Soha sem tudom fölebb emelni, marad tudatlannak, mint a bátyja, parasztnak, mint az apja. Hanem a Bese-vér megmentett, hála legyen az istennek! Hadd irigykedjenek a tudatlanok, mert látom, ez a sok ferde szűrös, gubás nép elemésztene egy kanál vízben, a miért az isten egy kicsit többre vitte a sorsomat.

Azért is hintót vettem, járjanak abban; ha fiam valami jó hivatalt kap, az a nehány eladott hold föld, meg az a rossz szőlő, az a hitvány nádas, az a kis penészes erdő majd megkerül. No hát eladtam, a magamét adtam el, - kiáltott önmagára Bokros Mihályné, - szeretném tudni, a magaméval mért nem tehetném én azt, a mit akarok. Azért megvan az én eszem.

Majd gyűlölettel gondolt férjére s Andrássra, kik sehogy sem tudták felfogni a nagy szerencsét. S még akadékoskodnak, osztózni szeretnének. «Nem, - mondá, - míg én élek, addig ugyan nem osztozunk. Ha nem akarjátok belátni, hogy én mindnyájatok szerencséjén munkálkodom, fel is út, alá is út. Tudom, ki lovalta fel azt a hóbortos vén embert, meg azt a drágalátos András fiát: azért sem engedek. Itt mindennek úgy kell történni, a mint én kicsináltam. Áldotok ti még engem a haló földemben.»

Meglehet, de most András mindezekkel mitsem törődött; követte ő is szíve édes hivatató szavát, s elhatározta, hogy ha Sándor öcsce uri ember lesz az ősi portán, ő meg majd elmegy a maga emberségéből szegény napszámos, földműves embernek. Hanem azért arról, a mit évek óta titkon tervezgetett, most már le nem mond, nem ezért a nagy világért se.

Majd azonban a mint öcscsének szerencsétlen házasságára gondolt, akaratlanul is tépelődve vetette föl fejét; előtte állott anyja, a kit bizonyosan kifosztanak a német atyafiak, s előtte állott atyja is tehetetlen öregségében, a kinek az ő bolondságai miatt utolsó napjaira még majd annyija sem lesz, a hol nyugodalmasan meghalhasson.

- Egy szót, egy szót, egy útbaigazító szót valahonnan! kiáltott a legény kábult agygyal, de útbaigazító szó nem jó ilyenkor sehonnan is.

Érezte, hogy sokat tudna beszélni valakivel, de az a valaki nincs sehol, legalább barátai, ismerősei között nincs; szíve hangosan kereste a tanácsadót, a bizodalmas biztatást, a ki meggyőzné, hogy a mit ő most cselekedni akar, őszinte és egyenes dolog. Nem egyszer jött arra a gondolatra, hogy még egyszer fölkeresi László bácsit, előad neki mindeneket úgy, a mint áll a valóság, s fölszólítja, hogy hát most mit gondol? Úgy-e, hogy elveheti a leányt; hogy boldogok lesznek; hogy észre se veszik, felesége parasztasszony-e, vagy uri asszony; hogy van ilyen eset az övékén kívül más faluban is és pedig akárhány? «Hogy ne volna? - kiáltott fel tusakodásai közben a legény; - s ha van is, ha nincs is: az a lány az én feleségem lesz. Meglátom én, hogy az isten nem hagy el bennünket!»

Természetes, hogy László bácsihoz nem ment el; sőt mivel ezeket elhitette magával, hogy a konokfejű ember bizonyosan csak abban jár, hogy őt lebeszélje a házasságról, szinte szükségesnek találta, hogy Biró Lászlóval valóságos haragot tartson. Azért köszöntötte, ha találkoztak, de került a vele való beszélgetést.

Haladt az idő: valamerre el kellett dőlni a dolognak. Így gondolkozott András is és elhatározta magában, hogy minél előbb megtud mindeneket.

Egy deczemberi vasárnap reggelen erősen megindult a havazás, oly sűrűn s akkora pelyhekben esett, hogy az emberek kénytelenek voltak fölhagyni a lapátolással. A templomba menetelre még a legistenfélőbbek sem igen gondoltak. Enyhelyre huzódott, ha huzódhatott boldogboldogtalan. A sűrű hófelhők miatt az ég majd egészen elsötétedett.

András ott álldogált az istálló ajtajában pőre ingben egy lapáttal, s nézte, hogy merre nyessen egy kis gyalogutat. Hiába nyesett, a hó betemette azonnal. Csakhamar néptelenek is lettek az utcák, s alig lehetett látni itt-ott bár egy-egy nagy hamvasba burkolódzó szolgálót, vagy egy béres embert, ki morgolódva vánszorgott odább az egyre vastagodó hótömegben.

- Ifjú uram, - szólt vontatott hangon az öregebbik cseléd, ki sehogy se tudta elgondolni, hogy András mit akar a nyereggel, szerszámmal, - hova készíti azt a lovat? Ilyen időben?

- Ha megmondanám, bölcsebb lennél-e vele? - válaszolt András nem kedvetlenül, de külsőleg komor tartással.

- Én ugyan nem! - morgott a cseléd oly hangnyomattal, mely világosan kifejezte, hogy: hanem te bölcsebb lennél, András, ha békét hagynál annak a lónak.

Azonban András nem hagyott békét, nyergelte a lovat, ő tudta, miért.

Bizonyosan valami belső parancsoló gondolatnak engedett, de olyan gondolatnak, a melynek szót fogadni nem esik nehezen.

Kevés idő mult el, és András már ott törtetett az iszlai úton.

Messze be a sík térségen, a Duna mentén nem lehetett látni egy élő lelket; ült a madár odujában, s pipázott a róka vagy farkas egy-egy törött híd alatt meleg lehelletével.

A legény legyűrte kalapja szélét, szép varrású bundáját kifordította, mintegy odaczövekelte magát egyenes, kemény tartással a juhásznyeregbe, s a többit odabízta erős, okos lovára, ki e megtisztelő bizodalomnak teljes mértékben meg is akart felelni. Mintegy tíz-tizenegy óra között lehetett az idő, midőn egy éber szemű, vidám tekintetű cseléd kinyitotta előttük az iszlai parochia kapuját.

- Itthon vannak? - kérdé mosolyogva, de lázas izgatottsággal a legény.

- A tisztelendő úr épen most prédikál, hallja csak! - s lehetett hallani az öreg férfiú éles, lelkes hangját. - Kisasszonyom odabenn küzködik a leányokkal.

- Nincs semmi baj? - tudakolá András, miközben lovát az istálló felé vezette. - Látogatók nem jártak?

- A bizony járt kettő is, valami jegyző a tulsó félről, meg a szomszéd káplán.

- Hm! - mormogott András, s egy kissé rendbe szedte öltözetét. - De nem felejtkeztek még el talán rólam egészen a tisztelendő urék? - tevé utána a kérdést az ifjú ember.

A cselédasszony súgott valamit a legény fülébe, mire a jókedv szembetünő lett mind a két arczon.

A zajra, lódobogásra kiszaladtak a kis leányok, s lett láрма, csevegés, kérdezősködés. András mindenkinek hozott valami apróságot, a melyet egyszerű ember falusi boltokban vásárolhat. Lett öröm egész a veszekedésig. Mire András be tudott jutni a szobába, két-három csere is történt, járással, kiabálással. A kis leányok nem hagytak békét nényüknek, míg az a sípok, dorombokat sorra nem próbálgatta s meg nem mondta, melyik a jobb, melyik a szebb.

Klára kisasszony természetes vidorsággal engedett a követeléseknek, sípolt, dorombolt, mint egy gyermek, s nevetett, mely szép fiatal piros arcját valami kimondhatlan kedvessé tette. A komor, kárhozott lelkű András eleintén csak mosolygott, s bizonyos tiszteletteljes hallgatással nézte az igazságtevő nénét, majd lassankint átengedte magát természetes igaz érzéseinek, s a mogorva legény a gyerekek között olyan jókedvű lett, a milyen otthon soha se volt.

Ekközben hazajött a tisztelendő úr is, s nagyhangon kiabálta a folyosóról a cselédeknek, hogy annak a lónak tisztességesen kijárjon ám minden.

- Isten hozta, öcsém uram! - szólt a lelkész belépve gyermekei közé, s odanyujtván kezét a legénynek. - Hát mikor? csak most, ugy-e? No derék! Nem történt semmi baj? Nem. Persze, persze, jól van, igen jól van. Nagy a hó? Tudom, régen is volt ekkora havunk. Nem baj. Hát édes szülői? Jól vannak. Az új pár? Azok is. Köszönöm, öcsém, jól vagyunk mi is. No gyerekek, ti maradtok, mi pedig átmegyünk a muzeumba. Gonosz egy hideg van. Nem fázik? No, az szép! Ez az én volt jobboldalam sehogy se bírja a hideget.

S az öreg pap végigdörzsölgette rossz jobboldalát s arczvonásairól sokat kifejezett abból, a minek a csontok között csúsz vagy köszvény a neve.

Átmentek a muzeumba, azaz a papi studirozó szobába.

- Mindjárt jövök, öcsém uram. Egy kis jó erős szilvórium, mi? Odanézünk biz ott egy kissé a szeme közé.

S a derült kedélyű öreg magára hagyta az ifjút.

András végighordozta szemeit a kis szoba különös butorán; itt egy csomó kopott táblájú nagy könyv - matrikulák - az asztalon, felnyitva, hosszú papirszeletkével megjelölve; amott egy kis asztalkán pipatartó és szent edények, és egy nagy sötétzöld zsidósapka; az ablak párkányán egy pár különböző nagyságú vonalozó, az ablaknyitó vason valami olcsó kalendárium lóg egy hosszú, rozsdás ollóval; a vastag, zöld kemencze mellett uralkodik a théka, megrakva olyan könyvekkel, melyek jóllehet fíról-fíra, vöröl-vőre szállanak odább, de azért fölötte kevés értékűek.

Állanak ilyenforma osztályokból: egy sor öreg prédikáció a tudós papok korából, a melyekből minden jóra való görög bölcs nevét meg lehet tanulni, valamint a görög és római egyesült mythológiát is; egy sor német ízű kegyes elmélkedés és oktatás a göttingai, heidelbergai, tübingai papok korából, a melyekből meg lehet tanulni, hogy a Bileám számára igazán beszélt, mert miért is ne beszélhetett volna, ha isten ő szent felsége úgy akarta; hogy ördögök minden

bizonyossággal voltak, de jobbadán már kipusztultak, hála istennek; hogy az angyalok hány osztályt képeznek, és mint lehet ezeket rendszerbe foglalni a legnagyobb pontossággal és hittani mélységgel a német philosophia világánál; lentebb egy másik sor következik, hogy alkalmasabban kézügybe essék, a legújabb és legtudományosabb magyar prédikátorokból, no hanem ezekről nem szólok, mert sok derék ember betörné a fejemet. A théka legalsó fokozatát képezik az iskolai remekírók, régi kurzusok, híres professzorok után és halotti gyászbeszédek igen alkalmas bucsuztatókkal ellátva. A legény ezen híres könyvek közül többeket megbökdösött szemeivel és ujjával is, és ennyi felhalmozott papi tudomány láttára mély szomorúsággal gondolt ökreire, kis gazdaságára és saját tudatlan együgyűségére. A búskomorság - kicsinységének öntudatában - bizonyosan erőt vett volna becsületes szívéen, ha a tisztelendő úr a jóféle szilvóriummal idején meg nem érkezik.

A pálinka hatott és melegített, s az pedig tudnivaló, hogy a belső, szívbéli melegség bátorságot szül. Úgy történt itt is. A pap kezdett egészen őszinte lenni, mely szép vonás szeszes italok nélkül is egészen tulajdona volt, András is bizodalommal tett néhány tiszteletteljes kérdést a szép könyvekre nézve.

- Már az igaz, kedves uram-öcsém, - szólt teljes örömmel az öreg pap, - könyveimben drága kincs fekszik! - s egyet kivett a középső osztályból. Megveregette, megfuvogatta, s úgy nyitotta ki az ifjú előtt, hogy pillantson bele az is.

- Teszem azt, öcsém, micsoda szép hely ez! - kiáltott fel a tisztos öreg férfiú, egy ötagú körmondatot olvasván fel a lélek halhatatlanságának bizonyos voltáról. - Úgy-e, felséges? Meghiszem! Nézzük itt, mit mond az istenről! - s olvasta elragadtatással. - Úgy-e, nagyszerű? Meghiszem. Emitt a halálról. Oh! be dicső, be dicső!

András nem sokat értett ugyan az egészről, de mivel az öreg tisztelendő szemeiben könyeket látott, elérzékenyedett maga is. Szemeit lesütötte, s szíve megtelt a legnemesebb érzelmekkel. Előre is igen-igen boldog volt abban a gondolatban, hogy ha ő Klári kisasszonyt elveheti, hányszor el fogja majd olvasni ezeket a szép könyveket.

A derék tisztelendő úr majd szinte úgy vette a legényt, mint egy fiatal lelkes tudatlan káplánt, s kifogyhatatlan volt a papi tudományok magasztalásában. Öreg szíve éledt, hogy végre van, a ki előtt kibeszélheti magát, miután erre paptársai között úgy sem nyílik tér, s a legszebb argumentumokat hozta fel némely kétes csodák bebizonyítására.

- Így van az, öcsém, - kiáltott fel a lelkes öreg, az ifjú vállára tevén kezeit, - egészen így! Igaz itt minden, nincs ebben ördögség. Meghiszem! Tiszta itt minden és fényes, a papi tudomány sötétséget meg nem tűr.

S András szemei előtt elvonultak a darab kenyerekkel és kis halakkal jóllakó csoportok; a kánai lakodalmások, kik az itczés edényekből a legfinomabb bort iszszák; a tengereken száraz lábbal járó Jézus; a hullámokat sörényen ragadó Pál; Tamás, ki kezeivel tapogatta meg a feltámadás után a mester sebeit, a sebhelyeket; felragyogott előtte a damaskusi világosság, ama mindeneket átmelegítő, éltető fény, melyben színről-szinre látjuk az örökkévalóság urát, a kezdetet és véget, a mélységet és magasságot, az életet és halált, az ítéletet és irgalmat.

A két ember összetekintett, s az öreg és fiatal szemekből kitündöklött az őszinte, hamisíthatlan vallásosság.

- Meghiszem, - mondogatá az öreg lelkész az ebéd elkövetkeztéig többször édes meghatottsággal, - így élet az élet: az istennel! A föld minden javai mitsem érnek nála nélkül. Én tudom, mert nekem semmim sincs, de benne mindenem van. Van, van, nincs panaszom. Gyermkeim jók, egészségesek.

Midőn az öreg lelkész úr ez utolsó szavakat kiejté, belépett csöndesen Klári kisasszony szegényes, bár tiszta öltözetben, de igen-igen szép, fiatal, mosolygó arczczal.

A legény, mintha most látta volna életében először, erősen ráveté szemeit s kimondhatatlan édes érzéssel nézte a szép, hosszúkás, telt piros arczot, kék szemeket, sűrű szőke haját és kicsinyes ajkakát, melyeket még soha sem látott mosoly nélkül.

Odaát micsoda kellemes meleg szoba s terített papi asztal fogadta a földmíves-legényt. Meglehet egyébiránt, hogy az ebéd korántsem volt oly dúsgazdag, mint néhanapján a Bokroséké, de András itt minden falatot a boldogság tányérjáról evett, s e körülmény, azt gondolom, sokat ki tud pótolni.

Odakünn ezalatt szépen elállott a hó, hanem föltámadt a szél, tombolt, üvöltött, s ugyancsak derekasan. Nem csoda, december havában egész fiatal korát szokta élni a tél: erős is, hideg is, durva is.

Az alacsony papi hajlék törpe - itt-ott papirossal ragasztott - ablakai ropogtak, mint az ember dereka, mikor igazi markos kezek szorongatják. Azonban a jó ebéd mellett a szigorú időt fel se vette senki. Ott ült az asztalnál a jó isten is, s a hol ő ül, ott jókedv van és békesség.

Mintegy három-négy óra felé járhatott az idő, midőn András az öreg pap tanuló-szobájából - a hol ebéd után majd szinte elzárkózva sokáig együtt beszélgettek - nekigyuladt arczczal kilépett, s egy-két szives bucsuszó után lovára ült.

A legény szemérmesen, lesütött szemekkel emelte meg kalapját a tisztas család előtt, nem igen mert tekinteni sem ide, sem oda, de szívében annál több édes reménységgel gondolt Klári kisasszonyra.

- Úgy-e, édes apám, jó egy ember ez az András bácsi? - szólt egyik kis leányka, odasimulván atyjához.

- Meghiszem, fiam! - válaszolt az öreg pap, szemével a házak közül fel-feltűnő lovas legény himbálódzó futását követvén.

- Eljön-e még máskor is? - tudakolá a kis leány.

- Kérdezzétek meg Kláritól.

Klári kisasszony elpirult, s hirtelen elkapta fejét a gyermekek tekintete elől.

- Apa, mit nevet? Klári néni is mit mosolyog? - kérdé a kíváncsi leányka, hol apjára, hol nénjére tekintgetve.

- Eredj játszani.

S az apa - míg a többiek bevonultak - nevetve sétált egyet az udvar fagyos haván. Majd feltekintett a kitisztult égre s törődött fényű öreg szemeiből - a meleg érzés szülte könnyeken keresztül - teljesen kitündöklöttek ama betűk, melyeknek összege körülbelül ilyenformát fejezhetett ki: «Köszönöm, édes istenem uram! te hoztad házunkba, ha jónak látod, tedd vele boldoggá szegény leányomat!»

Este későn, mikor már az egész család lefeküdt, Klári kisasszony elővette írószerét s oda-könyökölt az asztalra. Nézett hosszan, jóleső elgondolkozással, s kereste a legalkalmasabb szavakat és kifejezéseket, melyeket leírjon. Négy-öt levelet is akart írni, kettőt két asszony testvérének, kettőt vagy hármat kedvesebb leánybarátnőinek.

Jegyzőné testvérén akarta kezdeni. Mit írjon, hogy írjon? Megkérték, egy derék, becsületes ifjú ember... Kicsoda?

S a leány pirúlva tolta odább az előkészített levélpapírost. Nem azt szégyelte, hogy parasztleányhoz megy, hanem hogy a néniék mekkorát nevetnek majd ezen. Szíve erősebben vert, arcza lángolt, kezében ingott a toll.

- Nem, Rózi néniéknek nem írok, ők kevélyek, örökké azok is voltak, nekik írjon apám! - s indulatosan tépte össze a már megkezdett levelet.

Egy kis gondolkozás után új levélhez fogott.

Ez a molnárnénak, Terka testvérének szólott volna. Terka ura se úr, gondolá, csak molnár, s nincs is egész malma, ennek tehát megírhatja az egészet körülményesen.

Írt, írt, de egyszerre megakadt; eszébe jutott, hogy Terka barátságban van két-három szegény, czifra hivatalnoknéval, no azok még jobban kicsufolnák, hogy ő parasztasszony lesz. Nem, nem írok, nem is szükséges, üzenje meg apa szóval.

S a második levelet is eldobta.

Következett két papleány, két öreges csufolódó papleány, a kik rendesen megszólaltak minden leányt, a ki ismerőseik közül férjhez ment. Ezeket Klári kisasszony eddig szerette, mert sajnálta őket, s különben jószívűeknek is tudta; most azonban ezekben sem bízott, tőlük is félt.

- Miért írok? - kiáltott fel a szegény papleány egész leverten. - Hátha nem is várja tőlem senki? Nem, nem írok, nem tartozom apámon kívül számolni senkinek, megyek ahhoz, a kit szeretek, becsülök, akár tessék valakinek, akár ne tessék.

- Klári te, - szólt egyszer kívülről az ablak alatt egy hang, az öreg pap hangja, - mit csinálsz? Talán baj van, valaki beteg? Mi baj van, szólj?

Klári kisasszony hirtelen eloltotta a gyertyát, leverte a papirosokat s kikiáltott:

- Nincs, nincs semmi baj, valamit kerestem, csak feküdjék le apám, mi is aluszunk már. Vigyázzon, meg ne fázzék odakünn. Talán befűttesek a muzeumba?

- Nem, nem fiam, csak aludjatok. Azt hittem, baj van. No ha nincs, nagyon jó.

Az öreg tiszteletes úr el is aludt, de leánya sokáig írta még sötétben a leveleket, küldözte ide is, oda is; lassankint elfelejtette, hogy lehetnek oly rossz érzések és bolond gondolkozásuak, a kik őt talán ki is nevethetik, csak az állott előtte, hogy őt egy derék, jóra való ember kérte meg, s im hozzá is megy teljes szeretettel. Hát a nagy, úri német rokonságra gondolt-e?

IX.

Egy csipős, hideg, de különben szép tavaszi napon két-három mihályfalvi kocsi hajtattott be az iszlai tisztelendő úr udvarába. Odabenn tudták, hogy jönnek, mert nyitva volt a kapu. A vendégeket egész nagy csomó kíváncsi asszony, leány, gyermek, sőt férfi követte és fogadta bámész, nevető nézéssel. Itt-ott egy-egy éles, korlátlan torok hangos vivátozásban tört ki, mely ujjongatás faluhelyt lakadalmakkor elmaradhatlan.

A hol muzsika nincs, ott csak kiabálnak; a hol muzsika van, ott aztán tánczolnak is, minden felszólítás nélkül. Itt csak kiabálni lehetett, hanem kiabáltak, kurjongattak is, hogy majd fölverték a falut.

A tisztelendő úr apróbb leánykái vörös körmöcskéikkel, hidegcsipte piros orrocskáikkal és szépen kisimított kemény szoknyácskáikkal mind ott bámultak, dideregtek a folyosón, és nagyokat ropogtattak a kezükben levő kulcsos kalácskából. Nézték ők is a többiekkel együtt a kocsikon ülőket.

Az első kocsin, melyet három jól felsallangozott és kendőzött ló húzott, hatan ültek. A hátulsó ülésben ült László bácsi egész vasárnapi köntösben nagy báránybőr magas süveggel, csokros fekete nyakkendővel s gondosan kifent hosszú bajuszzsal. A nagy, drága bunda úgy volt vállára vetve, hogy a jóféle kék dolmány és zsinóros nadrág illendően kilássék. Mellette egy barna nagykendős, sötétsárga vikleres sovány asszony ült, éles szemeivel rögtön felszámítva mindent: udvart, népet, ruhát, konyhafüstöt, de olyan komoly, hallgatag képpel, mintha ő tulajdonképpen észre se venne semmit. Szembe velük két csinos leányka ült: saját édes leányaik, Mariska és Lidike, díszes fehérben, alkalmatosan pántlikázva, mint a hogy a nyoszolyó-leányokhoz illik. Ezek alig várták, hogy leszállhassanak és piros csizmáikat megmutathassák.

A második szekéren András ült a mihályfalvi rektorral, ki sovány, nagyorrú szőkés arczával örökké mosolyogni szokott, mint a bölcsek, a kik örökség szerint bírják mindazt, a mi csak jó és egészséges e földi és ama mennyei világban. Ő bár - négy szemközt legyen mondva - több oknál fogva haragudott András öcsémre, mint a ki közelebb is találhatott volna magához illő társat, e lakodalomból most mégis nem maradhatott el. Ott ült tehát mint valóságos belső ember dísznek - a vőlegény mellett. Érezte is fontosságát, mert mindenfelé nagyokat köszöntgetett és mosolygott.

Voltak még néhányan, egy ezermester kovács, a ki bolondoskodni jött, egy szegény kurta úr, valamikor nagy halászó és vadászó, most csak nagy pipázó; de ezekről szükségtelen hosszasan beszélnem, annyival is inkább, mert ők a közönség figyelmét úgy sem igen kötötték le. Hát a rokonok közül? Oh, oh! Dehogy nem!

Jóllehet, Klári kisasszony és András is azon voltak, hogy a lakodalom minél nagyobb csöndben s minél kisebb gyülekezet előtt történjék meg, a vendégek mégis igazán számosan voltak. Sokan megüzenték, hogy jönnek, mint szerető rokonok, másokat meg éppen e hivatlan rokonok hoztak, ismét mások másnemű okokon és utakon jöttek, de megérkeztek pontosan mind a kiszabott időre. Most ott állottak együtt az első szobában, bátor, egyenes tartással, szemeikkel folyvást kémelve, kutatva. No és kikből állott a hívott és nem hívott közönség?

Legelsőben a jegyzőné testvéréből és családjából, s a molnárnéból, a molnár sógorból, egy nyalka molnárlegényből s egy velük jött vastag termetű, de fölötte ritka hajú, szőke adó-tisztánéből, ki azonban csupán a mihályfalvi német atyafiak iránti tiszteletből jött el. Eljöttek, ámbár sokat boszankodtak és nagyokat nevettek a parasztlegény atyafin. A lakodalom oly

czím, mely magában foglalja a jó evést-ivást, s ilyen kellemes időtöltésből nem marad el az ember. Még a szegény papkisasszonyok is eljöttek, de ezek most a mellékszobába vonultak a menyasszonyhoz, s nagyratartó büszkeséggel onnan kandikáltak ki a szűrös, bundás, zsíros hajú paraszt atyafiságra, mely atyafiság egyébiránt észre sem vette őket. Volt még néhány szép gömbölyű termetű, egészséges, piros arcú jegyző és rektor kisasszony, kik még nem voltak ugyan eljegyezve, de minden órán várták az eljegyeztetést.

A mint a násznép elhelyezkedett, néhány percnyi ünnepélyes csönd állott be.

Most László bácsi átadván bundáját a mellette álló kovácsnak, az öreg pap felé közeledett, s felekezetének élén megállva, néhány tisztességes köhentés után ily emlékezetes szavakat mondott:

- Kedves tisztelendő úr! Bölcs Salamon példabeszédes könyvében azt kérdi: «Gyors és serény asszonyt kicsoda találhat?» Nem tudom, már pedig most ilyet keresünk mi is, mert tudjuk, hogy az ilyennek ára jóval felülhaladja a karbunkulusokat. Az ilyen fehérszemélyhez bízunk az ő férjének lelke; az ilyen asszony keres gyapjat vagy lent, és megkészíti azokat kezeivel akaratja szerint. Ilyen asszonyt keresünk mi most.

László bácsi végighordozta szemeit a mellékszobából kikandikáló kisasszonyokon. Azok akaratlanul is elfordíták fejüket, s el nem palástolható mosolylyal tekintettek a reszkető menyasszonyra. Maguk se tudták biztosan, hogy mit nevetnek, de igen különösen esett nekik a furcsa leánykérő beszéd.

László bácsi folytatta:

- Asszonyt kérünk, a ki fölkelvén éjjel, eledelt ad az ő házának. Gondolkodik mezőn való örökségéről és megtevényt, az ő kezének munkájával szőlőt plántál.

Egy fehér galléros, smizlis jegyzőné megcsóválta fejét s odasugott szomszédjához:

- Hallja, mit beszél ez a paraszt?

A szomszéd intett fejével, hogy hallja.

- Már parasztnak mégis csak nem adnám a leányomat. Nem szörnyűség az, a mit ez az együgyű ember össze-vissza hadar?

A szomszéd asszony figyelni akart, s megrántotta a jegyzőné, hogy hallgasson.

A jegyzőné nem hallgatott s mormogá magában: «Dehogyan nem, még bizony szegény leány, ételt is hordjon a mezőre. Az volna szép!»

S haragosan fordult a beszélő felé.

- Az ő kezeit veti a fonókerékre, - hangzott tovább a menyasszonykérő, - és kezeivel fogja az orsót. Nem félti az ő háza népét hidegtől, mert egész háza népe felruháztatott bélelt ruhákkal. Gondja vagyon a kicsinyre-nagyra, édes leánya, fia, még a legutolsó cseléd is.

- Jó, jó, - mormogott a jegyzőné, - majd, majd. No, szegény Klári, te ugyan készülhetsz, írák a konvencziódat.

- Mi, kedves tisztelendő uram, oh! tisztelt gyülekezet, ilyen asszonyt keresünk, serényet, engedelmeset, jámbort, istenfélőt, tiszta szívűt. Isten ő szent felségének legyen hála, találtunk is ilyet, a ki ugyancsak meg is ígértetett minékünk. Ez a merőben széppel, jóval ékeskedő leányzó itt vagyon a tisztelendő úr családjában, ki is nem más, mint Klárka kisasszony, kedves hugom. Kérjük azért egész tisztelettel és szeretettel: adassék ő ki minékünk, hogy azok, kiket a jó isten egymásnak szánt és ígért, boldogok lehessenek jártukban-keltükben,

házaikban és házaikon kívül, és minden foglalkozásaikban, valamelyeket a mindenható szent nevében kezdettenek meg.

Az öreg földmíves ember megsimította széles homlokát, és várakozó tekintettel nézett a mellékszoba felé.

Egy kövér, köpczös, sötétszürke kabátos ősz ember, a tisztelendő úr testvére karon fogva kivezette a menyasszonyt, és tört fanyelven, szakadozott szavakban, melyek azonban a leg-szebb dolgokat akarták kifejezni, következőkép válaszolt:

- A Hesperidák kertjéből az arany almákat, ámbátor hogy azokat sárkányok és más fenevadak őrizték legyen, Hercules - úgy tudjuk - mégis ellopta. Kilopta... hm, hm, fortélylyal az igaz, de mégis csakugyan kilopta.

A kövér ember, mint nem valami gyakorlott szónok, egy kicsit megállott, fölfelé nézett, majd tekintete odaesett László bácsira. Az integetett, hogy érti a dolgot, szólhat az úr bátran.

- Atyámfia, itt a tisztelt nász uram - folytatá a szónok megakadt beszédét - hasonló esetet láthat. Bátyám csöndes hajlékában szintén egy aranyalma virult, kit éppen hasonló sors ért. Ime itt őrizzük mindnyájan, s mégis néhány órák múlva azt mondhatjuk majd: volt, s nincs, oda van! Ti is, leánykák, testvérei a távozonak, árván maradtok, mert hiszen édes anyátok volt ő tinéktek.

Te is szeretett bátyám, - itt a beszélő megint elakadt, s szelid, kövér arczán nagy öreg könyek gördültek alá, - no, de az isten velünk volt, tudom, velünk is marad! - egészíté ki a rokon a félbenmaradt mondatot. - Én, kedves húgom ezennel áteresztelek érdemesebb kezekbe. Légy boldog, vezessen az isten jóról jobbra, nyereségről nyereségre!

Itt, kedves olvasóim, leeresztem a függönyt, úgyis csak sírás, sóhajtság, zokogás és számos atyafiságos ölekezés következik, majd az esküvő, melyről annyit mondhatok, hogy azt a szomszéd falubeli, kis begyes nyakú, kevély magatartású, rokon papocska fogja végezni.

Másnap hét-nyolcz óratájt visszafelé indult a lakodalmas menet. De a kocsik most egészen más képet nyújtottak. Az első szekeren az ifjú pár ült csöndes szótalansággal, ki-ki gondolatába mélyedve, a másodikon a mihályfalvi Ágnes néni ült egy nagy csomó cserép- és faedényre vigyázva, a többi szekerek a tömésig meg voltak rakva más bútorokkal, melyek közül a lakodalmas népség olyanformán emelgette ki kezét, fejét, mint víg szüreti alkalommal a gyerekek a hordókból.

Az öreg pap kikisérté őket az utcára, hajadonfőn, s onnan integetett áldó kezeivel leánya felé sokáig, sokáig, úgy hogy a hosszú menet már rég kiért szinte a falu határából is, s ő mégis mindegyre ott álldogált leánykáival a templom előtt. Gyér ősz fürteit lengette, hulldogáló könnyeit törülgette a szél.

Különben tisztos ősz férfiú, ne csak arra gondolj, a mik aggodalmat okoznak szerető atyai szívednek, hanem a szép jövőre is, mely az új mezővárosban a szép rokonságban kedves leányodra vár. Igen, erre is jó gondolni.

Lám, a lakodalmas menet a szép tájakon vigan halad rendeltetése felé.

Az országut két felén több helyt nekifogtak már az emberek a mezei munkának; csillogott a nap a fényes ekéken, kapákon, a varjak vigan szálldosnak egyik buzaföldről a másikra, ha innen elhessegették egy-egy hangos ostordurrantással, amodább békén letelepedhettek s jó-kedvvel nézhetek ama gazdag asztalokra, melyeket a gondviselő uristen terített meg a szántani-vetni nem tudó égi madarak számára. A pacsirta azon való ártatlan örömeiben, hogy ime, mindjárt itt lesz már a kis barázdabillegető, pintyőke, vörösbegy, sármány, s nem kell

neki többé azokkal a nagy fekete varjakkal társalkodni, a melyek ő reá különben is alig hederítenek, lármás csattogással dobálgatta fel magát a tiszta levegőbe. A friss szántáson egy-egy süldő nyulacska, oh! hogy nekiiramodott, pedig senki sem kergette, nem ám, mert a rétek felől nagy kocsizörgés verődött, s ember, ló, ökör, kutya, madár, mind arra tartotta fülét, fejét. Tudni akarta nyilván mind, hogy mi az, kik lehetnek azok, honnan jönnek?

Nem sokáig kellett várakozniok, mert a kocsik csakhamar odaértek az országútra, s a ki akarta, most szemtől-szembe láthatta, hogy ezek a lobogós, kendős, pántlikás, kurjongó népek lakodalmasak.

András lesütött, szemérmes tekintettel, de vidáman fogadta egy-egy ismerősenek köszönését s jóízűen mosolygott magában, midőn látta, hogy egy távolabbi szántásról egy-egy suhancz gyerek vagy béres legény mily lélekszakadva üget, hogy közelebből láthassa a menyasszonyt.

Az idő, hogy Andrásék hazaérkeztek, úgy délután egy óra körül járhatott. A kísérők, sőt maga Ágnes néni is nagy jókívánságaikkal hazatakarodtak: az utcán kíváncsi járó-kelők zaja is lassanként lecsöndesedett, s az új házasság kicsinyke hajlékukban végre magukra maradhattak.

- No lám, hát ez a mi házunk! - szólt András boldogan, de bizonyos szégyenkezéssel tekintve hol alacsony kis hajlékára, hol szép ifjú feleségére. - Úgy-e, kicsiny, alacsony házacska?

- Hiszen ez szép kis ház! - mondá a menyasszony nyájas meglepéssel.

A bizony nem volt szép, mert törpe is volt, keskeny is volt, legfőlebb udvara volt elég tágas; de András most mégis csakugyan kezdte szebbnek találni, magasabbnak, erősebbnek, alkalmasabbnak.

A férj és nő, mintha csak véletlenül történt volna, egyszer-egyszer hosszasan pihentette egymáson tekintetét, s látszott, hogy ez is, amaz is egy-egy édes kérdést tesz fel. Mik lehetnek e kérdések, azt csak a jó isten tudná, hanem végre mintha mind a kettő dolgot keresett volna: András tüzet gerjesztett a kemenczében, a kis asszonyka pedig ebédhez készülődött. Elővette a kalácsokat, az édes süteményeket, a sülteket, miket a hű öreg cseléd pakolt össze még odahaza, és szép tiszta sávolys abroszon ott állott az első ebéd.

András akaratlanul is anyjára gondolt, öccsére, rokonaira, a kik nincsenek itt, de a kiknek itt kellene lenniök. Hogy nevezhetnek azok most ő rajta, főkép az uri rokonok. Nem, azok jóformán mitsem törődtek vele, előttük András úgy sem volt több egy béresnél, s most, hogy az öreg Bokrosné kitagadta: egy koldusnál, a kivel jó, hogy nem kell találkozniok.

Bokrosné azonban máskép gondolkozott; haragtól lihegve betopogott a nagysás nászasszonyékhoz s méregtől kékülő ajkakkal fogott keserű panaszához:

- Hallottak ilyet? - kérdé szemeit törülgetve, mintha sirna, holott épen nem tudott sirni, csak dühöngeni. - Ily szégyent hozni házamra, hogy csufoljon, nevéssen az egész Mihályfalva. De így járnak a jószívű anyák. Úgy neveltem, mint egy urfit, s mihelyt kinőtt a földből, háladatlanságból mindenben gáncsokodott velem. Még a tudatlan, Sándorkám házasságát is ellenezte. Irigy te, roszlelkű! Irigyelted, hogy ez szebb, jobb szívű, hogy ez olyan, mint én, Bese-vér, nem olyan paraszt, mint te. Most ott van, elvett egy rongyot, egy koldus papleányt, a ki uri asszony se, mint ez a lelkem asszonyom itt, - mutatott nagy tisztelettel menyére, - gazdaasszony se, a milyen voltam, meg vagyok én. Tudatlan, mert mit is tanulhatott volna otthon koldus apjánál, anyjánál, mit egyebet, mint dologtalanságot? Milyen gazdasszony voltam én! - szólt megfélekedezvén arról, hogy most mint uri asszonynak el kellene ilyesmiket feledni, sőt tán hazudni is. - Még hol volt a nap, már én talpon voltam, munkások ellátva, tehenek megfejtve, gyerekek tisztában, udvar, kamra, szoba rendben. Nem félt ez az én két rossz kezem a dologtól, de nem is jártak senkinek a gyerekei olyan szépen, mint az enyémeik,

minden úr, még a főbíró is megszólította őket: «ki fiai vagytok?» Úgy! Nem volt olyan kamarája senkinek, mint nekem; az enyémben ujat ért a husnemű, zsirnemű, liszt, hüvelyes vetemény; nem ismertem én soha, mi a szükség, nem én. S most ehol betolakodik egy koldus a familiámba, egy sehonnai, abban a hiedelemben, hogy majd én felruhádom. Ohó, nem estem én a fejem lágyára!

S hangos kacagással fordult a nagysás familia tagjai felé.

Szerencse, hogy András lelkében ily gondolatok csak meg se fordultak, s szerencse, hogy az ajtó csendes kopogtatás után megnyílt, s egy sovár, szelid képű öreg ember köszöntött be hozzájuk.

- Isten hozta édes apám uramat, isten hozta. Hát így várt bennünket? - ugrott fel András örvendező tekintettel, átölelvén apját, s oda vezetvén a kis menyecske elé. - Hát itt vagyunk, megjöttünk. Mit szól, édes apám uram, úgy-e, hogy jól cselekedtem, hogy tudtam, mit csinálók?

Az öreg ember ingadozva állott az új asszony előtt, beesett öreg szemeit egészen kinyitotta, s remegő ajkakkal s mosolygó tekintettel nézte a szép szőke, vidám arcot.

Az új asszony tiszteletteljesen fölkel, odament az öreghez, megölelte és megcsókolta.

- Láss, édes apám uram, még engem egyszer sem ölelt meg, s magát már ehol meg is csókolta! kiáltott András eleven, vidor tekintettel, hol a nevető öreget, hol a piruló menyecskét nézve, azzal a nyíltan kifejezett kívánsággal, hogy: édes szép virágszálom, most már én is következhetném ám. Oda is suhant az asszonykához, s nekibátorodva átfogta a karcsú derekat, csókolta a szép piros-fehér arcot, homlokot, haját, azzal az édes telhetetlenséggel, mely csak egy ép, magát megtartóztatott tiszta szívű férfiun szokott erőt venni.

Az öreg ember szótalánul nézte a jelenetet, mormogott valamit, hogy: «András te!» majd leült, s elfogyott száraz arcán nagy meleg könnyek folydogáltak alá.

- Úgy-e, hogy jobban lesz az élet így, - szólt András boldogan, - mint amugy volt? Ne féljen apám, ha nem vagyunk is urak, mint az édes anyám németjei, azért az isten nem hagy el bennünket. Aztán megbecsüljük, majd megláss, ez az én galambom – s e szóra mintha nem illenék ily parasztosan szólani, az öreges legény elpirult - úgy-e - fordult felé szeretettel, gondját viseljük édes apámnak.

- Oh! hiszen nekem is édes apám! - volt a gyengéd válasz, s a szép fiatal menyasszony elsimogatta az öreg embernek ősz fűrtjeit, megczirógatta arcát, s hol Andrásra, hol apjára mosolygott.

- Mind nagyon jól van ez így, édes fiam, - törte meg a csendet az öreg Bokros Mihály, - de.... s hallgatva sütötte le szemeit.

András elérgette a többi, s komoran nézett maga elé.

- Elmegyünk még ma édes anyádhoz! - mondá teljes jóindulattal a feleség.

- Az, az, lelkem gyermekeim! - kiáltott fel az öreg ember élénk tűzzel.

- Nem, oda nem megyünk, apám!

- Miért nem, fiam?! - kérde halkán az öreg.

- Soha sem bántottam senkit, de ha valaki feleségemet csak egy szóval vagy tekintettel is meg találná sérteni, nem lenne azt jó énnekem látnom.

- Hát elmegyünk édes apáddal! - igyekezett az asszonyka férjét megvigasztalni.

- Nem, édes lelkem! - vonogatta vállait az öreg Bokros Mihály. Furcsa egy asszony ám az, kevély, haragos; még meg is tudna magáról feledkezni. Nem úgy lesz fiaim, majd elmentek, ha ma nem is: magatok.

- Soha! - morgott kemény tekintettel András. - Ők urak, mi szegények vagyunk. A szegény még az édes anyjánál se kedves. Aztán hizelkedni se tudok, azt meg, hogy te hizelkedjél, angyalom, annak, a ki minket gyűlöl, igen-igen szégyenleném. A lakodalmamra se jött el egyik is! - tévé hozzá egy kis hallgatás után kedvetlenül.

- Megbántottad, András? szólt a feleség. - Talán kemény voltál hozzájuk?

- Jól beszélsz, édes leányom, jól beszélsz!

- Nem voltam... isten a tanum, hogy nem bántottam egyiket is soha. Talán Sándort károsítottam meg? Hisz ő ül az örökségben. Hanem hadd üljön, csak a koporsójáig benne ülhessen. Én tudom, hogy csak egygyel bántottam meg őket, de azért az egyért áldom az én jó istenemet! - s András érzéssel szorongatta meg felesége szép fehér kezeit. Ád a jó isten nekünk is, úgy-e angyalom, hogy ád?

- De ád ám, édes fiam, - biztatá az öreg ember gyermekeit, - majd megmutatod te nekik, András, hogy az isten nem csak az öreg-utczán lakik, de itt a mi sorunkon is.

A három tagból álló család sokáig szótalanul nézett egymásra s az alkonyodó nap pirosan verődött be a keskenyes ablakokon, s hol az egyik, hol a másik arcát világította meg erősebben, talán kutatva, hogy miről gondolkoznak, s vizsgálva a fiatal asszony szívét, hogy mekkora benne a szeretet, a türelem s a rettegés nélkül való jó reménység.

X.

Azalatt, míg a nagy boldogságban a fiatal pár egyszer-egyszer azt is beleszötte a beszélgetés kellemes folyamába, hogy a látogatásokat hol is kezdjék meg voltaképen, ime, eljött ám a vasárnap. Tisztába öltöztek az utcák, templomi öltözködéshez fogtak a családok, s a harangozó meg már épen ott könyökölt a toronyablakban, félszemmél pedig a lelkész szolgáját lesve, mikor az int, hogy: István bácsi, lehet, kondíthat.

Biró László bácsi a tulsó sorról átüzent Bokros Andrásékhoz, hogy készüljünk, mert megyünk a szentegyházba. Ime, az első látogatást tehát a gyülekezetnél tették, isten szent színe előtt. András titokban nagyokat sóhajtott, hogy miként esik ez meg; hova üljön az asszony, melyik padba, hogy botránykozás ne történjék. A parasztasszonyok közé? hiába, egy papleány oda mégis csak nem ülhet; ül a papné mellé, mert miért is ne ülhetne? hm!... Ez a «hm!» nagy tusakodást, belső harcot jelentett. Ejh! ül a rektorné mellé, - nyugtatá meg végre magát András, - ez lesz a legalkalmasabb hely, se igen fönt, se igen lent.

S a lelkiismeretes új férj lelke ebben a tisztességes padban csakugyan meg is nyugodott.

De most egy hasonlóképp nehéz pont következett: hogy öltözködjék az új asszony? mint a temetősi asszonyok? úgy nem lehet; mint az uri asszonyságok? nem szabad! mint a Sándor felesége? Nem, nem, az ő felesége nem olyan nagyság német dáma.

E tépelődő gondolatok alatt szinte hallani vélte az első harangszót; lopva be is tekintett az ablakon (mert épen a folyosón sétálgatott) s nézte, hogy a felesége milyen ruhát vesz magára. Ott volt vele Ágnes néni, ott igazgatta.

A kis menyecske egy uri szabású köntöst vett ki az almáriomból.

András szíve dobogott is, hogy olyan szép, gyönyörű teremtés felesége van, de reszketett is, hogy az a sok irigy szem majd a templomban mit fog kitalálni.

- András, - szólalt meg egyszer a kis feleség, - ha akarod, mehetünk, én fel vagyok öltözködve! - s a mint a vidám tekintetű asszonyka egyszerű kék szörköntösében bámuló férje előtt megállott: András elfelejtett minden aggodalmat, csak nézett-nézett, s szinte nem tudott betelni a szép fiatal teremtés nézésével. Végig-végig hordozta szemeit a diszes állású ruhán, a szép urias nyakendőn, ékes főkötőn, keztyűn, s édes álmélkodással nyugtatta meg tekintetét a mosolygó kék szemeken, melyekből tiszta, zavartalan boldogság ragyogott.

A fiatalok úgy indultak meg - nem karonfogvást, mint az urak és a városi mesteremberek - csak úgy egymás mellett, mint a földmivesrend szokott. Ágnes néni egy lépésnyi távolságban büszkén ballagott utánuk. Majdnem minden kapuban akadt egy-egy néző, ki fogai között tettetett nyájassággal köszönve, irigy kíváncsisággal tekintett végig a jövevény asszonyon. S e sovány köszönéseket Bokros Andrásnének mind a legnagyobb alázattal és szeretetreméltósággal kellett visszaadni.

Köszönnie kellett Görbénének, a boltosnének, ki bekötött lisztes fejével egy perczre kimozdult az adó-vevő asztal mellől; a kis sarkon lakó kövér kovácsnének, kinek mostoha apja rektor volt egy felső-baranyai falucskában; a híres Fügének, kit az új városban a leggazdagabb paraszt embernek tartottak, a ki már ezeknek előtte is minden belső emberrel - kivéve a szegény tanítókat - komaságban, belső atyafiságos czimboraságban volt; köszönnie kellett minden járó-kelőnek, a mint ezt a becsülettudó falusi szokás bizonyosan igen helyesen megkívánja.

Attól fogva pedig, a mint a módos Biró Lászlóékhoz csatlakoztak, meg kellett állaniok minden valamirevaló asszonynyal, hogy az kedve szerint összetapogathassa, morzsolhassa Bokros Andrásné ruháját, kendőjét, főkötőjét, s egy lenéző pillantást vethessen a paraszt ifi-asszonyt meg nem illető keztyűre.

Valóban több kisebb-nagyobb, de mind fontos stáncziót tartottak, míg végre valahára eljuthattak a szentegyházig. Elöl ment Biró Lászlóné asszony nagyobbik leányával, teljes alázattal, buzgó istenfélelemmel szorítván mellükhöz a fehér keszkenőbe takargatott zsoltárt.

Az ő járásuk kifogástalan vala, fejüket mind egészen lehajtották, s csendes áhítatos döcögéssel huzódtak be az őket megillető székekbe. Ott leborultak, s elmondták a szokásos bementi imádságot jó erős suttogással. Biró László a tisztesebb javabeli emberek padjába ült, András a fiatal házasok székébe, a kar alá, a felesége pedig nénjével... oh! igen is, egyenesen az uri asszonyok (de nem a német nagysás asszonyok) székében foglalt helyet. Uram teremtem, - emlegeté Biró Lászlóné még hetek mulva is, - milyen egyenes, gangos járással ment, merő botránykozás volt az atyafiakra nézve.

A szegény András úgy meg is volt döbbenve, hogy nem látott se eget, se földet. Az uri asszonyok néztek, suttogtak, a papné egészen kihajolt székéből, s istenfélően csóváltatta nagy bubos, virágos kalapját. Hát a nagysás adószedőék, az idősebb meg a fiatal nagysás asszonyék - mert ott voltak - azok nevettek, integettek még egyszer ide-oda!

- Jézusom! suttogá egy-egy jobb érzésű asszony a temetősorbeliek közül.

- Oh! te rongyos illetlen, te! - mormogá magában a tiszta fekete selyembe öltözött Bokros Mihályné ténsasszony, erősebb, sértőbb szavakkal nem mervén élni egy szentegyházban. - No nézze meg az ember, hova merészel tolakodni egy papczafadék!

Hanem némi büszke enyhülést talált abban, hogy Sándorné menyé, a nagysás asszony meg épen a nagysás asszonyok székében ül.

Ha valaki ezek mellett azt hinné, hogy Vörös Gábor ténsur hasonlóképp igen megbotránykozott a szegény fiatal asszony e meggondolatlan cselekedetén, az olyan, azt hiszem, tévedne, mert egy nagy méltósággal mosolygó s kezeit nyugodtan tördelő ember nem annyira azt árulja el, hogy haragszik és szégyenl valamit, sőt inkább, hogy azon a valamin, a mi történt volt, örvend. Csakugyan, Vörös úr teljességgel örvendeni látszott.

- Jól van, András, - mondogatá szívében, - tromfold le azt a bolond anyádat, addig is, míg majd az én tromfom épen a feje tetején találja.

S a résztvevő lelkű ember odatekintett a főbíróra (igen, mert a németek csupa vigyázásból mind jártak a templomba) s a leendő nagysás feleségre. Hajtogatta nyakát, s mintha barátságosan intett volna is Andrásnak.

Baj, de most az egyszer úgy volt: az egész szép tavaszi prédikáció hatása elveszett. A banyelvű kövér pap hiába ágaskodott, fenyegetőzött s harsogtatta tele torokkal: «édes idvezítőnk, édes idvezítőnk, a Jézus,» alig hallgatott rá egy-kettő: mindenki Bokros Andrásnéval volt elfoglalva. Az öreg Ágnes nénin kívül mindenki talált rajta valami csufolni, megítélni valót. Hogy is ne? egy paraszt ember felesége odaül az úri asszonyok közé! Az öreg néni nem jutott eszébe senkinek, valamint az sem, hogy a fiatal asszony leánykorában is ült már a templomban ugyane padban nénje mellett.

Most? oh! ez a most egészen más valami volt; most.

Az ítélő kegyetlen tekintetekből és haragos suttogásokból a szép kis új asszony szerencsére egy betűt se vett észre; ő hallgatta a prédikációt azzal az őszinte figyelemmel, a melylyel otthon szokta hallgatni édes atyja szép, buzgó beszédeit.

Az öreg pap - itt is, mint másutt, bizonyosan sok ok nélkül való oktatás után - áment mondott, az ének megzendült, s az úri asszonyok lassanként kezdtek oszladozni. Most indult még meg a mihályfalvi asszonyok törvénytevése.

Ágnes néni nem várta be Biró Lászlóékat, ment egyenesen hazafelé Klárikával, a mint ő nevezte. S így mire a földmives-osztály asszonyai és leányai is kijöhettek a templomból, ők már a kis közön jártak valahol, a vén fősvény Kétszeri Dániel kastélya körül.

András kijövet indulatosan nézett ide-oda, izmos vállain nagyokat rántott, tömött bajuszát majd a kihuzásig sodorgatta s köhögött, mint mikor az ember nem akar szólni, bár roppant erejébe kerül, hogy a szót visszatarthassa.

László bácsi Andrással befordult egy kis szűk utczába, alkalmasint, hogy minél kevesebb emberrel találkozzanak.

- Öcsém, - szólalt meg néhány percznyi hallgatás után, - látom, nem beszéltél a feleségeddel. Hm! hát hova ültetted az asszonyt? Az, öcsém, tudd meg, ezentul nem az ő helye. Csak nem akarsz tán megnagyságosodni, mint szegény Sándor öcsém, a ki hintón vitte haza övéit a szentegyházból? Teneked mindig volt eszed. Hogy nem mondtad meg feleségednek, hova üljön. Nem láttad, mindenki őt nézte? Te, öcsém, paraszt ember vagy, mint én, mert mondjuk úgy, a hogy van... s a feleséged is... persze, persze, papleány... de most már...

László bácsi elhallgatott, de András se tudott mit szólni, csak égett, talán reszketett is.

- No, hanem öcsém, - szólalt meg más hangból a bátya, - annyi, mintha semmi se történt volna. A mint volt, úgy volt, máskor másképp lesz. Ma egy szót se szólj a feleségednek a dologról, holnap is csak módjával. A tanács olyan, mint a só, mindenkinél szükséges, de a sok megárt. Azért mértéket tarts. Aztán azt is meggondold, hogy nem parasztleányt vettél el, a kivel csak mégis könnyebben tudnál bánni, de ez olyan, mint a fain papiros, nem a mi durva kezünkhöz való. Lágyan érj hozzá, tiszta kézzel. Tanuld ki a módját, bánjál vele úgy, mint a leányoddal, szoktasd a kezedre. Ok nélkül való beszédekkel el ne vadítsd. Szép, fain asszony. Egész isteni tisztelet alatt a papon volt a szeme. Úgy!

Ilyen beszédek lecsillapították Andrást, ki ezek nélkül meglehet, ki talált volna szalasztani ajkán valami nyers szót.

- Ma együtt ebédelünk, ájtóttok hozzánk, öcsém, úgy egyeztek meg az asszonyok. Ott lesz nálam a rektor koma is, bár a felesége haragszik, hogy nem az ő leányát vettél el. Persze, hiszen oda járogattál. No, ki kell velük békülni; jó emberek. Hanem nálam lesz a kis tanító feleségével, ezekkel is meg kell barátkozni. Ezek mihozzánk valók.

E beszélgetés alatt az új asszonyt otthon egész egy csomó paraszt asszony vette körül; ott voltak Biróék is. A templombeli esetet nem merte közölök felhozni egy is, jóllehet, ott ült épen a nyelvük hegyén, s csak egy kis rés kellett volna, hogy hegedüszóban jól megmossák érte a szegény kis menyecskét.

Bokros Andrásné mindenkit megnyert vidám kellemetes beszédmódjával, az öregebb asszonyokat meg «asszonynéném»-ezte, a fiatalabbakat keresztnevükön szólította, ezenkívül mindenkinek igyekezett valami szépet mondani. Látszott is rajta, hogy nem kis munkát végez, mert arcza csupa láng volt, szemei valósággal égtek az erős igyekezettől, szép telt ajkai még akkor is mosolyogtak, mikor a vendégek rég hazatakarodtak már.

- Micsoda nyelves egy asszony lesz ebből, öcsém asszony! - szólt gunyos nevetéssel társához, Bokros Andrásnéra czélozva, egy nagy fekete főkötős, pufókös képű nő. - Majd meglásd, megöli ez az urát még a beszédével; ha az én menyem, már pedig az csak, tudja, lelkem, egy paraszt ember lánya, az igaz, hogy mesteremberé, ez a rongyos pedig azt se tudni, ki s mi légyen, hát mondom, ha az én menyem az én házamban, tudja, az első nap ennyit csataráz, mint ez a - né! majd hiszen megmutattam volna én, hogy Kacz Pálné, már mint én, kicsoda. Meg én!

S a vén lelkes asszony fenyegetőleg rázta zsoltárát a levegőben.

- Már a Sándor felesége, a Bokros Sándoré, az már más, az nagysás asszony leánya, uri vér, de ez! - s a vén nő leirhatlan megvetéssel csóváltatta fejét. - No lelkem András, - folytatá, - te is ugyan hiába vénültél meg ennyire, ha csak ilyenért vénültél meg. Hiszen micsoda egy teremtés ez? Micsoda sovány karjai vannak (s a vén nő nem átalotta felgyűrni karjait, hogy megmutassa, milyeneknek kell lenni a mustrakaroknak), azzal dagaszszon be aztán tizenkét kenyeret! Eszik is abból a kenyérből a kutya! Micsoda vékonyka, penészes egy asszony! Hogy tud ez ellátni tiz-tizenöt munkást étellel, mit lehet egy ilyen teremtésre bizni egy jóra való háznál? Az én Viczám... No de persze, nem is adtam volna egy vén legénynek.

A fiatal asszony, a ki e tekintetben egészen másképp vélekedett, mosolyogva tekintett a vén asszonyra.

- Aztán nézd csak, uramfia, téged meg Sáríkának hi! Hát ki vagy te? hát nem volt a te apád nemesek hadnagya? hát nem vagy te László-leány? engem meg hogy: nénémasszony. Mintha nem is Mező-Mihályfalva városban laktam, hanem egy iszlai harangozóné volnék!

Nevetett, ilyen nagy sértésre csakugyan nevetnie is kellett.

Az öreg asszonyság - a kiből pedig Bokros Andrásné felette bizott - tenger sok okot hozott fel arra, hogy mily nagy ostobaság az, ha valaki egy szegény leányt vesz el feleségül, de másfelől meg mily nagyon szép, ha valaki az asztalfőre teheti a fejét, mint Bokros Sándor is uri házasságával. Mivel éppen ennél a fontos pontnál hadarászott, mikor az öreg Bokros Mihályné ténsasszony házához értek, otthagya a fiatal asszonyt s befordult egy pár szóra a nagysás adószedőékhez, hogy a nagy templomi botrányt az utolsó szóig tisztára elbeszélje.

A szegény Bokros Andrásné pedig a legnagyobb meglepődéssel és kedvvel ment férje oldala mellett Biró Lászlóékhoz ebédre. Teljes lelkéből hitte, hogy ebben a városban neki sok jó asszonyai lesznek. Mily bizodalmasak, nyájasak voltak iránta. Maga volt egytől-egyig mindnyája a kész jószág. Soha se merte volna hinni, hogy a földmivesasszonyok oly őszinte, melegszívűek legyenek!

Az ebéd szépen, barátságosan folyt le; egy kis hiba azonban mintha történt volna mégis. Valami olyan, mint a sértés. Biró Lászlóné, a ki tudta, mi az illem s kit illessen az elsőség, a kis tanítónét az András felesége elé ültette.

Bokrosné lesütötte arcát, szép piros színében egy kissé elváltozott, hebegett, hogy igen, igen, üljön oda a tanítóné, az öregebb is, és hogy hogy igen, igen, úgy!

A kis tanítóné, ki az új asszonynyal már akár akaratból, akár akaratlanul csak úgy foghegyen beszélt, a kínálgatásra ilyenformán gondolkozott, a mit sárgás, soványas arczával világosan ki is fejezett:

- Nem úgy, édes Bokrosné ifiasszonyom, nem azért ülök maga elé, mert öregebb vagyok, a mire különben is kinek mi gondja, tudja-e, nem azért, hanem csupádon csak azért, mert az én uram belső ember, a magáé meg csak egy paraszt. Az elsőség azért kompetál nekem. Úgy,

úgy, szentem! Azért, hogy maga pappleány volt, én meg egy paraszt emberé, most, galambom, a főlebbvaló én vagyok, a tanítóné asszonyság.

S a helybeli gögös papnétól annyiszor lenézett, semmibe se vett szegény tanítóné édes boszu-érzettel tekintett szét, hogy ime, ő most egy papivadékot mily pompásan letromfolt.

Igen, ily tromfokat lehet találni a vidéki asszonyságok kezeiben is.

Különben a tanítóné asszonyság vidáman evett-ivott, a mi nem mutatott elégedetlen szívre, s egy-egy igen kellemes falat elköltése után oda tekintett a pappleányból lett szegény fiatal paraszt asszonyra is, kínálva, hogy egyék többet, többet, úgy, mint azok a menyecskék ni a kemenczepadkán.

Bokrosné hátra fordult s látta, hogy a kemencze mellett két-három kövér, pirosképű, vidám tekintetű menyecske eddegél, ki-ki az ölébe fogott tányérról.

A tanítóné nevetett s folytatá magában jól eső gondolatait: «úgy bizony, galambom Bokros-ném, majd te is így fogsz ezután ebédelni, vacsorálni, mint ők. Asztal mellett ülni, férfiakkal együtt ebédelni csak a belső emberek s azok feleségének lehet.»

Urak feleségeinek? igen. De hát azok a férfiak, a kiknek úri, nagyságos vérű feleségük van, hol ebédelnek? Hol?

Bokros Sándoréknál tudom, hogy hol.

Nagysás ifju Bokroséknál nagy ebéd volt szintén. A német urak közül a főbbek ott ülnek mind a hosszú Bokros-féle diófa asztal mellett. A sok pofaszakállas vörös német kép csak úgy tündöklök a jó magyar ételektől és italoktól. Ott van a főbíró, segédbíró, köztük épen a főadószedőné, ki napról-napra fiatalabb és szebb-szebb ruhákban jár; ott ül nagysás Bokros Sándorné uri asszonyom, kivágott mellű selyemruhában. Milyen eleven, kövér, jókedvű egy fiatal úri asszony. Nem győzi eléggé bámulni és dicsérni a gavallér Weidinger úr, ki egyre iszik és csillogtatja nagy gyémántos gyűrűjét.

Bokros Sándor el van foglalva a borok manipulációjával, különben ő is leghátul ül, mint gazda, s neki mint uri embernek nem szabad észrevenni semmit. Látta ugyan már, hogy a főbíró derékon ölelte Vandát, de ilyesmin zajt ütni csak egy műveletlen ember szokott. Uri ember, finom gavallér (a milyenné Sándornak kellett lenni) másképp segít magán.

Hát az öreg Bokros Mihályné ténsasszony hol ül?

Künn a maga szobájában. Ma (és néha egyébkor is) a főadószedőné úgy csinálta ki, hogy Bokros mama csöndesen odabenn költse el maradék ebédjét. Hiába a szép német szót még nem érti, a nélkül pedig természetesen, művelt uri társaságban nem ülhet az ember. De mikor úgy «en famille» vannak, akkor az öreg ténsasszony nem egyszer fiával és nagysás menyével vacsorálhat.

Vajjon van-e itt szó Bokros Andrásról, itt ez uri társaságban?

Hogy volna? Egy szó sincs.

Ezek itt «urak.»

XI.

Földmivelő emberre nézve alig lehet valami kellemesebb áldás, mint ha az aratás gazdagon, még a reményét is felülmúló bőséggel üt be. A nehéz ötvenes években volt egy ilyen kövér esztendő is. Megteltek a csűrök, pajták, vermek, gabonások, s ha valahol a szorgalmas előre-látó buzakereskedők rá nem tették a kezüket jogosan fölhalmozott asztagokra, tele hombárokkal, a tulajdonos elmondhatta: «hála isten, a téltől most aligha lesz mit félnünk.»

Ha valahol jól fizetett a kéve, Vörös Gábor úr kévéi igazán megbecsülték gazdájukat. Mégis ime, a nagy úr, jobban mondva: a ténsúr elégedetlen.

Boszusan jár fölebb-alább tágas, hosszú udvarán, oda sem igen tekint a vidám nyomtatókra, cséplőkre, kik pedig nagyokat köszöntgetnek az uriasan öltözött uraságnak, meggy komoran levágott fejjel, s néha-néha, mint a ki birkózik, nagyokat dobbant lábaival. Vörös, ripacsos képe kifeszül az indulattól, szemgolyói meg-megállanak öbleikben s fogai között mormog valamit, de úgy, hogy csak maga hallja. A ki egészen közel állana hozzá, az kivehetné, hogy a ténsúr a legnyersebb szavakkal ócsárolja a német hivatalnokokat, legfőképp a főbirót, ki pedig éppen most is a házában lakik, azokban a szép nagy vastáblás szobákban.

A főbiró úr kissé megtelt arczczal, szépen elrendezett sima, ritkás hajjal és sűrű, vörös bajuszszal, nyugodt kedélylyel lapozgat valami hivatalos iratok között, fehérbőrű finom keze fején és ujjain uriasan (a mint egyszer Vörös Gábor úr mondta) tarkállanak a vörhenyes szeplők, ha feltekint - mivel tekintete egy tükörre esik - mosolyog, ha letekint, mivel észreveszi a sok feldolgozatlan munkát, elkomorodik, de azzal, hogy Vörös úr mint vélekedik róla, az ő úri személyéről, éppen nem törődik csak egy csöppecskét is.

Egy művelt főbirónak, ki a mellé még elég fiatal is, tenger sok elfoglaltatása van. Itthon dolgozni egy kicsit, a hivatalban parancsolni, veszekedni folyvást; a fiatalabb, szebb hivatalnoknékat kegyben tartani, azokat fékezni, kormányozni, különösen Biró Sándornét, ki napról-napra kedvesebb és rátartóbb, szebb és kaczerább; ezeken kívül időt hagyni arra is, hogy a francia nevelőnővel is fentartsa az évek óta szépen folytatott viszonyt, s még ezen kívül időt venni arra is, - pedig vesz, - hogy Vörös uram kedves, eleven szemű, telt kövér vállú, kemény karú Mariskájával is naponta foglalkozzék, igen, ennyi elfoglaltatásnak becsülettel megfelelni, nem csekély dolog.

A főbiró úrnak ezeken kívül néhány gyermeke is van, s egy csomó fizetni való cselédsége és egy még nagyobb csomó fizetni vagy törleszteni való adóssága. Ezek így levén, a főbiró úr nem sokat törődhetik Vörös úrral, Vörös úr igényeivel, nem még akkor sem, ha Vörös úr annyira zúgolódnék is, a mint éppen most zúgolódik.

Zúgolódik, és miért zúgolódik?

Olyan kényes dolgokért, a milyenekért minden jóérzésű apa csak zúgolódnia fogna. Vörös úr a legszebb remények fejében kérte magának lakóul a főbirót; megkapta, ez eddig jól is volt; leánya mátkaságát a kisebbik Bokros-gyerekekkel egy helyes plánumért felbontotta; no és melyik jó apa nem cselekednék úgy? a német uraknak nagy ebédeket, vacsorákat adott, ez is valami; a főbirót számos izben ellátta kamattalan kölcsönpénzekkel, mai világban ezt is kevés tiszta szívű ember tenné meg; felbontotta az egész házi rendet, a parasztos viselet helyett úri ruhákat szabatott; a két nagyobbik leányt gitározni taníttatta; előbb csézát, később hintót vásárolt, hogy ha már a dolog úgy lesz, lássa az eb lelke német főbirója, hogy urakkal van ügye. S most a hálátlan német más asszonyok után bolondul. A két Vörös-leány itt van, eladó immár

mindketteje: ha akar a boldogtalan német lelke, hát miért nem szól? - okoskodék keserűen Vörös Gábor úr. Bizony még utoljára én szólok. Pusztuljon, vagy fizessen. Lépjen fel bátran, hisz leánykérőnek egy becsületes magyar háznál sem harapták még le az orrát. Mit kíván? mi a szíve szándéka? kell pénz? az is lesz; kell jószág? hát hiszen nem viszem én el a koporsómba házaimat, földjeimet. Vagy mit akar? Látom, inkább a kisebbik leányomhoz huzódik, a Márikámhoz; no jó, nem bánom azt se, Zsuzsimnak jó lesz az a másik német úr, elég derék egy úr az a Vádingér, azaz Váidingér, az a köpczös német.

De csak szólának! Hanem nem, mindkettő azért a jó madár Bokrosnéért bolondul. Várj csak, asszony, nem ülsz te itt a mi helységünkben sokáig, a felől én állok; úgy eltételek innen benneteket, mintha soha se lettetek volna itt, el oda valahova az isten háta mögé a tót földre, a honnan bizonyosan szakadtatok. Aztán nem bánom, ha ott vesztek is. Hanem itt, ha akármimbe kerül is, úgy kell menni mindennek, a mint én akarom. Ha már belekezdtem, nem hagyom annyiba; engem senki nem csufol! Azt a nótás fajotokat - szólt emeltebb hangon az elkeseredett apa - adok én nektek nótát, csavargó gaz lelkek ti! s azokra a csufolódó dalokra gondolt, melyeket egy idő óta esténként háza előtt szoktak holmi irigy paraszt fajankók dudorászni. Egy hónap alatt meg kell lenni mindennek, - kiáltott szinte egész nagy hangon, - vagy én nem vagyok többet Vörös Gábor. Még győzi a bugyelláris, s ha nem győzné, azéba markolunk, a kinek van. De a télre a főbíró vőm lesz, meg az a másik német is. Akkor nevéssen aztán, a kinek bátorsága van; tudom, hogy megtöltök minden tömlőczőt!

Vörös Gábor úr ez erélyes elhatározás után, mintha egyenesen csak oda indult volna, az istálló felé tartott. Nagy kevélyen belépett, megvillogtatta dölyfös szemeit, s egy szép négy éves aranyszőrű csődör farára csapott, azután meg a társáéra.

- «Villám,» «Tündér,» - kiáltott a lovaknak, - egyetek, mert holnap ilyenkor, ha az isten is úgy akarja, nagy úr jászola előtt kapálóztok. No ne féljete, ide kerülhettek még aztán, meg tudlak én titeket venni, ha kell, még tizszer is.

- Gyurka te, hol vagy?

- Itt, téns uram, ehol e! - válaszolt egy hang a kérdésre.

- Hol?

S egy fekete arczú kocsis ereszkedett le a szénapadlásról.

- Azt mondom, - adá ki a ténsúr a szigorú parancsot, - ez a két csődör olyan legyen holnap reggelre, mint a tükör; szerszámuk, mint az arany, csillogjon. Szegvára megyünk.

Másnap déltájt csakugyan ott toporzékolt a két szép sárga csődör Szegváron a megyefőnök Kripszkrapsz ő méltósága ablaka alatt. Vörös Gábor úr fel volt öltözködve szépen, módosan, urasan, feketébe, de nem afféle szijas nadrágba, a melyik ősi szokás szerint még nyáron is flannellel van bélelve, hanem pompás német bugyogóba s olyan divatú kabátba, a melyiknek a dereka a valóságos derékon alul egy araszszal kezdődött Ilyen szép derekakat viselt akkor az egész úri világ.

Vörös úr örömtelt szemekkel pillantgatott fel a főnök úr ablakába s leste, hogy a főnök úr mikor veszi észre a szép állatokat. A főnök úr, mint akkoriban több ilyrendű úr, szemes egy ember volt, sóvárgó szívű, enyves markú; élt-halt a szép magyar ajándékért, s már messziről megtisztelte nyájas, biztató mosolygásával az olyan benne bizó bátortalant, kiről föltehetette, hogy tudja, mi az illendőség. Most is, bár felette sok volt a dolga, a zajra ki-kitekintett s bámulva, sóvárgó érzelmekkel vigyázta azt a hintóba való két gyönyörű karcsú sárga teremtest. De milyen is volt a nyakuk! hosszú, vékony, ruganyos; fejük kicsiny, de büszke; sörényük göndör, csillogó; szügyök széles és erős; lábaik vékonyak, de kemények, mint a hegyi szarvasé;

egész formás testükben olyanok, hogy a hozzá értő szem nem győz betelni nézésükkel. Hát az állásuk, járásuk! még a ki sohse látott lovat, szép lovat, az is bámulva nézte őket.

A főnök úr beintette inasát s dobogó szívvel, s mint a nyomon levő vadász, felvont szemekkel, mosolygó ajkakkal kérde:

- Miféle lovak ezek itt? ki az az ember? mit akar?

- Azok a lovak, méltóságos uram, a méltóságodéi, az az ember egy magyar úr, s szeretne méltóságoddal beszélni.

Az eszélyes főnök úr jól tudta, hogy megy az ilyen dolog; azért azonnal kegyesen rendeltetett, hogy a kocsi álljon be az udvarba, a lovak ügyét igazítsák el, az a magyar úr pedig jöjjön fel.

Vörös úr behajtatott, de a lovakat nem köttette be a kínált helyre, csak oda bizta egy kis ideig a kocsisra, míg majd ha netalán, így s úgy, maga pedig csakugyan fellépdegélt a méltóságos főnök úr kegyes, biztató színe elé.

A főnök úr két-három régóta várakozó instánst összevont szemekkel s összezsucsorított ajakkal kikergetett, s nagy nyájasan bevezette belső szobájába Vörös urat. Vörös ténsúr észrevette, hogy itt lehet szólni; a csikók onnan kívülről inthettek már füleikkel a főnök úrnak, s tudtára adhatták, hogy azt a derék magyar urat meg kell becsülni a lehető mértékben.

Vörös Gábor úr néhány köhintéssel a mondókához fogott.

- Volna nekem, méltóságos uram, - kezdé szomorgós hangon, - egy jó emberem, a ki egyik gyermekemet a haláltól mentette meg. Kínáltam én azt mindennel, de jóllehet, hogy szegény, még ugyan nem fogadott el semmit, hanem arra kért, keressem fel a méltóságos főnök urat, az előtt borulnék le, azt kérném, ha térden állva is, hogy tenné őt el mostani helyéről, s tenné őt vissza oda, a honnan jött, a tótok közé, mert ő csak azok között szeretne meghalni, ezt szeretné ő. No, gondolám, ha akármimbe kerül is, én elmegyek a méltóságos főnök úrhoz, addig könyörgök, rimánkodom, még meg nem lágyítom a szívét, nem bánom, akármibe kerüljön is, odaadom a két legszebb lovamat, ha meg nem sértem, vagy szolgálók akármivel, csak azt a becsületes embert visszahelyeztessem oda, a hová kívánczok.

A főnök úr élesen nézett Vörös uram két ravasz szeme közé, s némi hallgatás után szólott:

- S ki az az ember?

- Nagysás Widlicsek Venczel főadószedő úr Mihályfalvában.

- S ez szeretne visszamenni...

- Nem épen hazájába, csak a felső vármegyékbe. Itt nálunk nehezen megy neki az élet. Nagy szegénységben vannak, ott, hogy minden olcsóbb volna, úgy beszélnek.

A főnök némely nehézségeket emlegetett.

Vörös uram, mintha zsidóval alkudnék, felállott, akközben nagy szemtelenül valami ritka fajú tehenekről is beszélt, s bátran odatekintett a főnök úr szeme közé.

- Az én megyémbe eltehetném azonnal valahová, talán jobb helyre, de a felső megyékbe most bajosan. Az sok nehézséggel jár.

- Sokkal, ugy-e? hm!

A főnök valami távol eső jövedelmes helyet említett.

- Hiszen én azt se bánnám, csak jobb legyen, mint ez a mostani.

- Jobb.

- Veje is van, becsületes jó ember, annak nem lehetne-e de ugyanott, vagy a környéken valami kicsiny kis hivatalt juttatni? Méltóságos uram, - szólt egész biztosan a juhász, - van ám nekem még más két szép csikóm is. Adott a jó isten.

A főnök, mintha nagy lelki harcot vivna magában, bökdöste az állát, homlokát, bólintgatott, szólt valamit a másik két csikóról is, s jó lelki ígéretek között megszorongatta Vörös uram kezeit.

Nagy szerény alázatossággal odasugta a magyar úr a német főnök úrnak, hogy de aztán az a derék, emberséges nagyság úr meg ne tudja ám, hogy én jártam el a dolgát.

Eligazítottak mindent, nyílt egyeneslelkűséggel, a mint igaz emberekhez illik is. A csikók a főnök úr istállójában maradtak, Widlicsek úrnak kijelöltek egy Mihályfalvától jó távol eső hivatalt, valamint a veje számára is valami kevés tudományjal járó útbiztosságot, s Vörös Gábor ur nyert perével visszasietett Mihályfalvába.

Természetes, hogy mindez most sokkal nehezebben fogna menni. Átlátom a czáfolhatatlan okot. Most magyar emberek ülnek a hivatalnoki székekben, ezek pedig, úgy hiszem, mind csupa szemenszedett lelkiismeretes emberek, igazságért élők-halók, ajándék-csikótól irtózók. Ezek előtt Vörös Gábor uram dolga merőben hihetetlen; tudom, hogy az ő ajtajukon egy ilyen becsületes, társán segíteni törekvő ember hiába is kopogtatna.

Mihályfalvában e szép egyezés után pár hétig minden a legrendesebben ment; a főbíró, mintha érezte volna, hogy baj lesz, még sűrűbben járt Biró Sándornéhoz, a hol nem egyszer pihenőben kapta Weidinger urat. Csakugyan Vanda egyre szépült, különben is kövéres arczai még jobban megteltek, nagy, világos szemei élénk, ingerlő tűzben lobogtak. A derék fiatal nőt gyönyör volt nézni.

Pedig anyja, a főadószedőné se feledkezett meg magáról; akkora fürtöket, táphajakat toldozott a szükséges helyekre, hogy feje tetejét egészen megfiatalította; gondoskodott redősödő arczáról is, a mennyiben az alkalmatlan gödröket, barázdákat a legfinomabb rizsponnal és csak kevesek által ismert festékekkel tömte be. E munkás anya leánya mellett egészen úgy tűnt fel, mintha azzal a legnemesebb versenyre akart volna szállani. És csakugyan szállott is. Hisz elég fiatal volt még, csak nem hagyhatta magát. Egy jó nevelésű asszony különben is igen későre szokott megöregedni. S Widlicsek Venczelné asszonyság pedig épen ilyen jó nevelésű nő volt.

Itt ez oldalon akadálytalanul folyt tehát az élet. Sándor nem akadékoskodott, ő az ifjabb hivatalnokokkal foglalta el magát, azokkal kártyázott, éjjelezett, a mint ezt a gavallérság és műveltség úgy hozta.

De Bokros Mihályné ténsasszony nem mulatott épen mindig jól. Néha akaratlanul is Andrásékra gondolt, s megsértett anyai szíve olthatatlan haragra lobbant. Eleintén titkolni akarta, hogy haragszik, úgy mutatta, hogy ennyibe se veszi az egészet e! S ujjával nagyot csettentett. Föltette magában, hogy ha el találnának jönni, nem ereszti be őket a szobába, nem talán még az udvarba sem.

Óh! mennyi mindent a szemükre fog hányni, hogy lerakja azt az ostoba, eszeveszett embert, s hogy megemlékezteti azt a rongyos papleányt.

Szíve, lelke égett a boszuállásban.

Mivel azonban Andrásék csak nem jöttek, a ténsasszony a sánta szabónéval, a temetősi Sényi Böskével s néhány ily boldogtalan evő-ivó asszonynyal ült egybe. Menyére haragudott s került Sándor fiát is. Maga sem tudta, miért, hogy s mikép: kezdett előtte alkalmatlan lenni

az a sok járó-keelő német. (Zsidók is jöttek néha, sőt többször, de ezek már csak a ténsasszonyhoz s mindig sürgős dologban).

- Micsoda lakodalom volt az én házamnál! - szólt egyszer elgondolkozva, de kemény, mérges hangon a sánta szabónéhoz. - Hanem tudom, nem is lát olyat egyhamar Mezőmihályi.

A vén asszony büszke szívének még most jól esett a fényes multon éldelegni.

- Itt ült - folytatá, nekielevenedve - az úri rend színe-virága: a Muzsnay urak, Álmos úr, Alfonz úr, József úr, itt ültek a Baloghi urak. Hej, hogy evett-ivott az a kevély Baloghi Lajos, hogy emelgette rám a poharát! - s elkomorodott.

Ki tudja, mi minden juthatott eszébe. Különös, hogy a német urakat, a kikre pedig akkor oly büszke volt, nem emlegette.

- Milyen sültjeink, süteményeink voltak! - tördelé magában emlékeit. - A köznépnek tehenet vágattam, hogy hadd tudja szegény, kinél van a lakodalom. Tíz akóst üttettem csapra, hadd igyanak, mondom, így tették ezt a régi öregek is. Volt is kedv, kurjongatás, még harmadnapra is egyre vivátozták a nevemet.

- Igaz! - jegyzé meg röviden a sánta szabóné.

- Igaz? de igaz ám!

S a vén ténsasszony nagy méltósággal leemelvén arczáról pápaszemét, szétnézett, s ha menyé ott ült volna előtte, ilyen szavakkal fordult volna hozzá: «Te loknis, vuklis, pingált, puderozott háládatlan, úgy tudd meg, hogy az a vörös fejű tót apád tűvé tehette volna az országot, míg ilyen anyósra akadt volna, ha akadhatott volna, mint én. S ehol mégis...»

Fölemelte izmos kezeit s kemény, átkozódó szavakban tört ki (mint a kiket a baj okozójául tartott) András ellen, férje ellen s az egész Biróhad ellen.

- De micsoda egy asszony is lesz abból a rongyos leányból? hát mit tanulhatott otthon abban a sövényfészekben? hát hogy tegye az már a lábát egy jóra való gazdaságba? Teszem azt, ha adnék nekik valamit (nem sok volt már, a miből adjon), egy-két darab földet, rétet, azt a Suba-féle szőlőt, egy pár ökröt, egy fejős tehenet (ilyenek már mind nem voltak), hiszen a boldogtalan teremtés azt se tudná jó szerével, mit csináljon velük. Szegény jámbor te, hát még a munkásokra főzni! te tudnál? És még te mertél belépni egy ilyen familiába?

Egy kis szünet után - mialatt csak úgy tépte, szaggatta le magáról a ruhát - ismét folytatta:

- No jó, hát ha már olyan házasodhatnékja volt annak a vén bolondnak, hát nem voltam én itt, hogy szóljon? Vagy hát ki vagyok én? nincs nekem eszem? nem tudtam volna én egy hozzá illő leányt teremteni? szépet, módosat? (most nem tette hozzá: úri vért). Ott van la! bezzeg neveti most a város, hogy majd kiég a szemem. A Bokrosné menyé ahol ni, ezt teszi, azt teszi! Nem, nem, látom, már az utcára sem mehetek ki miatta.

Elhallgatott, s fáradt, merev tekintettel nézett maga elé.

- Az én menyem? - pattant föl egyszer, öklével nagyot csapva valami vászonneműre; - az én menyem ugyan nem!

És sápadt ajkait úgy összeszorította, mintha soha sem akarná többet szétnyitni.

- Hanem majd megmondom, hogy kié! - s durva, ocsmány szavakat mondott. - Nem, ide soha be nem teszi a lábát, nem, a míg én élek. Az én tudtommal nem történt sem a lakodalmuk, sem a bejövetelük, hozzám ugyan ne is forduljon egyik is soha! Tőlem ott veszhetnek éhen, mert tudom, hogy utoljára is az lesz a végük!

E szavak után - mintha már végkép kidühöngötte volna magát - reszketve hanyatlott székébe.

- Micsoda házban laknak? - kérde a sánta szabónét kigyuladt arczczal.

- A nagy kovács házában, a temetősoron.

- Micsoda? egy zsellérházban? Ez a Bokrosné fia? No, ezt se gondoltam volna, hogy meg-
érem!

Hosszan csóváltatta fejét és nevetni igyekezett, de csak kiáltott, hörgött, nyöszörgött.

A sánta szabóné pedig, hogy se inni, se enni nem kapott, csöndesen kihúzódott a szobából, s hagyta az öreg asszonyt nyöszörögni és veszekedni.

Az csakugyan nyöszörgött és veszekedett is magában szinte estig, s észre sem vette, midőn egy fiatal, szelid arcú menyecske lépett a szobába, ugyanaz, a ki az első vasárnap meglátogatta Bokros Andrásné.

Köszönt, de az öreg asszony nem fogadta el, beszélt, mormogott magában tovább.

- Micsoda? - fordult egyszer hirtelen a menyecske felé, kit most vett észre, - mit mondasz?

- Hogy mondom Klárinak hívják! - válaszolt a fiatal menyecske, ijedt tekintettel méregetvén az arczából kikelt vén asszonyt.

- Kit?

- Az András bácsi feleségét.

- Hát aztán ezt ki kérdezte?

- Vagy nem a nénémasszony kérdezte? Hiszen im most mondá: azt se tudom kicsoda micsoda, hogy hívják.

- Én? - kiáltá a vén asszony, s kábultan, nevetve tekintett a leányra. Egészen odament hozzá, mintha még egyszer akarná hallani azt a nevet.

- Én biz úgy értettem! - akadozék a leányka.

- No hát akkor rosszul értetted. Mi közöm nekem az ő nevéhez? Hát te honnan tudod, hogy így hívják?

- Onnan, hogy voltunk nála a Kaszás Ferencznével.

- Az András feleségénél? - kérde előre tolt fejfel Bokros Mihályné.

- Ott.

- Hát miért?

S az öreg asszony merev tekintete nyíltan kifejezte, hogy mindent szeretne tudni. Azért öntudatlanul gyorsan kérde:

- Nos? - s háttal fordult a leánynak.

- Csak mondok, nézzük meg; édes apámék is igen akarták tudni, milyen asszony, milyen a szobája, s milyen a beszéde.

- Hát milyen?

- Az bizony szép egy kis asszony.

- Hm! kicsiny? Persze...

- Nem olyan nagyon; van akkora, mint a mi Eszterünk.

A Sándor feleségével nem merte összehasonlítani, bár az volt a nyelvén.

- Kissé soványas.

- Sovány? úgy? Azt gondolta a jámbor, hogy majd itt szépen kihízik.

- Az biz elég telt ábrázatú, piros és fehér is. Szépecske.

- S aztán hogy fogadott benneteket?

- Nagyon jól. Megmutogatott mindent.

- No és van ruhája? - tudakolá Bokrosné, meg sem mozdulva helyéről.

- Nem sok.

- Persze, - mormogá a vén asszony kaczagva, - azt gondolja, majd ad az a bolond anyósom. Azt tegye csak el! Adjon az, szentem, a kit a lakodalmadba hívtál, adjanak azok a rongyos atyádfiai. Mert én ugyan nem! Hm! hát aztán engemet említett-e?

- Igen bizony. Sajnálta, hogy András bácsi nem hívta se apámékat, se néném asszonyt.

- Így kezdjük azt! - vágott némi belső diadallal a menyecske szavába. - Ohó! hanem a békeségből semmi sem lesz. Hát mibe került volna... no egy szót se szólok, semmi közöm velük. Ugy-e? lám, lám, még emlegetett! Tudom, azt hiszi, engem egy-két szóval bolonddá lehet tenni. Vén vagyok én arra már, lelkem, meg mindig több eszem is volt. Ugyan mit beszélt rólam? - tévé hozzá némi szünet után, miközben mosolygott és mereven maga elé bámult.

- Hogy mondja meg csak, édes angyalom, de szépen mondja ám, már mint én, hogy tiszteljük, csókoljuk a nagyasszonyt, én is, férjem is, s elmegyünk, mert tudom én, hogy jó szívvel fogad ő bennünket. Ha haragszik, megkérjük, megkövetjük, mert én csak úgy tisztelem, mint a tulajdon édes anyámat. Engem tudom, nem bántott soha egy szóval is, azért én csak olyan bátorsággal is megyek elébe, mintha a lelkem boldogult édes anyám elé mennék. Ha baj van közöttünk, azt nem csinálta sem a férjem, sem ő, hanem csinálták az árulkodó rossz emberek, a kik örvendenek, ha háborúságot csinálhatnak. Úgy, úgy, édes galambom, csak így mondja ám el, mind ezekkel a szavakkal.

- Ne beszélj! - mondogatá jókedvvel s nagy lelki diadallal a vén Bokrosné, a mint a papleánynak szíves üzenetét hirül vette. - Persze, persze, tudja, hogy ki vagyok, hogy engem nem a szemétből kaptak ki, hogy az én apámat Bese Lászlónak hívták, hogy az én nagybátyám vármegye esküdtje volt. Jó, jó, csak jőjjenek, hiszen én, ha alázatosan jó, hát még a koldust sem verem ki udvaromból. Meglátom, hogy becsülnek meg, hogy kérnek meg, hogy tudnak kedvemben járni, hiszen ha nincs mit egyenek, az én kamarám nem üres még (már az volt), hát szóljanak. Ha egy tehén vagy borjú... no, no csak...

S a vén asszony kevély, daczos szívét szokatlan édes érzés járta át. Hajlandó lett volna nagy, nagy ajándékokat adni, s ezeket az eszem-iszom ingyenélő németeket kiverni az udvarából.

A menyecske rég hazament már, s Bokros Mihályné még mind Andrásékkal küzdött. Leszídta őket, majd kibékült velük; Klárit tanogatta, oktatta; Andrást kezdte többre tartani, mint eddig. Rég idő óta most volt egy szép, csendes éjszakája. Az is jól esett szívének, hogy férjével, azzal a boldogtalan vén emberrel megint összekerül. Nem laknak külön, világ csúfjára, élhetnek együtt, a mint eddig éltek.

Szinte nem bánta, ha átesett volna már szidáson, perlésen, békességen. Alig birta várni, hogy teljenek a napok egymásután, s történjék meg mielőbb az egyezés.

Sütött-főzött, Andrásnak legkedvesebb ételei kerültek elő. «Ha jönnek, - mondja rá magában, - lássák, hogy nem vagyok szívtelen, olyan, a milyennek elhíreszteltek.» Bár mindent titkon tett, a nagy sürgés-forgás mégis feltűnt az adószedők előtt. A sánta szabóné tudott szolgálni ezeknek is, így a nagysás asszonyok hamar rájöttek a sürgés-forgás nyitjára. Tettek róla, hogy minden úgy történjék, a mint kell.

Épen javában pattogott a tűz a hátulsó konyhán, készültek a drága magyar ételek, midőn egy temetősi asszony nagy alázatosan beköszönt az öreg Bokrosné ténsasszonyhoz.

- Itt ugyan készülnek ám, ténsasszonyom! - szólt a fogadott hirhordónő egy kis kerülő beszéd után. - Bizonyosan nagy uri vendégek jönnek, a Sándor ténsur barátai.

- Ki tudja, hátha épen azok? - válaszolt a nagyasszony dölyfös rátartással, de egyszersmind jókedvvel.

- A főbíró ur jön nyilván, meg az új mérnök urak.

- Ha azok jönnek, Dombiné asszonyom, hát itt lesznek, de tudok én várni másokat is.

- Meghiszem! Egy ilyen uri asszonyságnak könnyű vendégeket várni. Hej, szegény Bokros András, tudom, a te fogad is akkor kopik azokba a drága ételekbe, mikor az enyém.

- Kiről beszél itt kend? - áll kemény, feddő tekintettel Bokrosné az asszony elé. - Tudja-e kend, hogy Bokros András az én fiam, a kihez az ilyenféle asszonyok nyelvének semmi köze. Ha van Dombiné asszonyomnak valami dolga, csak adja elő iziben, aztán odább egymásután!

- De roszkor jöttem, ténsasszonyom! De úgy van az: szólj igazat, betörök a fejed. Bizony pedig ha tudná, hogy Andrásék milyen szívvel vannak ténsasszonyom iránt, nem támadott volna meg értük olyan keményen.

A kíváncsiság hamar más irányt adott a kevély, indulatos Bokros Mihályné szívének. Egy darabig úgy tett, mintha mitsem hallott volna, csak járt-kelt hol le, hol fel, huzogatta selyemruháját, igazgatta finom fodros fekete főkötőjét: ránczolta homlokát, vonogatta vékony, színtelen ajkait. Egyben fiára gondolt, s annak kisebbítő, becsmérő szavaira. Előre indulatba jött, s szeretett volna minden fazekat, serpenyőt az udvarra hajigálni.

- Hát milyen szívvel vannak? - tört ki végre az indulatos vén asszony.

A hirhordónő úgy tett, mintha nem akarna szólni, vonogatta magát s távozni készült.

- No, szóljon kend, - rivalt reá Bokrosné, - ne féltse a tarisznyáját. Mi kell? zsír? fogja; liszt? tartsa.

S a kevély vén asszony reszketett mérgében.

- Hát megmondom a dolgot, ténsasszonyom, úgy, a hogy van.

- Nekem ne is hazudjék kend.

- Nem hazudok, ha hazudok, álljon meg a nyelvem! András azt mondta feleségestől: mondja meg kend, Dombiné, anyámnak, hogy ne féljen, mert ebben az életben a mi lábunk nem lépi át az ő küszöbét.

- Ugyan ugy-e? Üm, üm, - dadogá a vén kevély asszony, - ajh, ajh, te mondtad azt, András te...

Többet nem tudott szólni: lerogyott, s a könnyek patak módjára csorgottak végig arczán.

XII.

Tekintetes Vörös Gábor ur, kit most már csakugyan mindenki így czimezett akár gúnyból, akár illedelemből, nem volt rest ember, de bőkezű sem ok nélkül. Többször átment Szegvárra megnézni a csikókat s beköszöntgetni a főnök úr szobájába, s ment mindaddig, míg a jólelkű főnök D... városában egy nyolcz-gyermekes apát ki nem taszított hivatalából, s az így megürült szobákba be nem ültette Widlicsek Venczel urékat.

Oh! e szép hirre mekkora öröm fogta el az öreg Bokrosné ténsasszony szívét.

- El, fiam, elmegyünk ebből a sárfészekből! - mondogatá a vén asszony fölemelt kézzel és diadalmas arczczal. - Meghaltam volna, ha csak egy hétig is itt kellett volna laknom azokkal az istentelenekkel (az Andrásékkal) egy helységben! Megálljatok, mert eljöttök ti énhozzám még csuszva-mászva is, de csak jőjjetek, akkor tudjátok meg csak, hogy ki vagyok!

Hirtelen ment minden, mint a hogy jó dolog szokott.

Vörös Gábor ur maga volt a megtestesült jó szív; pénzzel, tanácscsal segítette Sándort.

- Légy haszonbérllő, minek volna neked hivatal, mikor a magad ura lehetsz; ezeket az ittlévő földjeiteket eladjátok, megveszszük jó pénzen, én is, mások is, te pedig vásárolsz vagy árendálsz rajtuk egész uri birtokot. Baranyában olcsó a föld, ott majd hogy ingyen adják. Legyen eszed, édes öcsém, adj-végy, a hogy jön; ha akarsz, olyan ur lehetsz, hogy négylovas hintón látogathatsz be Mihályiba. Hozzám szálljatok mindig (ide tegyétek csak a lábaitokat!), jó barátok maradunk. Hiszen, ha a leányomnak más volt a kívánsága, ha az eb lelke főlebb kacsintgatott, ugy-e, mi? Sándor öcsém, azért nem haragszunk. Még jobb így, te is ur lettél az uri familiával, leányomra is más szerencse vár. Aztán anyádat megbecsüld, ha az a paraszt (értette Andrást) kiszakadt a familiátokból, ha nem köszönte meg, hogy anyád im annak is asztalfőre akarta huzni a fejét, most dughatja a bolond a pad alá. Én mindig jó emberetek voltam, ezután tudjátok csak meg még jobban. Nem, engem ne mondjon senki soha fösvénynek, még azt is utáltam, a ki fösvény; majd megtudod, mit tettem a méltóságos főnök urnál a kedvetekért, de jól van no, nem szólok, maradjon annyiban, nos, tehát ha pénz kell, öcsém, - mert úgy is hogy ne kellene? s nagyot kaczagott a ravasz ember, - adok én, a mennyi kell. A pénz ne tartóztasson vissza utadból. Hallom, ti kaptok valami jó hivatalt, addig pedig szeretnél apósod mellett valami alkalmas földeket árendálni. Helyesen, nagyon bölcsen van, öcsém! Látom, a szeg fejére ütöttem.

Így, így ment a beszélgetés dicsérve, dicsekedve tovább-tovább, hogy még a vén Bokrosné is tisztelettel kezdett nézni a jószívű Vörös Gáborra.

Widlicsekék igen meg voltak elégedve és lepetve a váratlanul jött szép emelkedés által. Megindultak vásárolni jobbra-balra, hitelre, kontóra, megadomra mindenfelé. Készült a sok mindenféle szükséges, nélkülözhetetlen ruha, bútor gyorsan, rohamosan. Az utazás napja meg volt határozva, azon innen nem lehetett maradni. Az ifjú nagyság asszony többször tartott bizalmas összejöveleteket Weidinger urral, sőt a főbíró urral is, de nem mutatott semmi kedvetlenséget az elutazás miatt. Gondolta: nagy a világ, s jó emberek mindenütt vannak, vagy a jó isten tudja, mit gondolt, ki látna egy szép, fiatal, mulatni vágyó asszonyka szívébe? Sok minden szebbnél-szebb érzés, kívánság, reménység megfordul ott.

Elég az, az öreg Bokrosné ténsasszony kezdett igazán arany napokat élni. Örömet adta el földjét, házát, javait, mint ősi örökségét, melybe senkinek semmi szólója.

András nem is hagyta, hogy valaki ez intézkedésekbe beleszóljon, azt mondhatnám inkább: az András felesége nem engedte. Az adás-vevés könnyen ment tehát.

Egy alkonyaton belépett András anyja szobájába. A vén Bokrosné megrezzent, megállott egy percre, majd összeszedve magát, kevélyen feltolta pápaszemét, s nézett és várta a szót. Ő maga nem tudott szólani, most az egyszer mintha lekötötte volna valaki a nyelvét.

- Édes anyám, - szólalt meg András halkán, szeliden, úgy hallom, elmennek innen lakni.

- El! - hörgött a vén asszony, erőt gyűjtögetve szemei villongása által.

- Nem azért jöttem, hogy lebeszéljem szándékáról, mert én rám úgy se hallgatott soha, azért se, hogy kibéküljünk, mert tudom, mit üzent hozzánk...

- Ugy, még a koporsómban sem bocsátok meg! - tördelé rekedten a vén asszony.

- Én tisztelem, szeretem édes anyámat, én nem haragszom, nem is kérek semmit; tudom, hogy minden édes anyámé, élélheti, vagy hagyja arra, a kire akarja, csak annyit mondok, azt is azért, mert a feleségem sírva kért, hogy mondjam meg, hogy ha édes anyám valamikor megunná az idegen földet, hát... akkor...

- Inkább a kutyához, mint hozzátok, mint ahhoz a... - tört ki az anya - Most pedig eltakarodjál előlem! Ha nem kellettem eddig, ne kelljek ezután se.

- Énnekem, anyám, minekünk nem kellett?

- Egy szót sem akarok!

- Hiszen ki üzente, hogy be ne tegyük a lábunkat a küszöbén?

- Kihez fordultál, mikor megházasodtál? kit csufoltál meg vele?

- Az én feleségemmel, anyám? - kérde András, közelebb lépvén anyjához.

- Azzal a ronggyal!

- No, ha édes anyámnak rongy, nekem nem rongy. Istennek ajánlom! - s kilépett a fiú a szobából. Odakünn a konyhában megfogta egy zokogó fiatal asszony kezét, a felesége kezét, s mentek vissza a temetősi zsellérházba.

- Ugy-e, galambom, mégis csak jó volna egy bolond édes anya? - hangzott a nagyasszony örömtelt beszéde. - Elhiszem!

S kaczagott.

- Felejtsek el mindent, így volt, úgy volt, ez volt a hibás, én nem, én sem. Nem, lelkem, nem teszteket engem bolonddá! Még azt a boldogtalan vén embert is elcsalták tőlem; azt hitték, az majd mind hozzájuk viszi a Bokros-just.

Újra nevetett, de mintha a nevetés mégis nem adott volna szívének kellő örömet. Járt fel s alá, teljes mértékben élvezni akarta a diadalt, melyet felfogása szerint azokon a meghunyászkodott koldusokon nyert, s tervezgette a jövőt. Bár az utóbbi időkben kezdett egy kissé terhére válni a sok eszem-izsom dölyfös német hivatalnok, s úgy - a nélkül, hogy talán magának is be merte volna vallani - vágyott az egyszerűbb életmód után! most egészen nekiadta magát a fényes plánumoknak, a nagyszerű megtiszteltetéseknek, melyek őt Sándor fia, a gazdag hasznóbérlő mellett bizonyosan érendik. Úgy czímezteti magát, a hogy menyét, az ifjú nagyságos asszonyt titulálják, s a hogy Sándorkát is titulálni fogják okvetlenül. Miért ne? menjen az egész egy végből. Ha nagyság, hát akkor legyen nagyság mind; ha urak, hát akkor legyenek igazi urak. Mire való az a himezés-hámozás? Hát vagy nem tudna ő olyan uri asszonyság

lenni, mint az a sok éhes német, cseh dáma, a kiknek alig van betevő falatjuk? Ki ő, mi ő? nem Bese-vér? nem a Bese László nemzetisége? De az bizony!

E tudat bátorságot adott kevély szívének, s szerette volna beparancsolni Sándor fiát és nagyság menyét, hogy előttük még egyszer és századikszor elmondja, kicsoda légyen Bokros Mihályné. De Sándor a sörkorcsmában ült német irnok barátaival a Lakiné kisasszonyainál, menyé pedig szülőivel mulatott valami német uri vacsorán. Magában folytatta azért a disputát s mindegyre bátrabban, erősebben. Tökéletesen meg volt győződve arról, hogy a főbűnös András, vagy talán még inkább az a rongy, koldus felesége; ezek csinálták a bajt, a háborúságot. Ha csinálták, most így vegyék hasznát. Ő tudni sem akar róluk többet, őt erősen, halálosan megsértették, s egy ilyen nagy sértést egy becsületes anyán, nem lehet, hogy megbocsásson.

Addig küzdött, addig tusakodott, míg végre egészen tisztára mosta lelkét; igen, az ő lelkét semmi vád, semmi gyanúsítás is nem érhetette. Mit akart a szorgalmas mentegetődzés által elérni? nagyrészt azt, hogy a jószág, földek, ház az övé, s egy hálátlan gyermeknek abból egy anya sem köteles adni csak egy falatot is.

Jól fölvevén a dolgot, most már a legjobb akarat mellett se tudott volna Andráséknak adni semmit. A házra Gáspár zsidó tette a kezét, a földeket az adószedőék ruházkodták, ették-itták fel, az a kis pénz, a mit még a kezei közé bír szorítani, valósággal árendára kell. Ezeket különben nem is látta ily tisztán; de érezte, hogy a pénzzel módjával kell bánni. Pocskolta, szídtá tehát Andrásékat Sándor előtt, menyé előtt, az adószedőék előtt s az egész világ előtt, úgy hogy a ki e keserű kitöréseket, szidalmazásokat hallotta, el kell hogy higgye, mikép András nagy bűnt követett el kétségen kívül.

Míg ezeket az öreg Bokrosné ténsasszony, a hol csak módjában volt, hirdette, elérkezett a várva-várt költözködési, indulási idő. A főadószedőék, kik most még jobb hivatalba léptek, nagy pompával ültek a vén parasztasszony által (mert ők maguk közt csak úgy nevezték Bokrosné) vett hintóba. Sándor hátul maradt egy paraszt szekéren a két öreg némettel, a nagyapával és nagymamával, Bokros Mihályné pedig egyedül ült nagy fekete drága főkötőben, selyemruhában egy másik paraszt szekéren; kissé fájt érzékeny szívének, hogy nem ő ülhet a hintóba, de most már úgy találta, hogy nem árt ha az anyatársnak egy kissé kedvére tesz valamit. Azonban az úton mégis igen sóvárgott, hogy Mező-Mihályiból hintón mehetett volna ki, mint igazi uri asszonyság. Egyébiránt gondolta: meglesz ez is, eljő az idő mindenre.

El, el fog jönni!

Úgy akarta, hogy ne bucsuzzék el senkitől is; de kitől is bucsuzott volna el? attól a sok irigy paraszt atyjafiától, a kik még Sándorkájának se hagytak békét soha? Nem, azért is megmutatja, hogy megveti őket. Úgy megy ki Mihályiból, mint akár egy idegen, úgy is nincs ő neki itt már senkije (hozzátehetette volna: és semmije sincs!). Még meghalni se szeretne itt, nem hogy élni tovább.

E kemény gondolatok közé erőnek erejével odafurta magát a szegény öreg Bokros Mihály törődött, sovány ősz alakja. Nem szólt, de nézett a feleségére, nézett hosszan, merően, úgy, mint azok szoktak, a kik szinte biztosak benne, hogy többé nem fogják egymást látni soha. Bokros Mihályné (a mint döcögött vele a fogadott paraszt szekér) szembe nézett e megsértett, eltaszított öreg emberrel, lesütötte szemeit, majd elkapta drága selyemfőkötős fejét - és sírt, zokogott öntudatlanul, mert valami odabent mélyen a kérges, de nem rossz szív fenekén erőnek-erejével azt akarta, hogy sírjon.

Így vonult ki szülőtte földjéről - apáinak, rokonainak, testvéreinek, szép ifjú esztendeinek helyéről - az egykori gazdag «nemzetes» asszony, szinte azt lehet mondani: szegényen, de

nagy kevélységgel, gyűlölettel, fájdalommal, s a kurta «tens» cím helyett fölveendő fényes «nagysás» címmel. Igen, igen, nagy megvetéssel tekintett a kis zsuppos, nádas házacsákra, melyekben mind gonosz, irigy lelkek laknak, neki halálos ellenségei, s meg volt győződve, hogy a jó istentől az rá nézve különös ujjmutatás, egész áldás, hogy ebből a kígyófészekből, a közül a sok műveletlen paraszt közül elköltözzék.

A hintó elől az urakkal jó előre robogott, Bokrosné rákiáltott tehát a kocsisra, hogy: «Hajts, mit döcögysz, nem paraszt ül a szekereden; menj úgy sietve, mint uri emberrel szokás.»

A kocsis odavágott a lovak közé, s két derék uri család, de sőt három kitakarodott Mező-Mihályiból.

XIII.

A szegény Bokros Andrásék maguk maradtak a temetősi kis zsellérházban; év év után suhant el fejük fölött, mint annyi mások feje fölött is, hozott alkalmas és alkalmatlan időket. Igaz, hogy Bokros Mihályné, a most már csakugyan «nagyság» asszony szerette volna, ha e rongyos pár mindenestül elpusztul: azonban az isten némely dolgokat másképp akart, mint a hogy okos emberek azt kiszámították és hitték.

A rossz okos emberek így gondolkoztak:

Bokros András azzal a tudatlan papleány feleségével utoljára is megunja a nyomoruságot, s vagy elemésztí magát bújában, szégyenletében, vagy megszökik a helységéből. Élete sora így fog végződni.

A jó érzésű okos emberek pedig így fogták fel a körülményeket:

András belátja, hogy bolondot csinált; feleségének megparancsolja, hogy ne alkalmatlankodjék a belső emberek templomi székében, menjen hátra a földmivesnék padjába; öltözködjék rangjához illő módon, ő se külön, mint más földmives-asszony, s keressen magához való barátnőket. Így lesz belőlük ember.

Hanem nem megy úgy minden, a mint kellene.

Elhagyni a régi szokásokat, újakat venni fel akarva, nem akarva; alkalmazkodni olyan emberekhez, még pedig nyájas, lekötelező bánásmóddal, a kik gyűlölnék, ki nem állhatnak bennünket; kedvében járni még a legutolsó dologtalannak is, és e mellett örvendeni, hogy gúny és nevetség tárgyul szolgálhatunk sok kicsinyeknek és nagyoknak, lehet, hogy magasztos feladat, de nehéz, fölötte nehéz.

András felesége nem tud lemondani arról, hogy a templomban, hova minden vasárnap eljár, mint otthon szokott, az uri asszonyok padjába ne üljön; oda ül, azt hiszi, nem vét vele senkinek, holott dehogy nem vét. András felesége, Biró Lászlóék s egyéb jó emberek boszuságára még mindig belső ember felesége módjára öltözködik. A papleány nem akarja belátni, hogy ez is hiba, és pedig sarkalatos. Mint a többi asszonyok, nem hord ételt kosarakban fején a férjének s a munkásoknak a mezőre, hanem elég préda cselédek fogadni s attól küldeni el, maga meg azalatt otthon ül, varr szép ruhákat pénzért, s kiknek? a zsidóknak, meg mindenkinek.

Más asszonyok vásárokra járnak férjükkel, s úgy segítenek tisztességes módon valamit szerezni; ő nem így tesz, hanem mint valamely szegény jött-ment özvegy asszony, iskolát nyit, varrni tanít, kötni, horgolni, sőt írni, olvasni is.

- Te András, a ki ilyenje, olyanja van, - biztatja egyszer-másszor egy-egy jóakaró ember Bokros Andrást, - hát hogy nézheted azt el, hogy a te háza zsidóleányok, jött-ment németek iskolája legyen? Még majd azt mondják, de talán már mondják is, hogy te meg zsidókántor vagy.

A jóakaró figyelmeztető, hogy mégis szelidítsen a dolgon, nagyot nevet, de András csak vállat von és - hallgat.

Így éltek Bokros Andrásék, s mivel látták, hogy ilyen életmód mellett sehol sem fogadják őket szívesen, sőt akárhányszor elkerülik őket, egész magukba zárt életet folytattak. Nem mentek senkihez, s mikor az öreg Ágnes néni, a papleány-feleség nagynénje meghalt, nem is lett volna hova.

A rektorék haragot tartottak, Biró Lászlóék hidegen tartották magukat irányukban, a többi ismerősök is ilyenformán tettek. Miért?

Azt mondták: nem András miatt, az jó ember, ha bolond is egy kissé, hanem a miatt a hóbortos felesége miatt.

András két lovat vett, s azalatt, míg felesége varrni tanított, ő meg mint valamely szolga-legény, ő, egy nagysás asszony fia, fuvarba járt.

Természetes, hogy egy szegény fuvaros emberrel a módos, előkelő gazda-emberek nem barátkozhatnak, a mint hogy nem is barátkoztak.

András úgy tett, mint valamely zsidó: gabonát vett, egy kis bort vásárolt, sőt a gubacsot is szedte.

Senki se kereste, és nem is csodálkozott rajta, mikor Bokros András megvette a zsellérházat.

Egy kis viskót ki irigyelne az embertől? Majd egyszer csak betolakodott az öreg-utczába, s ott megvett egy pusztát üres telket; igaz, hogy a telek nagy volt, széles és hosszú, hogy kirugott egész a kertek aljáig. A mit Mihályiban nem tett még egyetlen földmives ember is soha, ő azt tette: a tágas udvaron nagy jégvermeket ásatott s nyáron át, mint valamely finom gyümölcsöt, árulta a jeget.

- Hogy lesülyedt ez a szegény András! - szólott egy ízben Biró László bácsi feleségéhez, midőn éppen a Bokros András jégvermei előtt mentek volna el. - Meglásd, anyjuk, ez a boldogtalan ember még belebolondul.

- Bele ám, de mi miatt? - válaszolt félvállról a feleség.

László bácsi érezte, hogy ki miatt, de átgondolta mondani.

- Úgy jár ám minden meggondolatlan, - folytatója jogos bölcseséggel az asszony, - a ki nem magához való asszonyt vesz.

- Úgy! - mormogá a férj.

- De nem most kellene ám ezt mondani, hanem akkor szólt volna így, mikor összetrafikálta őket.

- Én? - kiáltott László bácsi visszataszító tekintettel. - Én csak nem!

- Hát talán én komendáltam neki azt a zsidóasszonyt, én járdogáltam át Iszlóra búzáat vinni, én jártam át násznagyoskodni, én vesztegettem, dédelgettem őket, én vettem meg szegény András nyomorúságának fundamentumát, én úgy-e? Mert azt is én tettem, hogy az ifiasszony az úri asszonyságok padjába járogasson, hogy keztyűt huzogasson világ csúfjára! Tán azt is én mondtam neki, hogy nyisson ruhaboltot, én, a ki jó ideje be se lépek az udvarába.

László bácsi nem törhetett ki ily igazságtalan vádakra illő módon, mert jöttek-mentek az emberek, de a mint egy kanyarulatnál befordultak a Füge kertje mellett, megállott, megállította hitvestársát is és szólt, a mint kellett:

- Te asszony, hát kit vádolsz te megrontással? hát nem én mondtam számos alkalmakkor, hogy: «András vigyázz, nem jó lesz, az, a ki után járogatsz, nem hozzád való; majd utoljára is megégsz vele csúfosan.» Hát nem így beszéltem-e?

- Nem bizony! - felelt daczosan az asszony.

- No, ejnye, - csóváltatá László bácsi deres fejét, - látom, te veled nem beszélhetek, hanem a kit megbizonyít az egész világ, most már azt mondom, te hibásabb vagy, mint én.

- Én? - kérde fölemelt ujjal a feleség, - én? Hallotta ezt Mező-Mihályi? Lehet, hogy hallotta, lehet, nem hallotta, de Biró Lászlóné otthagya az urát az utcasarkon és ment hazafelé sietve, szaladva, mint a ki szíve fenekéig meg van sértve.

László bácsi ballagott csöndesen, de háborgó lélekkel, s önmagában okoskodva elmondta a többit, hogy soha többé senkit nem házasít, senkinek a lakodalmára el nem megy, hogy Andrásékkal sem akar többet találkozni soha. Legyen kocsis ország-világ szégyenére, a felesége meg varró asszony Mihályi csúfjára, nem bánja, de ő nem fog róluk tudni többet semmit.

- Jó, hogy eltemettük - mondogatá némi vigasztalással - a szegény Bokros Mihályt, az legálább most nem látja ezt a furcsa, eszeveszett világot!

Bokros András pedig, ki mind e háborgatásokról, botránykozásokról nem tudott semmit, haladt a maga útján, kitért mindenkinek, mint a hogy az alázatos ember szokott, s hagyta, hogy ítélő bírák hallassák fölötte kemény szavukat.

Egy forró nyári délután történt, mikorra már a jégdarabokból téglarakások lettek, gerendák, léczek, ajtók és nagy világos ablakok, s az erős vastáblás épületből adóhivatali helyiség, hogy András az egykor rozzant, pusztá, most díszesen felépített telek udvarán valamit igazított. Többször oda tekintett az átelleni korcsma leveles színére, nem azért, mintha megkívánta volna a friss italt, hanem mert a borozó asztal mellett épen olyan szabású barna koczkás kabátot és félmagas tetejű kalapot látott, a milyenben egykor Bokros Sándor járt házassága első esztendejében. András nem szólt egyet is, hogy ki lehet az az ember ott túl, de szíve keserűen elfogódott, arca hol elpirult, hol elsápadt.

Abbanhagyta a munkát, s valami ürügy alatt kiment a kapu elé. Az idegen ember háttal ült a kapunak, s így nem lehetett arcát látni. Jó félóra telhetett így el, mikor András végre is megindult s nagy lelki tusakodások után belépett a korcsma udvarába.

A koczkás kabátos, félmagas tetejű kalapos ember most felé fordult.

Azután elnevette magát, valamint a kabátos ember is.

Közelebb léptek egymáshoz, s vidáman köszöntgettek.

- Maga az, Halász bátyám? - szólalt meg András mosolyogva, de mégis némi félelemmel nézegetvén az eleven, mozgékony sovány emberkét. - Hát hogy került ide, s éppen ebben a ruhában?

- Mindjárt elmondom, András öcsém, csak ülj ide mellénk, ez a két tisztos úr itt - mutatott Halász bácsi két rongyos, gyolcsos tótforma emberre - szintén D... vidékéről valók, valami pusztát akarnak kiárendálni, a Borotás gróf pusztáját. Sándor is velük tart, ha pénzmagra tudnánk szert tenni, ő lesz a fő-főimposztor! - s a sovány emberke hangosan nevetett, mely nevetésben nyíltan ki volt fejezve, hogy az árendálásban van valami furfang.

Bokros András oda ült a leendő árendások mellé, s izgatottan várt minden szót.

- Hogy vannak, hogy vannak, kedves András öcsém? - szorongatá a vidám emberke András kezeit. - No lássa, oda tul azt hallottuk, meghalt.

- Nem én, az édes apám halt meg.

- Öreg volt, oda való volt. De azt is beszéltek, hogy a felesége... - s a kis emberke csak úgy súgta a szót. - Az ám, öcsém, hogy összeadta volna magát.

- Az én feleségem? - pattant fel András szikrázó szemekkel. - Ki mondta? Az én feleségem becsületes asszony, a mi házunkhoz nem jár be német, se zsidó, se ur.

- Rosz nyelvek, rossz nyelvek, öcsém! Különben se baj, az asszonyokra nem kell sokat adni; az én feleségem se volt a világ eleje, de Becker Sándor öcsém sem az ám. Tudja-e, András, hogy Sándort nem Bokrosnak hívják, hanem Beckernek? Csak úgy kaphatott hivatalt, ha egészen átáll a németekhez.

Megint odasugott András fülébe:

- Ne mondja tovább, öcsém, csak magának mondom: engem meg Fischer bácsinak hívnak. Eb lelke németjei, nem adtak másképp hivatalt nekem se, hanem azért, persze, a nemzetségemet, a híres Halász-nemzetséget nem tagadtam ám meg. Forduljon csak egy kicsit az idő!... De lelkem András öcsém, igyék! Hej, micsoda bor ez? Mondom, forduljon csak egy kis jó idő, jöjjön egy kis áldott magyar világ, jöjjön csak az a... Hej, hozná már az a felséges teremtmény! Ugy-e, öcsém, itt lehet beszélni, itt magyarok közt vagyok? Ez a két... német nem ért ám egy szót is itt magyarul, ezektől beszélhetünk... Hogy mondom, ha még egyszer azt dalolnák:

«Kossuth Lajos iródiák....»

- Nem úgy van-e, kedves lelkem András öcsém, a ki árgyélusát? - s magastetejű kalapját odacsapta az asztalhoz. - De úgy van bizony! Fújom én még ezt a nótát, nem halok én meg addig! Meg aztán ha meghalnék, akkor is fölkelnék a szép magyar nótára, hát ha még egyszer megérném azt, hogy viczispánt választani mennék Szegvárra! Huh! felséges teremtmény, hozd el azt az időt!

S a Fischer-gunyába öltözött Halász bácsi kitárta két karját, mintha egy elveszett régi kedves szép világot akart volna még egyszer a szívére ölelni. Nézett mosolyogva, nevetve; kaczagott, ivott, hogy bennülő apró szürke szemei könybe lábadtak; jártatta kezeit a levegőben, susogott, mormogott magában valamit, s megint odafordult Andrásához.

- Öcsém te, kedves öcsém, de szeretem, hogy látlak! Tudod-e, hány esztendeje, hogy nem láttalak? Elmentünk innen 55-ben, ma a 60-ban járunk. Te András, ha igaz volna a régi jóvendülés: «Ezernyolczszáz hatvan, a mit vártunk, megvan!» Micsoda, te? András? Pedig ugyan mozognak ám még arra mifelénk is, pedig ott ugyan sok a morva, cseh, hát erre itt a szülőtte földön? Ne gondold ám, öcsém, hogy árendálni jöttünk, hiszen olyan koldusok vagyunk én is, Sándor is, meg az anyátok is, mint csak a templom egere, hanem mondok: eljövök, megnézem, hogy áll erre a világ, mert egy kis jó szél kezd fujni.

András megrántotta Fischer bácsit, hogy mégis ne beszéljen, mert az a két német úgy néz, mint a kigyó, még baj származhatik. Menjünk hozzám, ott beszélhetünk bátran.

Fischer bácsi szólt egyet-kettőt tört németiséggel a két különös társhoz, s ő maga megindult Andrással.

Bokrosék ott laktak most is a temetősoron, de a régi szegényes kovácsház egész más formába öltözött. A törpe szobák fölemelkedtek, az ablakok megnagyobbodtak, az udvar egy hozzávetett házhely által kiszélesedett; a kertben új oltványok kezdtek sorakozni a régiék mellé, az istállóban három megtermett jó ló kapálta (a mikor fuvarba nem mentek) a padlatot, a kocsiszinben két kocsi állott a legjobb karban, egyik ernyős, a másik közönséges paraszt szekér.

Fischer, azaz itt Halász bácsi, a mint belépett az udvarba, elcsodálkozott a szép renden, tisztaságon, alkalmas helyiségen.

- Öcsém, kié ez a ház?

- Az enyém, bátyám!

- Üm! Tán a feleséged után?

- Az ő varrótűje után, meg az én munkám után is.

- Hát ez a sok leány itt a folyosón mit akar?

- Azok varrni tanulnak.

Ekközben kilépett az érkezők elé András felesége.

A papleány épen úgy volt öltözködve, mint egy egyszerű hivatalnokné, tisztán, de minden cifraság nélkül. Fekete-barnás ruhája jól állott telt piros szőke arcához. Járása, kelése, tekintete, magatartása maga volt a nemes komolyság.

Halász bácsi alázatos tisztelettel köszönt a szép fiatal asszonynak, kiről odaát túl a s....i hegyek között az öreg Bokrosné annyi rosszat beszélt.

Bokros Andrásné nyájasan köszöntötte a vendéget, azután növendékei közé ült.

- András öcsém te, - szólalt meg odabenn a szép tiszta szobában Halász bácsi, - ez a te feleséged?

- Az, bátyám! - válaszolt András édes büszkeséggel.

- Ténsasszonynak hívják, ugy-e?

- Nem, mi nem vagyunk urak.

- Az anyád nagyságos asszony, az öcséd is az, képzel, engem is annak hívnak, s az öreg ember rongyos ruhájára mutatott. Conventiónkban van a titulus. Hm! szép, derék feleséged van. Jól éltek?

- Istennek hála!

- Egy baj sincs?

- Nincs.

- Vannak gyermekek?

- Van egy lányom s két fiam.

- Sándornak egy sincs. Hm! Szerencse.

- Miért? - kérde megütődve András.

- Jobb úgy. Legalább senki sem veti szemére, hogy fajtalan asszony.

András nem kérde, hogy hát a Sándor felesége az; hallgatott, s mintha ama kemény szó ő reá nehezednék legjobban, mélyen sóhajtott és elpirult.

- Már öcsém, én kimondtam, ha hibáztam vele, engedj meg! - szólt a vidám kis emberke egészen elkomolyodva. - Nyelvemre szökött a szó. Ugy-e, vigyáznom kellett volna?

Pár perczig hallgattak.

- Mondtam én különben Sándornak is: «Öcsém, minek jár ez a sok katonatiszt a házatokhoz? Meglásd, egy se hoz rátok jót!» Úgy is lett.

- Roszul élnek Sándorék? - kérde András levert tekintettel.

- Elég roszul. Hanem a fő az, hogy semmijük sincs, se földjük, se hivataluk. Sándor is más-hova jár, felesége is mással tart. Én is elpusztultam miattuk.

A kis ember a mint saját sorsára tért, egyre jobban elkedvetlenedett.

- Sándor iszik? - kérde András szomoruan.

- Hogy ne innék, ha kap? Idegen földön egyetlen jó barát, atyafi, tudod, öcsém, a bor. Iszom én is, hát mit csináljak? Örömet kezdtem volna valamihez, hanem öreg korban nem igen megy már semmi. Lenézik az embert. Ha jókedvű, azt mondják, részeg; ha kedvetlen, azt vetik, goromba. Ha tehetem, inkább a jó kedvet választom, egy a fizetés úgy is. De szép alkalmas szobák van, öcsém!

- Az öreg-utczai szobák nagyobbak! - mondá András egyenes szívvvel.

- Ott is van házad?

- Van.

- Oda hozathatnád az anyádat.

- Ha jönne.

- Ne add a koldus kezébe a krajczárt, mert némelyik kevély, csak vesd a lábához; ha odább mentél, ne félj, mert fölveszi.

András anyjára gondolt, s megcsorrant a könnyű szemében.

- Emlegetett-e bennünket néha anyám?

- Tégedet nem, de a feleségedet elégszer. Pocskolta. Azt tartotta, semmivé tesz.

András felesége halkán belépett, terített, poharakat tett föl, s a cselédnek némi rendelést adott.

Az öreg Halász bácsi a mint megpillantotta az aranysárga színű bort, akaratlanul is mosolyra vonta ajkait, térdeit veregette, s vidámabb tárgyakra vitte a beszédet. Előkerültek a német tréfák, bálók, mulatságok, hanem András nem költ reájuk semmit.

- Ugy-e, öcsém, azt mondod: mind szép ez, hanem jöjjön csak egyszer vissza a régi magyar világ! Hsz persze, persze, ki is ne ohajtaná azt! Azt hiszem, még Becker Sándor öcsém se bánná. Te, de felséges egy ital! Haj, édes teremtmény! honi, a szülötte földről; ti mindig ilyet isztok? Gyere ide, bolond Sándor te, maradjunk itt.

S az öreg ember édes kedvvel hajtotta fel csordultig telt poharát.

- Ugy-e, öcsém, nem haragszol, hogy iszom? Iszom, mert lásd, nekem jobban esik, mint nektek. Ugy-e, igyam, öcsém, kedves András öcsém? Tölts te is, mert valakiért iszom: «Isten éltesse minden jóra való asszonyt!»

XIV.

Azalatt, míg a neki bátorodott Halász bácsi a jó bor s szíves kínálgatás vonzó ereje mellett Becker Sándorról, a fiatal nagysás asszonyról s a nagysás Widlicsek-familiáról a sok között még olyanokat is elbeszélte, a miket szinte jobb lett volna végkép elhallgatni, az öreg nagysás Bokrosné asszonyság nagyon szomorú órákat élt; szép drága selyemruhái, a miket olyan édes büszkeséggel vásárolt össze a kellemetesebb esztendőben, jobbára mind elpusztultak, de nem annyira a rongyosodás, mint inkább (csak kimondani is szégyen!) az eladogatás által.

Egyiken akkor adott túl, mikor a kenyér fogyott el a háznál, a másikon, mikor nem volt mivel tüzet rakni; a finom csipkefőkött akkor tette zálogba (és soha sem birta kiváltani), mikor... akkor, igen, akkor, mikor a lelketlen szegénység a szűk vacsorák miatt ordított, és nem akart tudni sem istenről, sem emberről, sem könyről, sem könyörgő rimázkodások és alázatos ígéretekről. Akkor fogyott el minden: ruha, pénz, becsület, tisztesség, szemérem, mikor a nyomorúság beköltözött fiával együtt a szegény nagysás öreg asszonyra. Ez a rettenetes had, talán hogy az öregség iránt mutasson némi kiméletet, először is nekiment Becker Sándornak, lenyűtte róla a drága ruhát, leette róla a fiatal egészséget, kiszította szemeiből a csillogó tüzet, leverte lábáról s olyanná tette, mint egy csavargót, s kinek hétszámra sincs betenni való falatja; azután megfogta a szép fiatal asszonyt s beledobta az örvénybe, a melyben mélyebben ereszkedni lehet, de melyből kijönni képtelenség valaha. Végre a nyomor az öreg Bokrosné asszonysággal is elbánt. És ime, hogyan?

Az egykori kövér, derék testes asszony olyan, hogy legnagyobb ellensége sem ismerhetne reá: sovány, rongyos, beteges, erőtlen, mérges, minden szóra sir, és minden kósza jobbacskára hírre mint a haldokló reménykedik. Ha valaki egy kanál jó étellel megkínálja, mosolyog, hizeleg, mintha egész mezőmihályi életén keresztül egyenesen csak e boldogtalan mesterségben gyakorolta volna magát.

Ha valamelyik a cseh nagysás familiából rárivalkodik, sarokba vonul s onnan tekintget kifelé, elfojtott átkozódásokkal, mely átkok pedig jobbára Andrást illetik, és gonoszlelkű feleségét. Azt, a kinek köszönheti Bokrosné egész nyomorúságát.

Vagy van valaki, a ki abban a hitben él, hogy az öreg Bokros Mihályné nem a rongyos papeány miatt költözött el szülőtte földjéről, a honnan elmarta jó érzésű szívét a szégyen?

Az öreg Bokrosné épen künn üldögélt egy alkalommal úgy alkonyattájt, sötétzöld rongyos viklerében (a milyen tisztas ruhadarabot azelőtt a koldusnak se mert volna adni) s bizonyosan Bokros Andrásnét szídtá, átkozta magában, midőn nagysás Becker Sándorék egyszobás zsellérhajléka előtt Bokros András szekere állott meg.

Bokrosné, a mint fölismerte fiát (oh! mindjárt felismerte és sirt), azt gondolta magában, visszautasít mindent, nem békül; megmondta, hogy nem bocsát meg soha, nem, nem is bocsát meg. Meghal inkább, mindegy már úgy is. Lássa az egész világ, hogy a mit ő kimond, azt meg is állja. Ő nem bántott senkit, hanem bántották őt, ő javát akarta mindenkinek.

- Édes anyám, - szólalt meg András lassú, szelid hangon, - haragszik-e, hogy eljöttem?

Az öreg asszony összefogta viklerének rongyos szárnyát és szólani akart, de csak zokogott. Felkelt és ment előre, a nélkül, hogy fiát csak egy szóval is hívta volna. András követte és belépett egy olyan szobába, a milyen rongyos, szegényes, nedves hajlékban még talán soha sem volt.

- Mit akarsz? - szólalt meg végre az anya, a sötétben némi bátorsághoz jutván.

András nem tudott szép érzékenyen neki kerülni a dolognak, egyenesen válaszolt:

- Haza akarom innen vinni édes anyámat.

- Engemet? - hörgött hosszú fuldoklással az elhervadt öreg asszonyság.

- Igen is, ha eljő hozzánk.

- Én, hogy hozzátok menjek? Nem, fiam, az én lábam a ti küszöbötöket ebben az életben nem lépi át, azt tudom! Egy szót se szólj, eszemen vagyok, tudom, mit csinálok. Bolondnak ne tartson senki. Mert az a hitvány, részeges Fischer, hogy egy pohár borért legyalázott bennünket, ne hidd, hogy mi már a ti paraszt kegyelemkenyeretekre szorultunk. Van nekünk is, van; adott az isten. Csak legyetek urak!

- Nem mi vagyunk azok! - mondá András sértett önérzettel.

- Ha azért jöttél, hogy engem hazavigy, akkor eligazítottad a dolgodat, visszafordulhatsz, én jó helyt vagyok.

- De lelkem édes anyám, mi megbecsüljük, hiszen mi szeretjük.

- Tudom, hogyan szerettetek. Fizesse meg az isten!

S a vén beteges, elaszott asszony sírva hajtotta fejét tenyerébe.

Ezalatt belépett a szobába Becker Sándor alázatosan. Az egykori nyalka gavallér ifjú úgy volt öltözködve, mint egy részeges, korcs mesterlegény.

Hosszan folytak a panaszok, vádak, mentegetőzések.

S a vén nagyság asszony csakugyan nem ment haza a parasztok közé.

- Dehogynem! - szólt másnap, midőn Sándor Andrásról mondott valamit tréfás gunynyal. - Azt gondolták, majd én mindjárt egy szóra hazamegyek, megkérlelem alázatosan azt a kevély, lelketlen asszonyt, hogy így engedjen meg, úgy bocsásson meg, bolond voltam, rosszul cselekedtem, ezután jó leszek, csak az ő kedvükben fogok járni. Ohó, nem halt még ki belőlem a Bese-vér, nem szedték az én nemzetségemet a szemeten, mint az ő koldus atyafiságát. Fáj nekik, hogy uri asszony vagyok, nem megyek el hozzájuk szolgálónak, hogy itt nagyság asszonynak neveznek, mert tudom, azt irigyliz az a rosz, gonosz szívük. No hát ha az vagyok! Az kapja meg, a ki érdemli. Bezzeg hiába loptak, tolvajkodtak ők, mert tudom, még sem becsüli őket senki. Hm! azt mondják, az ura kocsis. Talán ide is fuvarba hozott valakit? Ő meg valami roszféle, mert különben nem is varna zsidónak, németnek. Hogy én még ő hozzájuk menjek, én!...

- Elmehetnének bizony mindnyájan! - szólt közbe egy festett képű fiatal asszony, az András-hozta kalácsból falatozván nagyokat. - Ott jobban élünk, mint itt.

Az öreg Bokrosné megvetéssel tekintett meggondolatlan menyére.

Az utolsó nap nem jött még el, a kevély, nyakas öreg asszony remélt, hitt; hitte, hogy minden jobbra fordul, Sándor jobb hivatalt nyer, s jobban, szebben fog menni minden. «Milyen szép lesz majd, - gondolá előre is diadalmasan, - mikor a szemükbe vágom oda: hitvány rosz szivek ti, azt gondoltátok, már én nekem végem! Most ni, ehol itt vagyok, uri asszonyság vagyok azért is, ti pedig rongyok, hitványak vagytok!»

Lehet, hogy ez így mind csakugyan szép is lett volna. Azonban...

Hm! ha e gromba «azonban» útját nem állaná annyi sok szép tervnek, reménynek.

Az a világ, a miről Halász bácsi Mező-Mihályiban csak úgy félve, suttogva beszélt, csakugyan erőre kapott. S e változás - a mint mindenki tudja - sok, sok gyászt, szerencsétlenséget hozott magával.

Kitűzték a nemzeti szín lobogókat, előkeresték az elásott rozsdás kardokat, felöltötték az ezüstgombos prémes magyar mentéket, zsinóros szép karcsú attilákat, hetyke gavalléros pitykés kék dolmányokat, felhúzták a szép magyar nadrágot, rojtos, sarkantyus csizmát; a rut köcsöghalapot helyett darutollas, sastollas, kócsagtollas süveget, kalpagot tettek a före. S oh! istenem, megzendült a régi dal, feléledt a magyar szó, a haldoklók visszakapják erejüket, sok megkészített koporsót a padlásra dobtak; de ki is akart volna most meghalni, mikor még egyszer színről-szinre láthatta a szép magyar világot!

Daloltak, trombitáltak, muzsikáltak; vigadott szegény, gazdag, boldog-boldogtalan. Még a leghalálosabb ellenségek is békességre léptek.

De a trombita nem mindenkinek hirdetett örömet; örömet azoknak, az igaz, a kik mentek követválasztási pántlikás zászlókkal, felbokrétázott kalapokkal viczispánt választani; vidám ebédeket enni, virradtig táncolni! de a trombita, a magyar tárogató keserűséget fűtt azoknak, kik (mint a nem ide való madarak) mentek vissza hazájukba magastetejű kalapokban, sok apró gyerekeikkel, kutyácskáikkal, kalitkáikkal.

Ebben a szomorú csapatban huzódott tovább faluról-falura a nagysás Widlicsek-család, a Becker-család, s maga az öreg nagysás Bokros Mihályné is. Bár senki sem keresi, tudom, hogy hát azok melyik csapatba mentek, már csak megemlítem, hogy itt huzódtak a mihályi urak is, a főbíró gyermekeivel, franczia asszonyával s a gavallér poczakos Weidinger ur, ki egykor Bokros, később Becker Sándornak kebelbarátja volt. Hát Vörös Gábor uram, a gazdag tekintetes Vörös Gábor ur? Isten tudja, hova lett; elszegényedett, azt pedig, hogy egy szegény bukott ember merre jár, ki keresné?

Így mentek a dolgok, sokaknál szomorúra változtak. Igen is, már csak mondom úgy, a hogy van.

E szomorú és vidám napok után egy januáriusi hideg, havas estén... valóban ha valaki azt hiszi, hogy a szegény öreg Bokros Mihálynéről beszélek, kijelenthetem, hogy épen arról; az ő fogadott kocsija volt az, mely Mező-Mihályiban, az öreg-utczán Bokros András szép nagy udvarába bedöcögött. Mit érezhetett a boldogtalan nagysás asszony, midőn beesett gyöngye szemeivel embert, cselédet kutatott az ismeretlen telken? szíve erősen, fájón dobogott, ugy-e, ajkai a szégyentől és rivástól reszkettek? Szomorú, hazug mentegetéseken, nem igazi okokon jártatta esztét? Arra készült, hogy kevély, büszke lelket mutasson most is, vagy megalázza magát és kegyelmet esdekeljen egy gyűlölt, irgalmazott asszonytól? Megfordult-e eszében, hogy jó lenne visszafordulni, leugrani a szekérről és törtetni a hóban mindaddig, míg valami jótékony vadállat szétmarczangolná azt a szívet, a melyben élet úgy sem lakik immár, hanem csak szégyen, megaláztatás, keserűség és...

Oh! ki láthat abba a szívbe, a melyet ütnek, és mégis kaczag; gyaláznak, és mégis hizeleg: széttörték, és mégis élni kíván, élni, ha mindjárt halálos ellenségének egy utolsó megvetett zugában is?

Eredj, fordulj be szegény öreg asszony bátran, ne szégyeld, hogy rongy, czafat rajtad a ruha, ne szégyeld, hogy a szemed közé néznek; ne tudj most, hogy csak a csontod, bőröd, mint egy hányt-vetett özvegy asszonynak, s hogy a régi díszből, méltóságból még csak egy szemecske sincs se testedben, se lelkedben.

Szállj le, köszönj vidáman, úgy illik, a hol jó elébed fiad, András; vagy sírj és áruld el: fiam, gyermekeim, én nyomorult vagyok, igen, igen nyomorult! ne verjete ki, hadd halok meg itt a szülőtte földön, hadd fekszem az uram mellé, hadd nyugodjam ott, a hol a többiek porlanak!

András ölében vitte be sirva, szorongatva csókolva az ősz, töpörödött, maréknyi kis öreg asszonyt; nem kérdeztek tőle semmit: honnan jött, mikor indult, haragszik e még? ugy-e, most már itt marad állandóan s jó puha ágyba fektették, melengették, borogatták; oda borult ágya elé fia, menyé, sőt a már szinte alvó unokák is felvetették fejüket, kinyitották nagy, szelid, bámuló szemeiket, s nézték azt a beteg öreg asszonyt, a kit az ő édes apjuk és anyjuk úgy sirat, olyan jajgatva, fuldokolva.

Az öreg Bokros Mihályné mikor valamennyire magához tért, fölemelkedett, kiemelte egy kissé száraz ujjait a takaró alól, félve, nehogy az az asszony meglássa a rongyos ruhát, s rekedtesen, tompán, mintha a hang valami mély sír fenekéről törne fel, dadogva szólt:

- Meggyógyulok én, aztán tovább megyek, haza megyek, most Sándorék hivatalt keresni vannak; ez a kocsis erőnek erejével ide hozott.

S az öreg asszony annyi kínos hazugság után erőtlenül esett vissza a váncosok közé. Egy pillanatra elfelejtette, hogy Sándorék isten tudja, hol és miben járhatnak, hogy azok őt már régen lerázták nyakukról, s hogy azokhoz ő hiába menne, még ha igazán menni is akarna. Büszke lélekkel, melyet a legnagyobb nyomoruság és megaláztatás se tudott végkép megszelídíteni, fordította el tekintetét szerető gyermekei elől; fogai addig vaczogtak, míg végre darabokra tépdesték az elnyütt testből mindenkép kiszökni törekvő boldogtalan lelket.

Hajnalra elcsendesedett minden, s mire a nap végighintette sugarait Mező-Mihályi városa fölött, akkorra sokan megtudták már, hogy imént az öreg Bokros Mihálynéra harangoztak, arra, a ki valamikor még tekintetes, nagyságos asszony is volt!

-&-